

T.C.

BANDIRMA ONYEDİ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

**TÜRKİYE'DE KADIN İSTİHDAMI VE
İKTİSADİ BÜYÜME İLİŞKİSİ**

Tuğba BAYDEMİR

185011001

Tez Danışmanı:

Doç. Dr. Evren İPEK

Bandırma 2023

T.C.
BANDIRMA ONYEDİ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

TÜRKİYE’DE KADIN İSTİHDAMI VE
İKTİSADİ BÜYÜME İLİŞKİSİ

Tuğba BAYDEMİR

185011001

Tez Danışmanı:

Doç. Dr. Evren İPEK

Bandırma 2023

ETİK BEYAN SAYFASI

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
BANDIRMA ONYEDİ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ**

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün safhalarda etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tez çalışmasıyla elde edilmeyen bütün bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi ve bu kaynakları da kaynaklar listesine aldığımı, yine bu tezin çalışılması ve yazımı sırasında patent ve telif haklarını ihlal edici bir davranışımın olmadığı beyan ederim. (30/01/2023)

ÖZET

TÜRKİYE’DE KADIN İSTİHDAMI VE İKTİSADİ BÜYÜME İLİŞKİSİ

Tuğba BAYDEMİR

Bu çalışmada, kadın istihdamı ile iktisadi büyüme arasındaki ilişkinin Türkiye ekonomisi için teorik ve ampirik olarak incelenmesi amaçlanmıştır. Ampirik analizler, Türkiye ekonomisinin 2005:1-2022:9 dönemine ait aylık verileri ile gerçekleştirilmiştir. Sınır Testi aracılığıyla değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisi test edilmiştir. Değişkenlerin kısa ve uzun dönemli ilişkileri ise Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif Model (ARDL) ile analiz edilmiştir. Toda-Yamamoto Nedensellik Testi kullanılarak ise değişkenlerin nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Gerçekleştirilen ampirik analizler sonucunda kadın istihdamı ile iktisadi büyüme arasında eşbütünleşme ilişkisinin olmadığı saptanmıştır. ARDL modeli ile bulunan sonuçlar, kadın istihdamının iktisadi büyüme üzerinde uzun dönemde anlamlı ve pozitif yönlü bir etkisi olduğunu göstermiştir. Hata düzeltme modeli sonuçlarına göre ise kadın istihdamının iktisadi büyüme üzerindeki kısa dönemli etkisi belirsizdir. Kadın istihdamından ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğu nedensellik analizi sonuçlarına göre tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: ARDL Modeli, Ekonomik Büyüme, Kadın İstihdamı, Sınır Testi, Toda-Yamamoto Nedensellik Analizi

ABSTRACT

THE RELATIONSHIP OF WOMEN EMPLOYMENT AND ECONOMIC GROWTH IN TURKEY

Tuğba BAYDEMİR

This study is aimed theoretical and empirical examination of the relationship between women employment and economic growth for the Turkish economy. Empirical analyzes were carried out with monthly data for the 2005:1-2022:9 period of Turkish economy. The cointegration relationship between variables was tested by bound test. The short-term and long-term relationships of the variables were examined by Autoregressive Distributed Lag Model (ARDL) estimations. In addition, the causality relationship of the variables was determined by using the Toda-Yamamoto Causality Test.

According to the findings of the empirical analysis, it has been determined that there is no cointegration relationship between women employment and economic growth. The results from the ARDL model estimations indicated a significant and positive long-term impact of women employment on economic growth. According to the error correction model results, the short-term effect of women employment on economic growth is uncertain. The causality analysis results demonstrated that there is a unidirectional casual relationship from women employment to economic growth.

Keywords: ARDL Model, Bound Test, Economic Growth, Toda-Yamamoto Causality Analysis, Women's Employment

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, Türkiye ekonomisinde kadın istihdamının iktisadi büyüme üzerine olan etkisi 2005:1-2022:9 dönemi için aylık verilerle Sınır Testi, ARDL analizi ve Toda-Yamamoto nedensellik analizi uygulanarak test edilmiştir.

Çalışmanın konusunun belirlenmesinde ve hazırlanmasında değerli bilgilerini ve zamanını esirgemeyerek her fırsatta çalışmamla ilgilenen, bana yol gösteren danışman hocam Sayın Doç. Dr. Evren İPEK'e teşekkürü bir borç bilirim. Eğitim hayatım boyunca her zaman destekçim olan, elinden gelenin fazlasını yapan annem Emine BAYDEMİR, babam Uğur BAYDEMİR, ablam Pelin BAYDEMİR ve yeğenim Eylül Asya ÇAM'a çok teşekkür ederim.

Tuğba BAYDEMİR

Bandırma 30/01/2023

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN SAYFASI.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar	ix
KISALTMALAR	x
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	3
KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	3
1. KADIN İSTİHDAMI VE İKTİSADİ BÜYÜME İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER....	3
1.1. İktisadi Büyüme	3
1.2. İktisadi Büyüme Teorileri	4
1.2.1. Klasik büyüme modelleri	4
1.2.2. Dışsal büyüme teorileri	6
1.2.3. İçsel büyüme teorileri.....	7
1.3. Kadın İstihdamı	8
1.3.1. Kadın kavramı.....	10
1.3.2. İstihdam kavramı.....	14
2. KADIN İSTİHDAMINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER.....	16
3. KADIN İSTİHDAMINA YÖNELİK YAKLAŞIMLAR	18
3.1. İkili Rol Yaklaşımı.....	19
3.2. İnsan Sermayesi Kuramı	19
3.3. Bölünmüş İşgücü Piyasası	20
3.4. Yedek İşgücü Ordusu	21
3.5. Feminist Yaklaşım	22
4. KADIN İSTİHDAMININ İKTİSADİ BÜYÜMEYE KATKISI.....	23
İKİNCİ BÖLÜM.....	25
KADIN İSTİHDAMINA İLİŞKİN GÖSTERGELER	25

1. DÜNYADA KADIN İSTİHDAMINA İLİŞKİN GÖSTERGELER	25
2. AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİNDE KADIN İSTİHDAMINA İLİŞKİN GÖSTERGELER	28
3. OECD ÜLKELERİNDE KADIN İSTİHDAMINA İLİŞKİN GÖSTERGELER.....	31
4. E7 ÜLKELERİNDE KADIN İSTİHDAMINA İLİŞKİN GÖSTERGELER	37
5. TÜRKİYE’DE KADIN İSTİHDAMINA İLİŞKİN GÖSTERGELER	39
 ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	47
TÜRKİYE’DE KADIN İSTİHDAMI VE İKTİSADİ BÜYÜME İLİŞKİSİ	47
1. LİTERATÜR	47
2. VERİ SETİ VE METODOLOJİ	54
2.1. Veri Seti	54
2.2. Metodoloji	55
2.2.1. Birim kök testleri.....	55
2.2.1.1. Genişletilmiş Dickey Fuller birim kök testi (ADF)	55
2.2.1.2. Phillips Perron birim kök testi (PP)	57
2.2.1.3. Kwiatkowski Phillips Schmidt Shin birim kök testi (KPSS)	58
2.2.1.4. Ng-Perron birim kök testi.....	59
2.2.2. Sınır testi	60
2.2.3. Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif modeli (ARDL).....	61
2.2.4. Toda-Yamamoto nedensellik testi	62
3. AMPİRİK ANALİZ SONUÇLARI	63
3.1. Birim Kök Testi Sonuçları	63
3.2. Sınır Testi Sonuçları.....	65
3.3. Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif (ARDL) Modeli Sonuçları	65
3.4. ARDL Modeline Dayalı Hata Düzeltme Modelinin Sonuçları.....	66
3.5. Toda-Yamamoto Nedensellik Analizi Sonuçları	67
SONUÇ.....	69
KAYNAKÇA	72

TABLÖLAR

Tablo 1.1: Türkiye’de Kadın İstihdamını Etkileyen Faktörler.....	17
Tablo 2.1: Dünyada Kadınların İstihdamına İlişkin İstatistikî Göstergeler (15+).....	27
Tablo 2.2: Avrupa Birliği Ülkelerinde Kadınların İşgücüne Katılım Oranı (15+).....	29
Tablo 2.3: Avrupa Birliği Ülkelerinde Kadınların İstihdam Oranı (15+).....	30
Tablo 2.4: Avrupa Birliği Ülkelerinde Kadınların İşsizlik Oranları (15+).....	31
Tablo 2.5: OECD Ülkelerinde Kadınların İşgücüne Katılım Oranı (15+).....	33
Tablo 2.6: OECD Ülkelerinde Kadınların İstihdam Oranı (15+).....	34
Tablo 2.7: OECD Ülkelerindeki Kadın İşsizlik Oranları (15+).....	36
Tablo 2.8: E7 Ülkelerinde Kadınların İş gücüne Katılım Oranı (15+).....	37
Tablo 2.9: E7 Ülkelerinde Kadınların İstihdam Oranı (15+).....	38
Tablo 2.10: E7 Ülkelerinde Kadın İşsizlik Oranları (15+).....	39
Tablo 2.11: Türkiye’de Kadınların İstihdamına İlişkin İstatistikî Göstergeler (15+)....	39
Tablo 2.12: Türkiye’de Erkeklerin İstihdamına İlişkin İstatistikî Göstergeler (15+)....	44
Tablo 2.13: Türkiye’de Eğitim Durumuna Göre Kadın İstihdam Göstergeleri (15+)...	46
Tablo 3.1: Kadın İstihdamı ve İktisadî Büyüme Arasındaki İlişkiyi Araştıran Çalışmalar.....	47
Tablo 3.2: Modeldeki Değişkenlerin Tanımlamaları.....	55
Tablo 3.3: ADF, PP, KPSS ve Ng-Perron Birim Kök Testlerinin Sonuçları.....	65
Tablo 3.4: Sınır Testi Sonuçları.....	66
Tablo 3.5: ARDL (5,5) Modelinden Elde Edilen Uzun Dönem Katsayıları.....	67
Tablo 3.6: Hata Düzeltme Modeli Sonuçları.....	67
Tablo 3.7: VAR Modeli İçin Uygun Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi.....	68
Tablo 3.8: Toda-Yamamoto Nedensellik Analizi Sonuçları.....	68

KISALTMALAR

ARDL	: Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif Model
AIC	: Akaike Bilgi Kriteri
ADF	: Genişletilmiş Dickey Fuller Birim Kök Testi
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
EVDS	: Elektronik Veri Dağıtım Sistemi
EKK	: En Küçük Kareler
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
KPSS	: Kwiatkowski-Philips-Schmidt-Shin Birim Kök Testi
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
PP	: Phillips-Perron
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
VAR	: Vektör Otoregresif Modeli

GİRİŞ

İktisadi büyüme kavramı temelde bir ekonominin üretim kapasitesinde ve ekonomik kaynaklarının miktarında dönemler itibariyle meydana gelen artışı ifade etmektedir. Aynı zamanda kişi başı reel gelirdeki artışın ifadesi anlamına da gelmektedir. Ayrıca ülkenin doğal kaynaklarındaki ve sermayesindeki artış, teknolojik gelişmeleri ve sahip olduğu işgücü ekonominin uzun dönemde büyümesini belirleyen temel etkenlerden sayılmaktadır.

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere ekonomik büyümeyi sağlamanın yollarından biri olan işgücünün kullanımında kadınlara uygulanan cinsiyet ayrımcılığı, kadının işgücü piyasasına katılımında dengesizliklere neden olmaktadır. Dünyada kadınların istihdam oranları incelendiğinde savaş sonrası kadın istihdam oranlarında artış görülmektedir. En fazla artışın ise Sanayi Devrimi ile birlikte gerçekleştiği görülmüştür. Türkiye’de kadın istihdamına bakıldığında bir ücret karşılığı olmasa da geçimlerini sürdürmek için kadınlar tarım ve hayvancılık yaparak ücret eşitliği olmadan çalışmışlardır. Ataerkil toplumsal yapı, ailede sorumlulukların kadında olması, cinsiyet ve ücret eşitsizliği, çocuk bakımının anne üzerinde olması kadın istihdamının artmasını engellemektedir.

Türkiye’de kadın istihdamının ekonomik büyümeye etkisini araştıran bu çalışmanın amacı, kadın istihdamı ile ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığını, eğer bir ilişki varsa bu ilişkinin hangi yönde gerçekleştiğini tespit etmektir. Çalışmanın analizi, Türkiye ekonomisinin 2005:1-2022:9 yıllarını kapsamaktadır. Veriler analizde aylık olarak yer alacaktır. Analiz yapılırken ARDL Modeli, Sınır Testi ve Tado-Yamamoto Nedensellik Testi kullanılacaktır.

Çalışmayı oluşturan üç bölümden ilkinde kadın istihdamı ve iktisadi büyüme kavramları açıklanmaktadır. İlgili kavramların tanımlaması yapıldıktan sonra kadın istihdamını etkileyen faktörler ile kadın istihdamına yönelik yaklaşımlar hakkındaki açıklamalara yer verilmiştir.

İkinci bölümde ise dünyada, Türkiye’de, Avrupa Birliğinde yer alan ülkelere, OECD ve E7 ülkelerinde kadın istihdamına ilişkin göstergeler değerlendirilmiştir.

Son olarak üçüncü bölümde ise kadın istihdamı ile iktisadi büyüme arasındaki ilişki ampirik olarak analiz edilmiştir. Bu bölümün başlangıcında iktisadi büyüme ve kadın istihdamı arasındaki ilişkiyi analiz etmiş ampirik çalışmalara değinilmiştir. İkinci olarak ise uygulamada kullanılan veri seti ve metodoloji açıklanmıştır. Sonunda ise yapılan analizin ampirik sonuçları paylaşılıp bu sonuçlara ilişkin değerlendirmelerde bulunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Çalışmanın bu bölümünde kadın istihdamı ve iktisadi büyüme kavramları açıklanmaktadır. Devamında ise kadın istihdamını etkileyen faktörler, kadın istihdamına yönelik yaklaşımlar ile kadın istihdamının iktisadi büyümeye katkısına yer verilmektedir.

1. KADIN İSTİHDAMI VE İKTİSADİ BÜYÜME İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

Bu bölümde öncelikle iktisadi büyüme ile iktisadi büyüme teorileri hakkında bilgi verilecektir. Sonrasında ise kadın istihdamı ile kadın ve istihdam kavramına değinilecektir.

1.1. İktisadi Büyüme

İktisadi büyümenin ölçülmesi için yararlanılan değişken reel GSYİH'dır. Yani iktisadi büyüme, reel GSYİH'daki değişim oranı olarak ölçülür. İktisadi büyüme, yalnızca üretilmiş mal ve hizmet miktarını dikkate alır. Yani burada ekonomik büyüme; fiyat artışlarından arındırılmış reel büyümedir. Ancak söz konusu artışlar uzun dönemde ülkenin üretim ölçeğinin ya da üretim potansiyelinin genişlemesi ve daha üretken kullanılması neticesinde ortaya çıkmaktadır (Easterly ve Wetzel, 1989: 15). Bir ülkede bulunan üretim ölçeğinin genişleyerek daha üretken bir yapıda vücut bulması sonucunda tam anlamıyla bir iktisadi büyüme ele alınabilmektedir. Reel GSYİH'nın formülü aşağıdaki gibidir:

$$\text{Reel GSYİH}_t = \text{Nominal GSYİH}_t / \text{GSYİH Deflatörü}_t \quad (1.1)$$

Bir ülkenin üretim olanak eğrisi dışarıya ya da uzun dönemde toplam arz eğrisinin sağa doğru kaymasına sebep olan faktörler iktisadi büyüme kuramlarının temel konularını oluşturmaktadır. Ortaya konulan ilgili kaymaların arkasında devletlerin üretim faktörlerinin verimliliklerini arttırmaya yönelik eğitim ve teknoloji politikaları aynı zamanda fiziki sermaye stokunu yükseltici altyapı yatırımları yatmaktadır. Bir ülkenin iktisadi büyüme yapısını etkileyen birçok değişken ve faktör bulunmaktadır. Bu değişken ve faktörlerin başında hükümetlerin ülkedeki üretim olgusunu geliştirme ve

Üretim verimliliğini arttırma çalışmaları yer almaktadır. Bununla beraber ülkelerin üretim odaklı eēitim ve teknoloji uygulamaları iktisadi büyümeyi önemli bir boyutta etkilemektedir. Yine ülkelerin sermayelerine yönelik yükseltici bir politika izlemeleri sonucunda iktisadi büyüme elde edilebilmektedir (Easterly ve Wetzel, 1989: 15).

Geçmiş dönemlerde finansal gelişmenin iktisadi büyümeye olan etkisi tek yönlü bir nedensellik ilişkisini yansıtıyor olsa da son dönemlerde her iki kavramın birbirini etkilediēi düşüncesi karşımıza çıkmaktadır (Altun, 2008: 113). Gelişen dünya yapısı ve yapılan araştırmalar sonucunda bu etki durumu tek taraflı olmak yerine çift taraflı kabul edilmeye başlanmıştır. Finansal gelişmelerin iktisadi büyümeyi etkilemesinin yanında iktisadi büyüme oranı arttıka finansal gelişmelerin de saēlandıēı görülmektedir. İktisadi büyümede finansal gelişmelerin etki ve ilişkisi ise ülkelerin gelişmişlik seviyelerine göre deēiřkenlik göstermektedir (Altun, 2008: 114).

1.2. İktisadi Büyüme Teorileri

İktisadi büyüme teorileri klasik büyüme modelleri, dışsal büyüme teorileri, içsel büyüme teorileri olarak üç grupta açıklanmaktadır. Dışsal büyüme teorileri; Harrod-Domar büyüme modeli ve Neo-Klasik (Solow) büyüme teorisi olarak ikiye ayrılarak incelenmektedir. İçsel büyüme teorileri ise Ak modeli, Arrow-Romer modeli, Lucas modeli, Ar-Ge modeli ve Kamu politikası modeli ile beş başlık altında incelenmektedir.

1.2.1. Klasik büyüme modelleri

Büyüme teorileri arasında A. Smith, T. Malthus, D. Ricardo, J. Schumpeter ve K. Marx gibi önemli iktisatçıların ortaya koyduēu büyüme modelleri önemli bir yer tutmaktadır. Bu büyüme modelinde iktisadi büyüme yatırımlar ile tasarruflara dayanmaktadır. Yüksek seviyelerdeki tasarruflar yani sermaye stoku, faiz oranının üstünde kalan kr oranı tarafından uyarılmaktadır. Yani tasarruf ve yatırım ilişkisinden hareketle, yüksek seviyelerde olan tasarrufların yatırımlara dönüşmesi ile üretimin artacaēı varsayılmaktadır. Büyüme üzerinde kr oranı ve nüfus artış hızının da tasarruflar, yatırımlar ve faiz oranı gibi etkisi olduēu ileri sürülmektedir (Kazgan, 2006: 88).

Klasik iktisatçılar uzun dönemde ekonominin durgunluēa nasıl gireceēi konusunu incelemişlerdir. Fakat buradaki durgunluk bugünkü iktisadi durgunlukla aynı

değildir. Klasik iktisatçılar, toprağın sabit kalması fakat nüfusun giderek artmasından kaynaklı olarak yatırımların azalacağı ve büyümenin durgunluğa gireceği düşüncesindedirler (Kazgan, 2006: 88).

Klasik iktisatçılardan günümüze gelene kadar çeşitli büyüme modelleri bulunup geliştirilmiş ve bu modeller ile işsizliğe direkt veya dolaylı olarak etki eden unsurlar analiz edilmiştir. Bu modellerin başında klasik büyüme modeli gelmektedir ve ilk sistemli büyüme teorisi olması açısından da önemlidir. Klasik modelin öncülerinden Ricardo ise klasik büyüme modelinin kurulmasına ve modele diferansiyel rant kavramının kazandırılmasına katkıda bulunmuştur. Klasik ekonomik büyüme modeli teorik olarak incelendiğinde yüksek tasarrufların yüksek yatırımlara dönüşmeye öncülük ettiği ve yüksek yatırımların da yüksek büyümeye sebep olacağı görülmektedir. Buradaki varsayıma göre yüksek tasarruflar büyümenin artışını klasik model aracılığıyla sağlayacaktır. Ayrıca klasik iktisatçılar yatırım tasarruf eşitliğini kabul etmektedir. Tasarrufların artması yatırımları artıracak, yatırımların artması da büyümeyi sağlayacaktır (Yılmaz, 2005: 65).

Klasik iktisatçılardan Adam Smith'in büyüme modelinin temelinde işbölümü; teknolojik gelişmeyi, uzmanlaşmayı ve tasarrufu gerçekleştirdiği için emeğin verimliliği artmaktadır. Bununla birlikte de ekonomik büyüme gerçekleşmiş olur (Kamacı, 2012: 24).

Klasik iktisatçılardan Robert Thomas Malthus'a göre fakirliğin temel nedeni nüfustur. İktisadi büyümede de nüfus üzerinde durmuştur. Bir ülkenin nüfusu tüm şartlar sağlandığında yıllık % 2,7 oranında bir artışla 25 yılda iki katına çıkacaktır. Artışın sebebi ise doğum oranları ile değil artan refah ile insan ömrünün uzamasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca nüfusun geometrik bir şekilde (2,4,8) artmasına karşılık, gıda maddelerinin aritmetik bir şekilde (1,2,3) arttığını öngörmüştür. Bu faktörler düşünüldüğünde tarımda azalan verimler kanunun geçerli olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Klasik iktisatçılardan Karl Marx kapitalist sistemin büyüme sağlayacağını ama sistemde aynı zamanda içsel bir çelişki yaşanacağını ve sonucunda gelir dağılımı

adaletsizliğiyle birlikte sistemin kendiliğinden çökeceğinin üzerinde durmuştur (Acar, 1990: 28).

Joseph Schumpeter ise Karl Marx'ın görüşlerinden etkilenmiştir fakat teorisinin belirli farkları vardır. Schumpeter'a göre kapitalizmin sonu, Marx'ın düşüncesi gibi başarısızlıktan değil, aksine başarılı olmasından kaynaklanacaktır (Taban 2008: 42). Burada ise yenilikler ve girişimcilik olarak iki unsur öne çıkmaktadır. Yenilikler, üretim faktörlerinin değişik formlarda biçimlendirilmesi iken, yenilikleri sağlayacak kişi de girişimcidir (Acar, 1990: 34).

1.2.2. Dışsal büyüme teorileri

Dışsal büyüme teorileri, Harrod-Domar Büyüme Modeli ve Neo-Klasik (Solow) Büyüme Teorisi olarak ikiye ayrılmaktadır.

Kısa dönemli Keynesyen makroekonomik denge modelinin devamında ortaya çıkan Harrod-Domar modeli, denge modelini uzun dönemli hale getirebilmenin üzerinde durmuştur. Bu modellerde yatırım ön plana çıkarılmış olup, büyümenin açıklanması amaçlanmıştır. Domar yükselen üretim kapasitesinin tam olarak kullanılmasını sağlayacak denge büyüme hızını incelerken, Harrod geçmiş dönemlerde gerçekleşmiş olan gelirdeki değişiklikler karşısında girişimcilerin tepkilerinin incelenerek verdikleri tepki ile büyüme hızının anlaşılabilirliğini öngörmektedir. Sonuç olarak Domar analizlerini geleceğe dönük olarak oluştururken Harrod geçmişe dönük olarak incelemiştir. Harrod-Domar modelinde ekonomideki istikrarsızlıklara dikkat çekilmektedir. Enflasyonist veya deflasyonist süreç yaşanmaması adına ekonomide dengeli büyümeyi sağlayan büyüme hızının yakalanması gerekmektedir. Bu modelde amaç eksik istihdam ve enflasyon yaşanmadan ekonominin devam ettirilmesidir (Ünsal, 2007: 83-84).

Büyüme, tasarruf ve sermaye birikimi ilişkisini araştıran Neoklasik (Solow) Büyüme Teorisine göre nüfus ve üretim teknolojisinin sabit olduğu varsayımı ile hasıla, emek ve sermaye miktarına bağlıdır. Sermayenin ve emeğin marjinal ürünü giderek azalmakta olduğu düşüncesiyle azalan verimler yasası kabul edilmektedir. Sermaye ve emekteki artışlar hasılanın artışlarına eşittir. Ayrıca emek ve sermaye arttırıldığında çıktı da artacaktır. Bu modelde teknolojinin dışsal olduğu kabul edilmiştir. Solow'da

ekonomilerin uzun dönemde kararlı ve dengeli büyümeyi yakalayarak istikrarı sağlayacağı düşüncesi hakimdir. Nüfus artışı, işgücü artışı ve teknolojik gelişmeyi ve buna bağlı olarak ekonomik büyümeyi etkilemektedir fakat tersi durum söz konusu değildir. Yani nüfus artışı ve teknolojik gelişme ile büyüme arasında tek yönlü nedensellik durumu söz konusudur (Berber, 2011: 115).

1.2.3. İçsel büyüme teorileri

Ekonomik büyümeyi sermaye, işgücü artışı ve teknolojik gelişme ile açıklamaya çalışan Neoklasik model faydalı olmuşsa da yeterli gelmemiştir. Bu sebeple yeni modellerin ortaya çıkarılmasına Neoklasik model zemin hazırlamıştır. Bu anlamda büyümeyi etkileyen sermaye, işgücü artışı ve teknolojik gelişmenin sistemli ve teknik çerçevede incelenmesi yönünde araştırmalar gerçekleştirilerek içsel büyüme modelleri olarak isimlendirilen yeni modeller geliştirilmiştir (Özsağır, 2008: 333).

İçsel büyüme teorisinde, Neoklasik büyüme teorisinin aksine üretimde kullanılan sermayenin sadece fiziki sermayeden oluşmadığı bunun yanında beşeri sermayenin de bunun bir parçası olduğu fikri vardır. Ekonomilerde nitelikli işgücünün artmasını sağlayan teknolojinin, beşeri sermaye artışının, faydalı ve verimli üretim araçlarının iktisadi büyümeye katkı sağlayacağı öngörülmektedir (Şimşek ve Kadılar, 2010: 116-118).

Büyümenin etkenleri olarak farklı yaklaşım türleri öne sürülmektedir. Bu yaklaşımlar Ak modeli, Arrow-Romer modeli, Lucas modeli, Ar-Ge modeli ve Kamu politikası modeli ile beş başlık altında incelenebilmektedir.

AK modeli, toplam çıktı ve sermaye arasında doğrusal bir ilişkinin olduğu varsayımında bulunmuştur. Beşeri sermaye faktörü sermaye içinde yer almaktadır.

Arrow-Romer modeli; Romer'in kurduğu model temelde Arrow'un öne sürmüştüğü "yaparak öğrenme" görüşüne dayanmaktadır. Arrow'a göre bir fabrika üretim gerçekleştirdikçe zamanla işlerini daha iyi şekilde öğrenerek maliyetlerini düşürmektedir. Ayrıca ürünlerinin kalitesini artırmakta ve yeni ürünler geliştirmektedir. Romer'in kurduğu modelde ise var olan sermaye stoku üretilmiş olan bilginin göstergesidir. Yani bir ülke ekonomisinde sermaye stokunun yüksekliği üretilen ekonomik bilgiyi doğrudan etkiler. Ancak modelde üretim fonksiyonu bu şekilde

gerçekleştğinde bir takım varsayımlar göz önünde bulundurulur ve sermayede artan verim varlığından söz edilebilir. Ekonomide yatırım yapıldıkça yatırımın marjinal verimini artıracaktır (Berber, 2011: 151).

Lucas modelinde beşeri sermaye, eğitime yapılan yatırımlar, işgücünün çalışarak elde ettiği bilgi ve becerilerin toplamından oluşmaktadır. Ülkeler teknoloji eğitimini almış işgücünden kaynaklanan açığın telafisini beyin göçüyle gidermeye çalışmaktadır (Eser ve Gökmen, 2009: 41-56)

Ar-Ge modelinde Romer ekonomik büyüme ve teknolojideki gelişmelerin ekonomideki ilişkisini açıklamaya çalışmıştır çünkü ekonomideki büyümenin kaynağının teknolojideki gelişme olduğu düşüncesi vardır. Romer'in yaptığı çalışmalar Arrow'un yaklaşımına dayanır. Arrow bilgi üretimindeki artışın, firmaların elde edeceği kazanımlardan ziyade, yaparak öğrenme ve bilginin dağılması vasıtasıyla tüm ekonomiye sağlayacağı katkının çok daha fazla olduğu düşüncesindedir. Bilgi, rekabet gücü zor ve ekonomideki tüketimden dışlanamayan nitelikte bir kamusal maldır. Romer'e göre Arrow ile aralarındaki fark ise yeni bir fikir üreten kişilerin ürettikleri fikir üzerindeki haklarının korunmuş olmasıdır. Bilginin yani fikrin tam anlamıyla kamu malı olmasının engellenmesi ve bunun sonucunda yeni bir fikir bulunmasının özendirilmesidir. Yeni tasarımlar ile modern gelişmiş bir makinanın üretilip elde edilmesi sağlanırken aynı zamanda ekonominin bilgi stoku artar. Bu durum ayrıca Ar-Ge sektöründeki beşeri sermaye oranındaki verimlilikte de artış sağlar (Ercan ve Yener, 2000: 131-132).

Son olarak kamu politikası modeli, ekonomik anlamda büyümeyi içsel faktörler ile açıklamıştır. Kamu politikalarının büyümeye etkisini araştırıp inceleyen teorilerden oluşmaktadır. Kamu politikaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen teorik yaklaşımlar vergilerin etkisi, kamu harcamalarının etkisi ve Ar-Ge sektörüne sübvansiyonların etkisi şeklinde üç ana grup altında sıralanabilir (Atamtürk, 2007: 94).

1.3. Kadın İstihdamı

Yaşanılan çağda işsizlik ve istihdam toplumlara sağladığı sonuçlar açısından yine toplumların en önemli sorunlarından biri haline gelmiştir. İlgili problemin toplumların kendi refahını ve kalkınmasını sağlayabilmeleri bakımından çözüme

ulaştırılması oldukça önemlidir. Kadın işgücü, istihdam sorunundan geçmişten günümüze olumsuz yönde etkilenmiştir. Dolayısıyla kadın işgücünün çalışma hayatında ve ekonomik faaliyetlerde yer bulması kendisiyle birlikte toplumsal kalkınmayı sağlayarak istihdam sorununa çözüm ışığı tutmaktadır (Karabıyık, 2012: 231). Dünya üzerinde geçmiş dönemlerden bugüne dek istihdam ve işsizlik sorunu birçok toplum ve ülkeyi derinden etkilemiştir. Bu sorunların ortadan kalkabilmesi ve etkisinin azalabilmesi ancak doğru uygulanan politikalar çerçevesinde olanaklı hale gelmektedir. İstihdam sorunlarını yansıtan en önemli faktörlerden biri kadın işgücüne yer verilmemesine yönelik yaklaşım ve tutumları içerir. Bu durum kadın istihdamının gün geçtikçe değerinin arttığı bir dünya yaklaşımının doğmasındaki etkenlerden birini yansıtmaktadır.

Kadınların işgücüne katılımı ekonomik kalkınmanın sürdürülebilir olmasının önemli unsurlarından biridir. Aynı zamanda kadınların işgücü katılımları hem teorik hem de politik sebeplerden ötürü önemli kabul edilmektedir (Evans ve Kelley, 2008: 289). Bununla beraber 2000 ve 2010 yılları arasında istatistiksel olarak dünyadaki kadın istihdam oranlarına literatürde yer verilmiş ve yer verilen bilgilerde Türkiye’de kadınların işgücü katılım oranlarının bu 10 yıllık süreç içerisinde düşüş gösterdiği sonuçlarına ulaşılmıştır. Elde edilen bu sonucun sebebi olarak ise niteliksel olarak kadınların gelişimini ve işgücüne katılımını sağlayacak mekanizmaların oluşturulmama durumu gösterilmektedir (Karagöl ve Akgeyik, 2010: 10). Bir ülkenin kalkınmayı amaçlaması ve bu amacın uygulamaları içerisinde kadın istihdamına önem vermesi oldukça etkilidir. Kadınların işgücüne olan katılımları ve verdikleri emek karşısında bir finansal değer almaları ilk olarak Sanayi Devrimi ile mümkün hale gelmiştir. Dünyanın değişimi, teknolojik gelişmeler ve yaşanan dönem anlayışlarının değişmesi kadın istihdamına olan bakış açısını hem teorik hem de politik anlamda değiştirmiştir. Bu değişim dünya genelinde daha hızlı bir şekilde ilerleme kaydetmiş fakat bu konuda Türkiye birçok dünya ülkesinden geride bir ilerleyiş kaydetmiştir. Bu ilerleyişin zaman zaman geriye doğru gitmesi ve ülkede gelişmeme durumlarının sebeplerinden biri kadın işgücüne uygun ortamların hazırlanmamış olmasıdır (Sağlık ve Çelik, 2018: 95).

Kadınların işgücüne katılım oranlarının yüksek görüldüğü ülkeler genellikle gelişmiş ülkeler olarak gözlemlenmektedir. Kadın istihdamı gelişmiş ülkeler,

gelişmekte olan ya da gelişmemiş ülkeler ile kıyaslandığında önemli farklar ortaya çıkmaktadır. Bununla beraber kadın istihdamının önemi yalnızca ekonomik getiriler ile sınırlı kalmamaktadır. Aynı zamanda kadın işgücü katılım faaliyeti sosyal sermayenin değerlendirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır (Özmen, 2012: 110). Verilen bilgiler gelişmiş ülkelerde kadınlara işgücünde çok daha fazla yer verildiği sonuçları ile örtüşmektedir. Gelişmemiş ya da gelişmekte olan ülkelere oranla gelişmiş ülkelerde kadın istihdamının yüksek oranlarda sağlanması gelişmişlikte kadınlara sağlanan işgücü potansiyelinin önemini ortaya koymaktadır. Kadın istihdamı ülkeler açısından yalnızca ekonomik getiri ya da ekonomik kalkınma noktasında değerlendirilmemektedir. Kadın istihdamı aynı süreçte ülkelerin mevcut sosyal sermayelerinin değerlendirilmesinde de etki yaratmaktadır (Şahinoğlu ve Ağırkaya, 2021: 398-421).

Literatürde kadınların işgücüne katılım oranları gelişmiş ülkelerde çok daha fazla görülürken genel anlamda ise bütün toplumlarda kadınların işgücüne katılım oranlarının erkeklerin gerisinde kaldığı ifade edilmiştir (Kakıcı, Emeç ve Üçdoğruk, 2007; Yılmaz ve Zoğal, 2015). Devamında ise kaynakların etkin kullanımında en önemli faktörün işgücü olduğu ifade edilerek dünyanın birçok ülkesinde cinsiyetçi bir ayrımın olduğu ve erkeklerin lehine yönelik yaklaşıldığı, sonucunda ise kadın erkek arasında dengesiz bir dağılımın söz konusu olduğu belirtilmiştir (Özer ve Biçerli, 2003-2004: 56). Dünya genelinde erkeklerin işgücünde çok daha fazla istihdam sağladığı görülmektedir. Dünya ülkelerinin kalkınabilmeleri ve büyüebilmeleri bulunan kaynakların etkin yönetilmesiyle gerçekleşmektedir. Fakat birçok toplumda işgücünde kadınların geri planda tutulması bu kaynakların etkin kullanılamamasına yol açarken aynı zamanda istihdam üzerinde kadın erkek ayrımcılığını ortaya çıkarmaktadır. İstihdam konusunda kadın erkek arasındaki dengesiz dağılım cinsiyetçi bir algının da yaratılmasına neden olmaktadır.

1.3.1. Kadın kavramı

Kadın kavramı tarihsel süreç içerisinde geçirdiği değişiklikler açısından incelendiğinde dönemlere göre dünyanın hızlı gelişimiyle doğru orantılı bir şekilde değişimlere uğramıştır. Kadının toplumdaki yerinin etkilenerek değişmesi özellikle kapitalist üretim ilişkileri üzerinden olmuştur. Kapitalist üretim ilişkileri dünyada kadın erkek ayrımını doğurarak toplumları cinsiyetler arasında iş bölümünün ayrıştığı bir

sistem ile karşı karşıya getirmiştir (Negiz ve Yemen, 2011: 196). Kadının insanlık tarihinde yaşanan ilk çağlardan bu dönemlere dek toplumdaki varlığı, yeri, etkisi ve kadın olgusuna bakış açıları her toplum ve her kesimde değişkenlik göstermiştir. Dünyada toplumların geçirdiği evrimsel dönüşümler, yaşam biçimleri, hayat şartları, kültür, din ve dil etkenleri yine doğrudan kadının yerini, önemini ve varlığını büyük bir düzeyde etkilemektedir. Kapitalizm ilk çağlardan günümüze kadar insanların hayatında yer etmiştir. Kadının insan hayatındaki yeri, dönemlere ve insanların yaşayış biçimlerine hitap edebilecek şekilde konumlandırılmıştır. 21. yy'da tüketim çağında bulunduğu vurgulanması kapitalizmin çok daha etkili bir şekilde toplumlara esir aldığı bir göstergesidir. Kapitalizmin üretim özellikleri doğrudan kadın olgusunu etkilemekte ve kadın erkek ayrımının kapitalizm ile bağlantılı bir şekilde iş ve üretim hayatında ayrışmasını beraberine getirmektedir. Bu durum dünya üzerinde cinsiyet ayrımının iş bölümleri üzerinde yoğunlukla uygulandığının bir göstergesidir.

Kadınlara geçmişten bugüne kadar gelinen süreçte savaş ve buna benzer olayların haricinde toplumsal üretimde yer verilmediği görülmektedir. Bazı toplumlarda ve dönemlerde kadın ucuz ve vasıfsız işgücü olarak değerlendirilmiş ve bu durum bir toplumsal anlayış haline gelmiştir (Negiz ve Yemen, 2011: 196). Toplumlar her dönemde temelde üretim ve tüketim ilişkisi ile varlıklarını sürdürebilmektedirler. Yapılan incelemelere göre birtakım toplumlarda ve aynı ya da farklı dönemlerde kadınların bir vasa sahip olmadığı düşüncesi ile yer aldıklarını göstermektedir. Bu durum kadınların üretim alanından dışarıda bırakıldığını doğrudan göstermektedir. İlgili anlayış toplumlarda yer ettikçe sistemin bir parçası olmaktan da geri kalmamıştır.

Kadınların dünya üzerinde nüfus oranının yaklaşık olarak yarısını oluşturduğu bilinmektedir. Fakat buna karşın aynı yoğunluk ile ekonomik faaliyetlerde yer almadıkları görülmektedir. Söz konusu durum ise genellikle kadınlara atfedilen rollerin çerçevesinden kaynaklanmaktadır (Negiz ve Yemen, 2011: 196). Kadın dünyanın ve toplumların önemli parçalarından biridir. Bu durum dünya üzerindeki nüfus yoğunlukları ile de desteklenir durumdadır. Özellikle geçmiş yaşam sistemlerinde toplumların ekonomik işleyişlerinde kadın nüfus yoğunluğu oranı dikkate alınmamış ve kadınlara ekonomik süreçlerde yer verilmemiştir. Bu durum toplumların kadına olan bakış açısı ile de açıklanmaktadır. Toplumların kadınlara verdikleri önem, değer ve

öncelik boyutları değişkenlik göstermektedir. Birçok toplum anlayışında ise kadınlar üretim ve iş hayatı dışında yer alma haklarından çok aile içerisinde bulunmaları ve anne olmaları vasıfları ile özdeşleştirilmiş durumdadır.

Geçirilen tarihi süreçte ve kadının toplum yaşantısı içerisinde ait olduğu yerin ailesinin yanı ve evi olduğu algısı sebebi ile kadınlara bireysel kazanç elde etme hakkından yararlanma aşamasında yer verilmemiştir. Bu anlayış ile kadınlar iktisadi faaliyetlerin dışında tutulmuş ev odaklı işlere yönlendirilmiştir (Karabıyık, 2012: 232). Geçmiş yüzyıllarda çok daha ağır bir şekilde toplumların tutumları kadın olgusunun ev ile özdeşleştirilmesine yönelik geliştirilmiştir. Toplumlar kadınları ev ve aile kavramı ile bir tutarak asıl yerlerinin ve işgücü gösterecekleri çatının evleri olduğu kanaatine varmıştır. Bu durum yaşanan sosyal, siyasal ve ekonomik gelişmeler neticesinde değişmeye başlamış, kadınlara ekonomik kalkınma süreçlerinde etkin bir şekilde yer verilme adımları atılmıştır. Kadınlara ekonomik faaliyetler boyutunda gün geçtikçe çok daha etkili bir boyutta yer verilmeye başlanmasının en önemli belirleyici unsurlarından biri de teknolojiye yaşanan gelişim ve değişimlerdir. Teknolojinin gelişmesi, toplumların medeniyet düzeylerinin ve dünyaya olan bakış açılarının değişmesi kadının toplumdaki yerini doğrudan etkilerken dünya ekonomisindeki yerini de önemli bir düzeyde etkilemiştir.

Aile içi ve ev dışındaki kadın ve erkeğin rolünde bulunan farklılıklar, kadının aile ve toplum hayatındaki ezilmişliği, erken yapılan evlilikler, cinsiyetler arasındaki farklılıklar, kız ve erkek çocuklarına eğitimde verilen öncelik ve ayrıcalık farkları temelde kadın kavramına olan bakış açısını ifade ederek kadının statüsünü tartışmaya açık bir hale getirmiştir (Aktaş, 2013: 54). Kadın olgusu tarihin ilk zamanlarından bu yana ev ve aile içerisinde bulunan sorumluluklar ile bütünleştirilmiştir. Kadınların dünya üzerinde ekonomik gelişmelerde bu denli geç yer almaları toplumların bilinçaltında yatan ve temel düşünce yapısında bulunan kadın anlayışlarından kaynaklanmaktadır.

Dünyanın birçok kesiminde ve Türkiye’de kadınların durumunun birden fazla tarafı bulunmaktadır. Türkiye coğrafyasında ve dünyada farklılık gösteren aile, eğitim, iş ve çalışma koşulları çalışan kadınların yaşam koşullarını da doğrudan etkilemektedir. 21. yy’da bilinç düzeyinin, farkındalığın ve bilgi okuryazarlığının artması kadınlara

biçilen rollerin yeniden tartışılması ve çözüme kavuşturulması gerekliliğini arttırmaktadır. Kadınlar ile özdeşleştirilen “ev kadınlığı”, “kadınlık ve annelik” rolleri ile beraber kadınların meslek edinme çabaları temelde yatan bakış açısını ve sistem değişim ihtiyacını doğurmuştur. Yapılan çalışmalar kadınların meslek hayatlarında erkek rakipleri ile yarış halinde olmalarına ek olarak kadınlık rollerini de aksatmamaya dikkat ettikleri sonuçlarını vermektedir (Bedük, 2005: 106). Kadına olan bakış açısı dünyada birçok değişkene bağlı olarak yer bulmaktadır. Günümüz koşullarında geleneksel nokta kadın olgusuna yüklenen anlamların değişmesi gerektiği bilincini doğurmuştur. Kadınların aile hayatının yanı sıra eğitim ve çalışma hayatında da en az erkekler kadar aktif bir şekilde yer almaları gerektiği düşüncesi dünyada giderek artmaya başlamıştır. Toplumların eğitim oranının yükselmesi yaşam şekillerini ve birçok kavrama olan bakış açılarını da değiştirmiştir. Bu kavramların başında kadının toplumdaki yeri gelmektedir. Kadınların yalnızca annelik ve aile kavramları ile gündeme gelmemeleri gerektiği toplumun her alanında yer almaları gerektiği düşüncesi yaygınlaşmaya devam etmektedir. Kadınlar ile beraber düşünülen aile ve ev kavramları erkek kadın arasındaki ayrımı giderek arttırmakta ve eşitlik bilincinden tamamen uzaklaştırmaktadır. Bu durum toplumun her yönünde kendini göstermekle birlikte özellikle ekonomik alanda ve iş hayatında karşımıza çıkmaktadır (Özaydınlık, 2014).

Türkiye’de birçok kesimde kadına olan bakış açısında kadınlar için en uygun yerin ev olduğu ve en uygun işin de çocuklarına bakmak ve kendi evinin işlerini yapmak olduğu düşüncesi yer almaktadır. Bu düşünce yapısında ev ihtiyaçlarını maddi olarak karşılama görevi erkeklerindir. İlgili düşünce yapısının devamında karı koca ilişkilerinde çalışan kadın düşüncesini eş kabul etmemekte ve bu süreçte erkeğin ailesi ve toplum baskısı da erkeğin eşini çalıştırmaması yönünde karşımıza çıkmaktadır (Bedük, 2005: 107). Zamana bağlı değişen birçok etmen Türkiye’de kadınların yerini ciddi oranda değiştirmiş olsa da sosyal, ekonomik ve kültürel değişimlere karşın kadının yeri toplum üzerinde hala tartışılır durumdadır (Arat, 1995: 212). Dünyada hayatın işleyişi köklü değişimler geçirirse de kadının çalışma hayatındaki yeri ve biçilen rolü günümüzde de üzerinde çalışmalar yapılan bir konu niteliğindedir.

Toplumun kökünde ekonomik alanda yani çalışma hayatında şartların erkek odaklı benimsenmesi ve belirlenmesi kadınların iş yaşamında ikinci plana itilmesini

beraberinde getirmiştir. Kadının emeğinin bir ücret karşılığı bulması dünyada ilk olarak Sanayi Devrimi ile sağlanmıştır. Hem sosyal hem ekonomik anlamda yaşanan gelişmeler sonucunda toplumsal düşünce yapısı yönlendirilmiş ve buna bağlı olarak da kadın olgusuna toplumda yeni roller ve statüler kazandırılmıştır (Kocacık, 2005: 195). Sanayi Devrimi kadının toplumdaki yerini değiştiren ve bu anlamda ses getiren özelliği ile ön plana çıkmaktadır. Kadının iş hayatında ekonomik bir karşılık olarak yer alması bu devrim ile gerçekleşirken kadınlar bu olaydan itibaren dış dünyada ve iş yaşamında yerini almaya başlamıştır. Sanayi Devrimi kadının toplumdaki yerinin değişmesini sağlamıştır. Çağın değişmesi bu durumun günümüze kadar giderek artmasını ve kadına olan bakış açısının derinden değişmesini olanaklı hale getirmiştir.

1.3.2. İstihdam kavramı

İstihdam, kişilerin çalışmak, gelir sağlamak amacıyla istek ve iradede bulunmaları sonucunda mal veya hizmet üretiminde çalıştırılmaları olarak açıklanmaktadır (Yağcı, 2007: 169). İstihdam kavramının literatürde birçok tanım ve açıklaması yer almaktadır. Bu tanımlar incelendiğinde açıklayıcı bir şekilde istihdam kavramının kişilere iş imkanı sağlanması düşüncesinden doğduğu söylenebilmektedir. Bu düşünceyle istihdamın bireylerin çalışmak ve belirli bir kazanç sağlama hedeflerinde bulunmaları sonucunda herhangi bir mal ya da hizmet üretimi üzerinde çalışma alanı yaratılması şeklinde de tanımlanabildiği görülmektedir.

İstihdam temel anlamında tam zamanlı diğer bir ifadeyle sürekli işleri yansıtmaktadır. İstihdamın kendi içerisinde sınıflandırıldığı görülmektedir. Bu sınıflandırma çerçevesinde eksik istihdam, tam istihdam ve aşırı istihdam kavramları yer almaktadır. İş gücüne olan arz ve taleplerin etkisi bu sınıflandırmanın yanı sıra tam zamanlı işlerin dışında bulunan iş ilişkilerini yansıtan a-tipi yani esnek istihdam türlerinin ekonomik faaliyetlerde yer almasını sağlamıştır. Bu istihdam türlerinin içerisinde kısmi süreli çalışma, geçici çalışma, tele-çalışma, ödünç iş ilişkisi, iş paylaşımında bulunma, çağrı üzerine çalışma gösterme, eve iş verme, kayan iş zamanlamaları, vardiya çalışmaları, taşeron sözleşmeleri ve serbest çalışma modelleri yer almaktadır (Ünlüöner ve diğerleri, 2007: 164). İstihdam kavramı her ne kadar sürekli iş modelini barındırsa da iş alanındaki arz ve talep ilişkileri çalışma koşullarının da çeşitlendirilerek çoğalmasını sağlamıştır. Bu durum istihdam sağlanan kişilerin

çalıştırılma özellik ve kriterlerini de değiştirmiştir. Buna bağlı olarak eksik istihdam, tam istihdam ve aşırı istihdamın dışında ekonomik faaliyetlerin sürdürüldüğü istihdam alan ve şekilleri açılmıştır.

İstihdam işgücü piyasalarının en önemli göstergelerinden birini ifade etmektedir. İstihdam dar anlamda açıklandığında emek faktörünün üretim sürecine dahil edilmesi şeklinde ortaya konulurken geniş anlamda incelendiğinde tüm üretim faktörlerinin üretim sürecine katılması niteliğini yansıtmaktadır. İstihdam kavramını açıklayan bir diğer tanım da çalışanlar açısından herhangi bir iş üzerinde ücret, maaş ve benzeri karşılık alınarak işgücünün o işverenin işine tahsis edilmesi olarak yer aldığı görülmektedir. İstihdam kavramına işverenler açısından değinildiğinde ise bir bedel karşılığı çalışan bireylere çalışma imkânının sağlanmasıdır. Pazar açısından incelendiğinde işgücü piyasalarının önemli bir bölümünü istihdamın oluşturduğu görülmektedir. Ayrıca emeğin bir mal veya hizmetin üretilmesinde kullanılması istihdamı doğrudan açıklamaktadır. İstihdam çalışanlar ve işverenler açısından iki yönlü iş ilişkisini yansıtırken birbirinden ayrı bir şekilde de açıklanmaktadır (Ülgener, 1980: 464).

Çalışma çağındaki nüfus oranının yüksek olduğu ülkelerde kamunun istihdamı arttıracak yönde politikalar geliştirerek uygulaması oldukça önemlidir. Bu alana yönelik geliştirilen ve ardından başarılı bir şekilde uygulanan istihdam politikaları neticesinde ülke ekonomilerinin ciddi derecede geliştiği gözlemlenmektedir. Dünya üzerinde çalışma ve işgücü gösterme yaşının nüfusa olan yoğunluğu yüksek oldukça sağlanacak olan istihdam oranı da o denli artış göstermektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde istihdam potansiyelinin yüksekliği istihdam politikalarının geliştirilmesi gerekliliğini doğurduğu ön görülür. Çalışma çağı oranının nüfus içerisinde yüksek olması ülkeler açısından avantajlı olarak değerlendirilse de doğru istihdam politikalarının geliştirilmesi bu oranının avantaja çevrilmesinde oldukça önemlidir. Doğru uygulanan istihdam politikaları ve çalışma çağında bulunan kişi sayısının çokluğu, beraberinde ülkelerin ekonomilerini çok etkili bir derecede pozitif yönde etki etmektedir. Türkiye'nin de çalışma yaşında bulunan nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu görülmektedir. Bununla birlikte istihdam konusu Türkiye açısından uzun yıllardır en önem teşkil eden konulardan biri olmuştur (Altuntepe ve Güner, 2013: 73).

İstihdamın literatürde ekonomik büyüme ile ilişkisi olumlu yönde değerlendirilirken bu durumun aksini iddia eden düşüncelerin de yer aldığı görülmektedir. İlgili düşüncelerin içerisinde ekonomik büyüme oranlarının artışa geçtiği dönemlerde istihdamın azaldığı anlayışı bulunmaktadır. Bu anlayış ekonomik büyümenin tek başına istihdam üzerinde etkili olmayacağı fikirlerini savunarak yansıtmaktadır. Aynı zamanda ekonomik kalkınmanın da istihdam yönetiminde etkilenebileceği görüşleri savunulmaktadır. Devamında ise kamu tarafından istihdamın arttırılmasına yönelik politikaların geliştirilmesi, teşvikler ve benzer destekleme uygulamaları ile istihdamda başarı sağlanmasının ekonomik büyümeyi de etkilediği fikirleri bulunmaktadır (Altuntepe ve Güner, 2013: 73).

2. KADIN İSTİHDAMINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Kadın olgusu aile, annelik ve eşlik kavramları ile birlikte ele alınmaktadır. Bu durum toplumsal yaşam içerisinde kadınların yaşam alanlarının bu kavramlarla sınırlı kalmasına neden olmuştur. Özellikle geçmiş dönemlerde birçok kesimde kadınlara kültürel ve sosyo-ekonomik anlamda bir alan yaratılmamış bu durum ise kadın istihdamının önündeki en büyük engellerden biri olarak görülmüştür. Sonuç olarak kadının toplumdaki yerinin kültürel ve sosyo-ekonomik anlamda değişmesi gerekmektedir (Erbay ve Tuncay, 2006: 26).

Kadın yüzyıllar boyunca ataerkil aile yapısı içerisinde ve aile bünyesinde bulunan rolü için hazırlanmış ve evin idaresi adına yetiştirilmiş bir yapı içerisinde bulunmuştur. Bu durum kadını ücretsiz aile işçisi olarak çalıştırılma anlayışı ile de baş başa bırakmıştır. Ayrıca kadınlar toplum içerisinde aile içine çekilerek statüsü sınırlandırılırken erkekler aile olgusunun dışına doğru itilerek toplumdaki statülerinin arttırılması sağlanmıştır (Saruhan ve Demirel, 2001: 274). Kadın istihdamını etkileyen en önemli faktörlerden biri kadının toplumda bulunan yeridir. Geçmiş dönemlerden bugüne dek ataerkil bir anlayış ile yetiştirilen kadın ailesine, çocuklarına ve eşlerine adanan kadınlık olgusu ve bakış açısı ile toplum içerisinde bulunmuştur. Bu durum kadını toplumsal hayattaki diğer statülerden uzaklaştırmış ve aile ile özdeşleştirmiştir. Dünyada gelişmiş ülkelerde dâhil olmak üzere erkek istihdam oranlarının kadın istihdam oranlarından yüksek olması, geçmiş dönemlerden bugüne dek erkeklerin dışarıya doğru itilmesinden kaynaklanmaktadır. Sonucunda ise erkeklerin toplumsal

yaşam sürecinde bir yeri, konumu ve statüsü bulunurken aynı özellikler kadın için söz konusu değildir.

Kadının statüsünde görülen yetersizlik durumu çok büyük bir ölçüde kadın varlığının ve kadın etkinliğinin aile yapısına dayalı olması ve yine aile yapısı içerisinde sınırlı tutulmasından kaynaklanmaktadır. Aile yapısı ile bir tutulan kadının ev içerisinde toplumsal alana çıkabilmesi kadının bağımsızlık ve statü kazandığının doğrudan bir göstergesi haline gelmektedir (Koray ve diğerleri, 1999: 9-10). Kadının geçmişten bugüne dek aile kavramı ile özdeşleştirilmiş olması kadının toplumsal hayatta ve iş yaşamında uzun yıllar yer bulamamasına sebep olmuştur. Kadının toplumsal alanda yer bulması ve buna bağlı olarak istihdamının sağlanması uzun bir bekleme sonucunda gerçekleştirilmiştir. Bu bekleme neden olan düşüncelerin temelinde ve kadın istihdamını etkileyen faktörlerin başında kadının toplumsal hayat ile birlikte düşünülmesinin bağımsızlığını getireceği düşüncesi bulunmaktadır. Bağımsızlık ve beraberinde kadının toplumda statü kazanması ataerkil toplum anlayışına ters düşmekte ve geçmişten günümüze erkeklerin işgücünde aktif olarak yer alma faaliyetlerine aykırı olmaktadır.

Kadın istihdamını en başta kadın kavramı ile özdeşleştirilen aile olgusu etkilese de bunun yanında kadın istihdamını etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Bu faktörler dünyada yaşam koşullarından ve diğer özelliklerden kaynaklı olarak değişiklik göstermektedir. Aşağıda Tablo 1.1’de Türkiye’de kadın istihdamını etkileyen faktörler ele alınarak açıklanmıştır.

Tablo 1.1. Türkiye’de Kadın İstihdamını Etkileyen Faktörler

İş Yaşamındaki Kadın Kültürü-Ücretsiz Aile İşçiliği
Kadının ve Eşinin Eğitim Düzeyi
Yaş Düzeyi
Medeni Hal
Ücret Eşitsizliği
Yasal Düzenlemeler
Kayıt Dışı İstihdam

Kaynak: Yılmaz ve Zoğal, 2015: 13-18

Tablo 1.1’de sunulduğu üzere Türkiye’de iş yaşamındaki kadına olan bakış açısı ve ücretsiz aile işçiliği anlayışı istihdamı etkileyen en önemli faktörü yansıtmaktadır.

Bunun sebebi Türkiye’de sahip olunan kültürün iş yaşamından uzak bir anlayış ile bütünleşmiş olmasıdır. Türkiye’de kadınlar kent ya da kırsal kesimlerde aynı rolü üstlenmektedir. Bu rol onların evlerinde ücretsiz aile işçiliği bakış açısını doğurmaktadır. Kadınların yerinin aile ve ev içerisinde konumlandırılmış olması istihdam dışında tutulma sebeplerinden birini yansıtır. Türkiye’de kadın istihdamını etkileyen bir diğer faktör kadının eğitim düzeyidir. Yapılan çalışmalar kadınların eğitim düzeylerinin arttıkça işgücüne o denli yöneldiklerini göstermektedir. Dolayısıyla eğitim seviyesi yükselen kadınların doğru orantılı bir biçimde çalışma oranları da etkilenerek yükselmektedir. Kadın istihdamında belirleyici rol oynayan bir diğer unsur da kadınların yaş düzeyleridir. Yapılan çalışmalar yaş düzeyinin genç olmasının istihdama yönelmede potansiyelin arttığı sonucunu vermektedir. Türkiye’de kadın istihdamında kadınların medeni halleri oldukça büyük bir etki etmektedir. Ülkede evli olan kadınların işgücüne olan yönelimleri bekâr ya da boşanmış olan kadınlara göre çok daha az görülmektedir. Bununla birlikte Türkiye’de kayıt dışı istihdam eden kadınlar, ücret eşitsizliğine tâbi tutulan kadınlar ve ülkedeki yasal düzenlemeler istihdamı doğrudan etkileyen faktörler olarak ortaya çıkmaktadır (Yılmaz ve Zoğal, 2015: 13-22).

Kadın istihdamı Avrupa’da büyük bir oranla iş yaşamında kadına olan tutum ve yaklaşım durumundan etkilenmektedir. Türkiye ile karşı karşıya getirildiğinde Avrupa’da da kadına yüklenen sorumlulukların hemen hemen aynı olduğu görülmektedir. Türkiye’de görülen eğitim düzeyi ve kadın istihdamı ilişkisi Avrupa’da da görülmektedir. Avrupa’da yaşayan kadınların eğitim seviyeleri arttıkça işgücüne olan katılım oranları da artmaktadır. Ayrıca Avrupa’da Türkiye’den farklı olarak orta yaşlı kadınların daha çok istihdam edildiği görülmektedir. Bu faktörlerin yanı sıra Avrupa’da yarı veya tam zamanlı iş imkânının verilmesi işgücüne katılım durumunu yükseltmektedir (Yılmaz ve Zoğal, 2015: 13-22).

3. KADIN İSTİHDAMINA YÖNELİK YAKLAŞIMLAR

Kadın istihdamı kuramları beş başlık altında toplanmaktadır. Bu kuramlar, ikili rol yaklaşımı, insan sermayesi yaklaşımı, bölümlenmiş işgücü piyasaları yaklaşımı, yedek işgücü ordusu ve feminist yaklaşım olarak ifade edilmektedir (Eyüboğlu ve diğerleri, 2000: 11-12).

3.1. İkili Rol Yaklaşımı

Kadın istihdamına yönelik ortaya konulan yaklaşımlardan biri ikili rol yaklaşımıdır. Bu yaklaşım doğrultusunda kadının ev dışında çalışmaya başlamasıyla ailede bulunan geleneksel rolünün yanında iş yaşamındaki rolleri de üstlenmesi söz konusudur. Söz konusu yaklaşımda verilen bu iki ayrı rolün aile kavramına zarar vermeden nasıl bütünleştirileceği sorusuna yanıt aramak amacı ile geliştirilmiştir. İkili rol yaklaşımının ortaya koyduğu düşünce yapısında kadının çalışması aile bütçesine yardım olarak kabul edilir ve kadının çalışma hayatına ev hayatından daha az öncelik vermesi sonucu sorunlar çözülebilmektedir (Eyüboğlu ve diğerleri, 2000: 11-12). Kadın istihdamına yönelik geliştirilen kuramların başında gelen ikili rol yaklaşımı kadının iş hayatına atılması sonucunda aile hayatındaki sorumluluklarını yerine getirmeme düşüncesini barındırmaktadır. Kadın evinde ve ailesinde birtakım roller üstlenmektedir. İş gücünde de yer alan kadın ev ve aile yaşamının dışında iş yerinde de bazı roller üstlenmektedir. Bunun sonucunda ise aile kavramına zarar verilmeden bu iki olgunun nasıl sağlıklı bir şekilde dengesinin kurulacağı sorularının yanıtları ilgili kuramda aranmıştır. Söz konusu kuram bu duruma kadının iş hayatına ev hayatından daha az öncelik ve önem tanınması sonucunda denge oluşturabileceği fikrini savunmaktadır (Erbay ve Tuncay, 2006: 25-40).

İkili rol yaklaşımında kadınlar temelde istihdam hayatına girememektedirler. Bu yaşama dâhil olsalar bile evlerinde ev işlerini yapma yükümlülüklerinden ve iş yerlerinde de çalışma sorumluluklarını yerine getirmekten mesul tutulmaktadırlar (Erbay ve Tuncay, 2006: 29). İkili rol yaklaşımına göre kadınlara istihdam sağlandığında da ev hayatındaki sorumlulukları devam etmekte ve eşlerinin ev yaşamındaki sorumlulukları paylaşmaması kadınların istihdamında önemli gelişmeler yaşanmasına engel teşkil etmektedir.

3.2. İnsan Sermayesi Kuramı

İnsan sermayesi kuramı kadınların istihdam konularına yönelik geliştirilen yaklaşımlardan bir diğerini ifade etmektedir. Bu yaklaşım kadın işgücünün niteliği erkek işgücü niteliğine göre genel anlamda nispeten düşük olduğu için daha az ücret karşılığında çalışmak zorunda kalmalarını ele alır (Erbay ve Tuncay, 2006: 29). Kadın

istihdamı üzerinde ortaya konulan beş yaklaşımdan biri olan insan sermayesi kuramı genel bir bakış açısıyla kadın ve erkeklerin emekleri karşısında aldıkları ücret farkını ifade etmektedir. İlgili yaklaşımda kadınların gösterdikleri işgücünün nitelik ve özellikleri erkeklere oranla çok daha düşük seviyededir. Bu durum kadınların istihdam edildiği alanlarda maaş ya da ücretlerini erkeklerden daha az almalarını beraberinde getirir.

İlgili yaklaşımda işverenler açısından kadının düşük ücretle çalışmasının başka bir nedeni daha bulunmaktadır. Bu neden kadının doğum ve sonrasında çocuk bakımını tamamıyla üstlenmek zorunda kalması ve sonucunda iş yaşamının kesintiye uğradığı düşüncesidir. Bu düşünce kadının iş yaşamında elde ettiği tecrübe ve deneyimlerinin unutulması gerçeğini göstermektedir (Eyüboğlu ve diğerleri, 2000: 11-12). Kadınların istihdam içerisinde erkeklere nazaran belirli faktörler doğrultusunda daha düşük finansal kazanım elde etmeleri söz konusu faktörlerin dışında işverenlerin uyguladıkları politika ile de bağlantılıdır. İşverenlerin kadınların doğum ve sonrasında çocuk bakımı süreçlerinde iş güçlerini aksattıkları anlayışı kadınları düşük ücrete tâbi tutmalarında öne sürdükleri nedenlerden birini oluşturmaktadır.

İnsan sermayesi kuramı temelde kadının eğitim alanında geri kalmışlığını ve bunun neticesinde eşit iş performansına karşın eşit anlamda finansal değer alamaması düşüncesini barındırmaktadır. Günümüzün çağdaş meslekleri olarak değerlendirilen uzmanlık niteliğine kavuşamayan ve bu yönde eğitimini tamamlayamayan kadınlar daha düşük ücretli ve yine düşük nitelikte işlerde görev alma durumunda kalmaktadırlar (Erbay ve Tuncay, 2006: 29). Bu kuram kadınların istihdam üzerinden etkilendikleri faktörler içerisinde bulunan eğitim düzeyi unsuru ile doğrudan bağlantılı bir biçimde karşımıza çıkmaktadır. Kadınların eğitim hayatında çeşitli sebeplere bağlı geri kalmaları iş hayatlarında aynı işgücü emeğini vermeleri noktasında bile olsa aynı emek karşılığını alamama sorunu ile yüz yüze bırakmaktadır. Sonuç olarak eşit performans sağlanan işe kadınların aleyhine eşit olmayan ücret verilmesi karşımıza çıkmaktadır.

3.3. Bölünmüş İşgücü Piyasası

Kadınlar işgücü açısından birçok ülkede ve toplumda geride bırakılan ve yeterli anlamda istihdamları sağlanamayan kişiler olmuştur. Kadın istihdamının

sağlanamamasında ya da kadın istihdamını sağlarken bu süreci etkileyen birçok unsur bulunmaktadır. Kadın istihdamına yönelik ortaya atılan kuramlar ise tam da bu noktada istihdama yönelik farklı anlayışları barındırırken birtakım soruların da cevaplarını aramaya yönelik geliştirilmiştir.

Bölünmüş işgücü piyasası kuramı da bu kuramların içerisinde bulunmaktadır. Bölünmüş işgücü piyasası yaklaşımı piyasaları birincil ve ikincil piyasalar olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Söz konusu birincil piyasada beceriye sahip olmak şarttır. Çalışılan statüde yükselme imkânı vardır ve alınan ücretler de yüksek durumdadır. Bununla birlikte ikincil piyasada ücretler düşük verilirken çalışma alanında yükselme imkânı bulunmamaktadır. İkincil piyasalarda herhangi bir beceri de gerekmemektedir. Bu düşüncede kadınlar ikincil piyasada yer almaktadır. Bunun sebebi ise işverenlerin kadınları işgücünde algıladıkları biçim ile açıklanmaktadır. Bu düşünceler işverenlerin kadınları ikincil piyasada ikincil işgücü olarak tanımlamalarını beraberinde getirmektedir (Eyüboğlu ve diğerleri, 2000: 11-12). Birincil işgücü piyasası ikincil işgücü piyasasına göre çok daha pozitif getirileri olan bir çalışma alanı yaratmaktadır.

Bölünmüş işgücü piyasası kuramı insan sermayesi kuramı ile benzerlikler içermektedir. Nitelikli eğitim alma konusunda problemleri olan kadınlar daha düşük ücrete tâbi tutuldukları işlerde çalışmaktadırlar (Erbay ve Tuncay, 2006: 30). Kadın istihdamını açıklayan ve sorularına cevap arayan yaklaşımlar birbirleri ile benzerlik gösterebilmektedir. Bu doğrultuda insan sermayesi kuramında kadınların istihdam sorunları eğitim ile açıklanırken bölünmüş işgücü kuramında da aynı noktada buluşulduğu görülmektedir.

3.4. Yedek İşgücü Ordusu

Yedek işgücü ordusu kapitalist sistem ile bağlantılı bir şekilde açıklanmaktadır. Bu anlayışta kapitalist sistem yedek işgücü ordusunu oluşturmaktadır. Bu faaliyetteki amaç ise işgücü piyasası üzerinde kurulmak istenen kontroldür. Ekonomik dalgalanmalar sonucunda yedek işgücü ordusu kapitalist sistem tarafından devreye sokulmaktadır. Kadınlar bu yaklaşımın tam da bu noktasında değerlendirilmekte ve söz konusu işgücü grubunun içerisinde yer almaktadır. Bunun sebebi olarak ise kadınların

işten çıkarılma durumlarının ataerkil bir aile yapısına sahip olduğu için daha az tepkiyle karşılanacağı anlayışı gösterilmektedir (Eyüboğlu ve diğerleri, 2000: 11-12).

Yedek işgücü ordusu yaklaşımı kadın istihdamı konusunun başka bir yönünü ortaya koymaktadır. Kadınlar ve çocuklar kolay istismar edilebilir olmaları sebebiyle istihdam piyasasında kullanılmaktadırlar. Fakat bu yaklaşım kadın işgücünün ucuz ve denetlenebilir olma özelliğine karşın sistemin öncelikle kadın işgücüne yer vermeme durumunu açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Literatürde bunun sebebi olarak da aile kurumunu koruma amacının yatabilmesi ihtimali değerlendirilmektedir (Erbay ve Tuncay, 2006: 30).

3.5. Feminist Yaklaşım

Kadın istihdamı konusunda geliştirilen beş kuramın bir diğerini feminist yaklaşım oluşturmaktadır. Feminist yaklaşım diğer yaklaşım türleri ile kıyaslandığında birçok farklılıklara sahiptir. Bu farklılıkların başında ilgili yaklaşımın kadınlara ve kadın istihdamına yönelik algısında değişiklikler ön plana çıkmaktadır.

Feminist yaklaşım ortaya atılan diğer tüm kuramların kadını hem ailede hem de toplumda ikincil konumda ele alma düşüncelerine tam anlamıyla karşı çıkmaktadır. Feminist yaklaşım kuramına göre cinsiyetlerin oluşturulması toplum tarafından sağlanmakta ve bu oluşum içerisinde bilinçli bir şekilde ayırım yapılmaktadır (Eyüboğlu ve diğerleri, 2000: 11-12). Dolayısıyla söz konusu kuramda cinsiyetçi geleneklerin toplum tarafından var edildiği durumu inkâr edilemez bir gerçeği yansıtmaktadır (Erbay ve Tuncay, 2006: 30). İncelenen diğer dört kuramda düşünce yapısı ve algılanış biçimiyle kadının işgücündeki yeri arka plana atılmakta ve söz konusu kuramlar bu yönleriyle birbirleriyle örtüşmektedir. Feminist yaklaşım ise kadının çalışma hayatındaki yerinin ikincil plana atılmasına tümüyle karşı çıkmaktadır. Bu özelliği ile bölünmüş işgücü piyasası kuramına bütünüyle zıt düşmektedir. Ayrıca erkeklere göre kadınların işten çıkarılması aynı algı yönetimiyle değerlendirilmediği düşüncesine de karşı çıkmaktadır. Feminist yaklaşım kadınlara istihdam açısından çok daha fazla yer verilmesi gerektiğini, kadınların ev idaresi ile birlikte düşünülmemesi gerektiğini ve toplumsal yaşamda kadınlara alan tanınması gerektiği düşüncelerini içermektedir (Nalbant ve Korkmaz, 2019: 165-186).

4. KADIN İSTİHDAMININ İKTİSADİ BÜYÜMEYE KATKISI

Küreselleşme her alanda rekabet ortamını yoğunlaştırmıştır. Bu durum beraberinde bütün dünya ekonomilerinde bir baskı yaratılmasına neden olmuştur. Bu bağlamda rekabet gücünü etkili bir oranda arttırma amacı taşıyan ülkeler emek piyasalarını modernize etme ihtiyacı bilincine sahip olmuştur. Emegin eksik istihdamı açısından kayda değer bir yer tutan kadın istihdamı ve kadın emeğinin sistem dışında bırakılmasının önüne geçilmesi ve ülkelerin gayri milli hasılanın arttırılması durumu ekonomik kalkınmada itici güçlerden biri olarak görülmüştür (Ecevit, Bayrakçeken Tüzel, 2019; Özdemir, Yalman ve Bayrakdar, 2012: 116). Ekonomi alanındaki rekabet emek piyasası anlayışını kökten değiştirme gücünü yakalamıştır. Bu bağlamda kadın istihdamını arttırmaya yönelik çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Kadın emeğinin göz ardı edilmemesi ve buna bağlı olarak ülkelerin milli gelirlerini arttırma politikaları ekonomik kalkınma sürecinde oldukça etkili bir politika olarak değerlendirilmeye başlanmıştır.

İşsizlik ile ilgili önemli çalışmalarda bulunan Avrupa Birliği ülkelerinde uygulanan istihdam stratejisi ve bunun temel kapsamı beraberinde girişimcilik, işgücü piyasasında fırsat eşitliği ve istihdam edilebilirlik avantajlarını sağlamaktadır. Belirtilen çerçevedeki politika ve stratejilerin başarıyla uygulanabilmesi adına birtakım amaçlar güdülmelidir. Bu amaçların içerisinde beşeri sermayenin niteliğinin arttırılması, bu kapsamda eğitim politikalarına destek sağlanması ve fırsat eşitliğinin olanaklı hale gelmesi bulunmaktadır (Ecevit, Bayrakçeken Tüzel, 2019; Özdemir, Yalman ve Bayrakdar, 2012: 116).

Dünyada kadın istihdamının arttırılması düşüncesi ekonomide itici bir gücü temsil etmektedir. Bu durum kadın istihdamının çoğaltılmasına yönelik tedbirlerin büyük bir hız ile faaliyete geçirilmesini teşvik edici nitelikte olmuştur. Kadın istihdamını arttırıcı tedbirler içerisinde öncelikle eğitim konusu öne çıkmaktadır. Kadın nüfusunun eğitilmesinin ve ilgili nüfusun okullullaştırılmasının sağlanması ekonomik verimliliği arttırıcı bir yol olmaktadır. Bu düşünce içerisinde kadınların eğitim oranlarının yükseltilmesi ardından toplumsal verimliliğin erkeklere göre çok daha fazla sağlanacağı anlayışı yatmaktadır. İktisatçıların görüşlerine göre cinsiyet fark etmeksizin kişilerin eğitim düzeyinin artması doğru orantılı bir şekilde bireylerin

kazancını da arttırmaktadır. Kadınlara daha fazla eğitim olanağının verilmesi ilgili ülkede yoksulluğu azaltabilmekte, verimlilik artabilmekte ve ekonomik ve toplumsal kalkınma konusunda hızlı nüfus artışı baskı düzeyi aza indirgenebilmektedir (Adem, 1991; Özdemir, Yalman ve Bayrakdar, 2012: 116).

Eğitim düzeyi istihdam konusuyla ilişkilidir. Eğitim seviyesinin artması istihdam sağlanmasını da olumlu yönde etkilemektedir. Bununla beraber eğitim seviyesindeki yükselme ilgili toplumların ekonomik büyüme açısından pozitif dışsallık yaratmasını sağlayarak ekonomiyi olumlu açıdan etkilemektedir (Eser, 2008; Özdemir, Yalman ve Bayrakdar, 2012: 116).

Yapılan çalışmalar dünyada kadın istihdamının en fazla sağlandığı ülkeleri gelişmiş ülkeler olarak ortaya koymaktadır. Gelişmiş ülkelerde sağlanan kadın istihdam oranı gelişmekte olan ya da gelişmemiş ülkelere oranla çok daha fazladır (Akdemir, Özaktaş ve Aksoy, 2019: 184-202). Bu düşünceden de hareketle ülkelerin gelişmişlik düzeyinin belirlenmesi ve ülke ekonomisindeki kalkınma kadınlara sağlanan istihdam ile birlikte hareket etmektedir. Kadın istihdamını artırıcı strateji ve politikaların başında eğitim büyük bir hassasiyet ile gelmektedir. Kadın nüfusunun eğitim seviyelerinin artırılması ülkelerin verimlilik oranlarında da artış sağlanmasını getirecek olan bir gelişmedir. Bununla beraber kadınların eğitimlerine olan öncelik sonucunda toplumsal anlamda verimlilik arttırılacak hatta bu verimliliğin erkeklere oranla çok daha fazla geri dönüş sağlayacağı düşünceleri de ifade edilmektedir. Eğitim bilimciler verimliliğin ve birey kazancının artmasında cinsiyet ayrımına gitmeme eğilimindedirler. Fakat eğitim seviyesi yükseldikçe kişinin verimliliğinin ve kazancının aynı düzeyde arttığını ortaya koymaktadırlar. Kadınlara tanınan eğitim olanağı verimliliğin yanında ülke yoksulluğunu da azaltacaktır. Yansıtılan düşünceler eğitim ve istihdam konularının birbirleri ile olan bağlantısını ve ilişkisini doğrudan ortaya çıkarmaktadır. Böylelikle eğitim seviyesi arttıkça istihdamda da etkili bir şekilde artış sağlanacak, istihdamda sağlanan artış neticesinde ise ekonomik kalkınma ülke piyasalarında etkili olacaktır. Bu durum ülkelerin gelişmişlik düzeyini arttırmakla beraber kadınların istihdam edilmesindeki önemi de gözler önüne serecektir (Öztürk ve Çetin, 2009: 2661-2698).

İKİNCİ BÖLÜM

KADIN İSTİHDAMINA İLİŞKİN GÖSTERGELER

Dünya geneline bakıldığında istihdam konusunda erkek işgücü, kadın işgücüne göre daha fazla talep edilmekte ve erkekler kadınlara oranla daha fazla ücret karşılığında çalışmaktadır. Bu sebepten dünyada hâkim olan tutumdan hareketle erkeklerin iş görüşmesinde daha avantajlı konuma sahip oldukları söylenebilmektedir. Ayrıca kadınların işe alınma durumlarında bazen sadece cinsiyetlerinden ötürü de engellerle karşılaştıkları bilinmektedir.

Savaş dönemlerinde erkeklerin savaşa katılması sebebiyle kadınlara çalışma alanında ihtiyaç artmış ve kadınlar çalışma hayatına atılmaya başlamıştır. Kadınlar, çalışmalarının karşılığında ücret almaya ilk defa Sanayi Devrimi ile birlikte başlamışlardır. Gelişen sanayileşme süreciyle birlikte ise ekonomide de istihdam ihtiyacı oluşmuştur. İstihdam ihtiyacının oluşmasıyla birlikte kadınların da çalışma hayatına katılması ile kadınlar için istihdam alanı hızla artmaya başlamıştır. Son yıllarda ise kadın istihdamının eskiye nazaran arttığı ve yaygınlaştığı söylenebilmektedir. Son dönemlerde kadın istihdamının artmasının sebeplerinden bazıları aşağıdaki maddelerde yer almaktadır. Bunlar;

- Kadınların korunması için yasaların uygulanması,
- Eğitim şartları,
- Toplumun bakış açısı,
- Demografik gelişimler (Korkmaz ve diğerleri, 2013: 1849-1850) olarak gösterilebilir.

Çalışmanın bu bölümünde dünyada, Türkiye’de, Avrupa Birliğinde yer alan ülkelerde, OECD ve E7 ülkelerinde kadın istihdamına ilişkin göstergeler sunulacak ve değerlendirilecektir.

1. DÜNYADA KADIN İSTİHDAMINA İLİŞKİN GÖSTERGELER

Dünya geneline bakıldığında her ne kadar gelişmiş ülkelerde kadın istihdamının artışı söz konusu olsa da hâlâ aile, toplum, devlet gibi faktörlerde hâkim olan ataerkil zihniyet kadınların işgücüne atılımında büyük bir engel teşkil etmektedir. Ayrıca

istihdam azlığının birçok nedeni ataerkil yapıya bağlanıyorsa da başka sebepler de bulunmaktadır. Bunlar;

- Kızların okula gönderilmemesi (eğitimsizlik),
- Kadınların her mesleği yapamayacağı algısı nedeniyle belli mesleklere yönltilmesi,
- Çalışma hayatına atılmasına yasaklar getirilmesi,
- Ev ya da çocuk, yaşlı gibi bakım hizmetlerini üstlenmeye zorlanması,
- Kadınların çalışma hayatına atılımını gerçekleştirecek politikaların azlığı ve bu konu için herhangi bir yasa çıkartılmamasıdır (Kıral ve Karlılar, 2019: 935-948).

Hem istihdam azlığına hem de işgücüne katılıma yukarıdaki etkenler sebep teşkil etmektedir. Ayrıca hepsinin arkasında yatan sebep aslında toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklanmaktadır. Gelişmiş ülkelerde bu durum biraz daha arka planda kalıp gelişmekte olan ya da gelişmemiş ülkelerde çok göz önünde olan bir etken olsa da dünya geneli için hâkim olan bir durum olduğundan bahsedilmektedir.

Tablo 2.1. Dünyada Kadınların İstihdamına İlişkin İstatistiki Göstergeler (15+)

Yıllar	İşgücüne Katılım Oranı	İstihdam Oranı	İşsizlik Oranı
2000	50,9	47,8	6
2001	50,7	47,6	6,0
2002	50,5	47,4	6,2
2003	50,5	47,2	6,3
2004	50,4	47,2	6,3
2005	50,4	47,2	6,2
2006	50,1	47,1	5,9
2007	49,9	47,0	5,6
2008	49,5	46,7	5,5
2009	49,2	46,1	6,1
2010	48,7	45,8	6
2011	48,5	45,6	5,9
2012	48,2	45,3	5,9
2013	48,0	45,1	5,8
2014	47,9	45,1	5,7
2015	47,8	45,0	5,8
2016	47,7	44,9	5,8

2017	47,7	44,9	5,7
2018	47,6	44,9	5,5
2019	47,7	45,1	5,5
2020	45,9	42,9	6,4
2021	46,2	43,3	6,3

Kaynak: Dünya Bankası

Tablo 2.1’de 2000-2021 dönemlerinde dünyadaki kadınların işgücüne katılım, istihdam ve işsizlik oranları verilmiştir. Kadınların işgücüne katılım oranları yıllar bazında karşılaştırılmaktadır ve dünya genelinde kadınların işgücüne katılım oranlarında yıllar geçtikçe düşüşün gerçekleştiği gözlemlenmektedir. 2000 yılında kadın işgücüne katılım oranı % 50,9 iken 2021 yılına gelindiğinde bu oranın % 46,2’ye düştüğü görülmüştür. Dünya genelinde kadınların istihdam oranlarına bakıldığında ise yine 2000 yılında % 47,8 iken 2021 yılında % 43,3 olarak kaydedilmiştir. Yıllar içinde istihdam oranlarında da düşüşün gerçekleştiği görülmüştür.

Dünya genelinde anlaşılabileceği üzere kadınların işgücüne katılım oranlarının erkeklere nazaran geri planda kalmasının nedenlerinden biri toplumsal cinsiyet eşitsizliğidir. Bir diğer nedeni ise; kadınların tarih boyunca ilk önce kırsal kesimlerde tarım işçiliği yapmaları daha sonra kırdan kente göç sırasında ise ev işleri ile ilgilenmeleri ve bu ev işlerinden herhangi bir ücret almamalarıdır (Kılınç, 2015: 127).

Tablo 2.1 incelendiği zaman dünyada kadınlarda işsizlik oranları 2000 yılında % 6 iken 2008 yılına gelindiğinde % 5,5 olarak azalış göstermektedir. İlgili yıllarda krizin etkisiyle işsizlik oranı tekrar yükselişe geçerek 2009 yılında % 6,1 olarak sonuçlanmaktadır. 2009 yılında yaşanan yükselmenin sebebi ise tüm dünyada yaşanan 2008 ekonomik krizidir. Amerikan ekonomisinde yaşanan kriz tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Bu kriz sebebi ile dünyanın birçok ülkesinde ekonomik anlamda olumsuzluklar yaşanmıştır. Ekonomik anlamda yaşanan daralma işsizliğe yol açmış, o sebeple dünyada 2009 yılında yaşanan işsizlik artışının sebebi olarak karşımıza çıkmıştır.

Ayrıca son senelerde tüm dünyada yaşanan ve yine tüm dünyada olumsuz etkilerinin görüldüğü pandemi sebebiyle yaşanan olumsuzluklar 2018 yılında % 5,5 olan işsizlik oranlarını 2020 yılında % 6,4’e kadar artırmıştır.

2. AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİNDE KADIN İSTİHDAMINA İLİŞKİN GÖSTERGELER

Bu bölümde Avrupa Birliği'nde yer alan Litvanya, Çek Cumhuriyeti, Almanya, Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Malta, İsveç, Fransa, Letonya, Macaristan, Polonya, Hırvatistan, Hollanda, İrlanda, İspanya, İtalya, Kıbrıs, Lüksemburg, Macaristan, Yunanistan, Portekiz, Romanya, Slovakya ve Slovenya'nın yani 27 bağımsız ülkenin kadın işgücü göstergelerine yer verilmiştir.

Tablo 2.2. Avrupa Birliği Ülkelerinde Kadınların İşgücüne Katılım Oranı (15+)

Ülkeler	2000	2005	2010	2015	2018	2019	2020	2021
Avusturya	49,3	51,2	54,1	55,3	55,9	55,9	55,6	55,5
Belçika	43,6	45,6	47,7	48,0	49,5	49,8	49,3	49,8
Bulgaristan	44,6	44,3	47,7	48,5	49,2	50,2	49,1	49,1
Kıbrıs	48,6	52,8	57,5	57,5	57,2	57,3	56,4	56,6
Finlandiya	56,1	56,7	56,0	55,5	55,8	55,7	55,2	56,4
Almanya	48,8	51,1	53,0	54,7	55,9	56,5	56,8	56,8
Yunanistan	40,2	42,0	44,0	44,6	44,2	44,3	43,4	43,2
Letonya	49,0	50,6	53,8	54,1	55,7	55,6	56,0	54,5
Litvanya	54,9	50,7	52,5	54,4	56,5	57,2	57,3	57,3
Lüksemburg	41,3	46,3	49,7	54,5	55,7	55,8	56,9	58,4
İspanya	40,6	46,5	52,1	53,1	52,4	52,6	51,6	52,6
İsveç	58,3	58,8	58,9	60,6	61,1	61,1	60,6	61,6
İrlanda	50,0	54,5	55,2	54,8	56,0	56,2	55,0	56,5
İtalya	35,6	38,0	38,1	39,7	41,1	41,2	39,8	39,8
Estonya	52,6	53,5	55,0	55,9	57,3	57,6	57,5	57,4
Portekiz	52,7	55,2	55,8	53,7	54,4	54,7	53,6	53,9
Polonya	50,0	47,6	47,6	48,4	48,4	48,1	47,8	49,2
Romanya	58,1	46,8	46,2	45,2	45,6	45,6	45,3	42,7
Çekya	51,5	50,6	49,3	51,2	52,7	52,5	51,8	51,6
Hırvatistan	43,9	42,5	46,1	46,9	45,5	45,1	44,7	45,9
Fransa	49,0	50,4	51,4	51,5	51,4	51,2	50,6	51,8
Macaristan	41,6	43,0	43,7	47,3	48,7	48,7	48,5	52,0
Malta	29,6	30,3	34,8	43,6	49,7	51,5	53,2	53,0
Hollanda	54,1	55,6	58,6	58,7	59,0	59,8	59,8	62,4
Danimarka	60,2	60,3	58,8	56,7	57,5	57,9	57,7	57,7
Slovenya	51,4	52,9	53,2	51,8	53,7	53,2	53,2	53,7

Slovak Cumhuriyeti	52,2	51,3	50,8	51,9	52,3	52,3	51,9	54,7
---------------------------	------	------	------	------	------	------	------	------

Kaynak: Dünya Bankası

Tablo 2.2’de Avrupa Birliğinde yer alan ülkelerin kadın işgücüne katılım oranları verilmiştir. Tabloda da görüldüğü üzere Avrupa Birliğinde yer alan ülkelerin birçoğunda kadın işgücüne katılım oranlarında her geçen yıl artış gerçekleşmiştir. Örneğin Avusturya verilerine göre, 2000 yılında kadın işgücüne katılım oranı % 49,3, 2005 yılında % 51,2 ve 2021 yılında ise % 55,5 olarak zaman içerisinde artış kaydedilmiştir.

Tablo 2.2’de 2021 yılına bakıldığında kadın işgücüne katılım oranlarının en yüksek olduğu ülkeler; İsveç (% 61,6), Hollanda (% 62,4), Danimarka (%57,7), Lüksemburg (%58,4), Estonya (%57,4) ve Litvanya (% 57,3) olarak görülür. İtalya (% 39,8) ve Romanya (% 42,7) ise 2021 yılında kadın işgücüne katılım oranlarının en düşük olduğu ülkelerdir.

Tablo 2.3. Avrupa Birliği Ülkelerinde Kadınların İstihdam Oranı (15+)

Ülkeler	2000	2005	2010	2015	2018	2019	2020	2021
Avusturya	47,1	48,2	51,6	52,4	53,3	53,5	52,7	52,0
Belçika	40,0	41,3	43,6	44,2	46,7	47,3	46,6	46,5
Bulgaristan	37,5	40,0	43,1	44,4	46,9	48,3	46,8	46,5
Kıbrıs	45,0	49,4	53,8	49,0	52,2	52,7	52,1	52,6
Finlandiya	49,4	51,8	51,7	50,6	51,8	52,3	51,1	52,5
Almanya	44,8	45,5	49,5	52,4	54,3	55,0	54,9	55
Yunanistan	33,3	35,4	36,8	31,7	33,5	34,8	34,8	35,1
Letonya	42,4	45,6	45,1	49,4	52,2	52,6	52,0	50,7
Lüksemburg	40,0	43,6	47,2	50,5	52,5	52,7	53,0	55,1
İspanya	32,3	40,9	41,6	40,6	43,4	44,2	42,6	43,8
İsveç	55,4	54,4	53,9	56,2	57,3	56,9	55,6	56,1
İrlanda	47,9	52,3	48,9	49,9	52,8	53,6	51,9	52,7
İtalya	30,3	34,2	34,5	34,7	36,2	36,6	35,7	35,4
Estonya	46,5	49,8	47,3	52,4	54,3	54,8	53,7	53,9
Portekiz	50,2	50,4	49,2	46,9	50,4	50,8	49,8	50,2
Polonya	40,9	38,5	42,8	44,6	46,5	46,3	46,2	47,5
Romanya	54,4	43,8	43,3	42,6	44,0	44,0	43,2	40,2
Çek Cumhuriyeti	46,0	45,7	45,1	48,1	51,3	51,3	50,2	49,7

Hırvatistan	36,3	36,6	40,4	38,9	41,2	41,9	41,3	41,9
Fransa	43,0	45,7	46,7	46,4	46,7	46,9	46,5	47,7
Macaristan	39,2	39,8	39,0	44,0	46,7	47,0	46,3	49,8
Malta	27,7	27,7	32,3	41,2	48,0	49,4	50,9	51,4
Hollanda	52,2	51,7	55,4	54,5	56,7	57,7	57,5	59,9
Danimarka	57,2	57,2	54,8	53,0	54,4	54,9	54,2	54,8
Slovenya	47,7	49,1	49,5	46,6	50,6	50,6	50,2	50,8
Slovak Cumhuriyeti	42,5	42,4	43,3	45,2	48,6	49,2	48,2	50,8
Litvanya	47,4	46,4	44,9	50,0	53,4	54,1	52,9	53,0

Kaynak: Dünya Bankası

Tablo 2.3'te Avrupa Birliğinde yer alan ülkelerin kadın istihdam oranları verilmiştir. Tablonun başlangıç yılı olan 2000 yılında kadın istihdam oranları en fazla olan ülkeler Danimarka (%57,2), Romanya (% 54,4), Hollanda (% 52,2), Portekiz (% 50,2), Avusturya (% 47,1) ve İrlanda (% 47,9) olarak görülür.

Kadın istihdam oranlarının 2021 yılı için en fazla olduğu ülkeler ise Almanya (% 55), Lüksemburg (% 55,1) ve Hollanda (% 59,9) olarak tespit edilmektedir. Yunanistan (% 35,1) ve İtalya (% 35,4) ise 2021 yılında kadın istihdam oranlarının en düşük olduğu ülkelerdir.

Genel olarak ortalamalara bakıldığında ise kadınların istihdam oranları yıllar geçtikçe artmıştır. Bu durum ise Avrupa Birliği ülkelerinde kadınların çalışma hayatına yıllar geçtikçe daha fazla katılım sağladığını göstermektedir.

Tablo 2.4. Avrupa Birliği Ülkelerinde Kadınların İşsizlik Oranları (15+)

Ülkeler	2000	2005	2010	2015	2018	2019	2020	2021
Avusturya	4,6	5,8	4,6	5,3	4,6	4,3	5,2	6,2
Belçika	8,2	9,5	8,5	7,7	5,5	4,9	5,3	6,5
Bulgaristan	15,8	9,8	9,6	8,4	4,6	3,8	4,7	5,3
Kıbrıs	7,4	6,5	6,4	14,7	8,7	8,0	7,6	7,0
Finlandiya	11,9	8,6	7,6	8,8	7,2	6,1	7,4	6,9
Almanya	8,2	10,8	6,4	4,2	2,9	2,7	3,3	3,1
Yunanistan	17,1	15,5	16,3	28,8	24,2	21,5	19,8	18,8
Letonya	13,3	9,9	16,2	8,6	6,4	5,4	7,07	6,8
Litvanya	13,6	8,5	14,5	8,1	5,4	5,5	7,7	7,4
Lüksemburg	3,1	5,8	5,0	7,3	5,8	5,5	6,9	5,7

İspanya	20,3	11,9	20,2	23,5	17,0	15,9	17,4	16,7
İsveç	5,0	7,3	8,5	7,2	6,2	6,9	8,2	8,8
İrlanda	4,2	4,0	11,4	8,9	5,6	4,6	5,6	6,6
İtalya	14,8	10,0	9,5	12,6	11,7	11,0	10,1	11,2
Estonya	11,6	6,9	14,0	6,1	5,3	4,8	6,6	6,0
Portekiz	4,7	8,6	11,8	12,7	7,4	7,1	7,0	6,9
Polonya	18,3	19,1	10,0	7,7	3,8	3,6	3,2	3,4
Romanya	6,3	6,4	6,1	5,8	3,4	3,3	4,6	6,0
Çekya	10,5	9,7	8,4	6,0	2,7	2,3	2,9	3,6
Hırvatistan	17,3	13,8	12,3	16,9	9,3	7,1	7,5	8,6
Fransa	12,2	9,2	9,0	9,9	9,0	8,3	7,9	8,0
Macaristan	5,7	7,4	10,6	7,0	3,9	3,4	4,4	4,3
Malta	6,5	8,3	7,1	5,3	3,5	4,0	4,3	3
Hollanda	3,4	6,9	5,5	7,2	3,9	3,3	3,9	4,0
Danimarka	4,9	5,2	6,7	6,5	5,3	5,2	5,9	4,9
Slovenya	7,0	7,0	7,0	10,0	5,7	4,9	5,6	5,4
Slovak Cumhuriyeti	18,6	17,2	14,6	12,8	7,0	5,9	7,0	7,0

Kaynak: Dünya Bankası

Tablo 2.4'te Avrupa Birliğinde yer alan ülkelerin kadın işsizlik oranları verilmiştir. İlgili 27 ülkede 2000 yılından bu yana kadın işsizlik oranlarında azalışın olduğu gözlenmektedir. Genel olarak 2000 ve sonrası için bu ülkelerde kademeli olarak kadın istihdamına verilen önemin arttığı görülmektedir. Avusturya, Kıbrıs, Lüksemburg, İsveç, İrlanda, Portekiz, Romanya, Macaristan, Malta, Hollanda ve Danimarka gibi ülkelerde yıldan yıla kadın işsizlik oranlarında ufak artışlar gözlemlenirken, Bulgaristan, Finlandiya, Almanya, Letonya, Litvanya, Estonya, Polonya, Çekya, Hırvatistan, Malta, Slovenya ve Slovak Cumhuriyeti gibi ülkelerde ise çok daha büyük azalışlar gözlemlenmektedir.

Avrupa Birliği ülkelerinde 2021 döneminde kadın işsizlik oranlarına bakıldığında en yüksek işsizlik oranı %18,8 ile Yunanistan'dadır. Kadın işsizliğin en az olduğu ülke % 3 ile Malta, sonrasında % 3,1 oranla Almanya'dır.

3. OECD ÜLKELERİNDE KADIN İSTİHDAMINA İLİŞKİN GÖSTERGELER

Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) uluslararası bir ekonomi örgütü olup, Türkiye, Avusturya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Japonya, Kore

Cumhuriyeti, Letonya, Hollanda, Portekiz, Polonya, Slovak Cumhuriyeti, Slovenya, Birleşik Krallık, Belçika, Şili, Kanada, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Macaristan, İtalya, İspanya, İsviçre, İsveç, Çekya, İsrail, Lüksemburg, Meksika, Avustralya, İrlanda, İzlanda, Norveç, Litvanya, Yeni Zelanda, Kosta Rika, Kolombiya ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’den oluşan 38 üye ülke toplulukta yer almaktadır. Bu bölümde OECD ülkelerinde kadın istihdamı göstergeleri incelenecektir.

Tablo 2.5’de OECD ülkelerinin kadın işgücüne katılım oranları incelendiğinde, 2021 yılında en yüksek verilerin Avustralya (% 61), Norveç (% 60,2), Kanada (% 60,8), İzlanda (% 61,6), İsveç (% 61,6), İsviçre (% 61,7), Hollanda (% 62,4) ve Yeni Zelanda’da (% 65) olduğu gözlemlenmiştir. Türkiye (% 31,8) ve İtalya (% 39,8) ise 2021 yılında kadın işgücüne katılım oranlarının en düşük olduğu ülkelerdir.

Bu ülkelerin kadın işgücüne katılımının fazla olmasının sebepleri arasında küçük aile yapısına geçilmesi, küçük yaşta evliliklerin yapılmaması, çocuk sayısının azalması ya da hiç çocuk yapılmaması, aile düzeninin bozulması ya da boşanmaların artması ile kadınların kendilerini işlerine vermeleri, çalışma şartlarında yapılan düzenlemelerin artması, kadınların eğitim seviyesinin artması, çocukları olan kadınlar için kreş veya yuva tarzı yerlerin artırılması, ülkenin gelişmişlik düzeyinin artmasıyla sosyal alt yapının gelişmesi, kentleşme vb. sebepler nedeniyle kadınlara istihdam alanı açıldığı ve kadınların işgücüne katılımının gerçekleştiği söylenebilmektedir. Tablo 2.5’den de anlaşıldığı gibi gelişmişlik seviyesi ve eğitim seviyesi yüksek olan ülkelerde kadınların işgücüne katılım oranı artmıştır.

Türkiye’nin OECD ülkeleri arasında kadın istihdamı göstergeleri ise 2000-2021 dönemleri arasında artış yaparak devam etmiş olsa da kadın işgücüne katılımın en düşük olduğu ülkeler arasında yerini almıştır. 2008’de verilen verilere göre OECD ülkeleri içerisinde kadınların işgücüne katılımında 30 ülke arasından Türkiye’nin “en kötü” ülke olarak kayıtlara geçtiği bilinmektedir (İnce, 2010: 30-31).

Tablo 2.5. OECD Ülkelerinde Kadınların İşgücüne Katılım Oranı (15+)

Ülkeler	2000	2005	2010	2015	2018	2019	2020	2021
Avustralya	54,4	56,9	58,5	59,0	60,4	60,9	60,1	61,0
Avusturya	49,3	51,2	54,1	55,3	55,9	55,9	55,6	55,5

Fransa	49,0	50,4	51,4	51,5	51,4	51,2	50,6	51,8
Almanya	48,8	51,1	53,0	54,7	55,9	56,5	56,8	56,8
İrlanda	50,0	54,5	55,2	54,8	56,0	56,2	55,0	56,5
İtalya	35,6	38,0	38,1	39,7	41,1	41,2	39,8	39,8
İspanya	40,6	46,5	52,1	53,1	52,4	52,6	51,6	52,6
Amerika Birleşik Devletleri	59,0	58,3	57,6	55,8	56,2	56,5	55,3	55,2
Hollanda	54,1	55,6	58,6	58,7	59,0	59,8	59,8	62,4
Norveç	61,2	60,7	61,7	62,2	61,8	62,1	62,0	60,2
Yunanistan	40,2	42,0	44,0	44,6	44,2	44,3	43,4	43,2
Japonya	49,2	48,3	48,3	49,5	52,4	53,3	53,1	53,3
Kanada	59,3	61,6	62,4	61,2	61,2	61,4	59,5	60,8
İsrail	53,4	55,2	57,4	59,1	59,7	59,5	58,1	58,5
İsviçre	57,6	59,3	59,9	62,2	62,8	62,9	62,5	61,7
İsveç	58,3	58,8	58,9	60,6	61,1	61,1	60,6	61,6
Belçika	43,6	45,6	47,7	48,0	49,5	49,8	49,3	49,8
Estonya	52,6	53,5	55,0	55,9	57,3	57,6	57,5	57,4
Danimarka	60,2	60,3	58,8	56,7	57,5	57,9	57,7	57,7
Finlandiya	56,1	56,7	56,0	55,5	55,8	55,7	55,2	56,4
Macaristan	41,6	43,0	43,7	47,3	48,7	48,7	48,5	52,0
İzlanda	73,7	70,8	70,6	73,0	71,0	70,2	68,0	61,6
Letonya	49,0	50,6	53,8	54,1	55,7	55,6	56,0	54,5
Lüksemburg	41,3	46,3	49,7	54,5	55,7	55,8	56,9	58,4
Litvanya	54,9	50,7	52,5	54,4	56,5	57,2	57,3	57,3
Meksika	38,6	40,5	42,3	43,2	43,2	44,5	40,8	43,8
Slovenya	51,4	52,9	53,2	51,8	53,7	53,2	53,2	53,7
Türkiye	26,8	23,3	27,2	31,6	34,3	34,4	30,9	31,8
Polonya	50,0	47,6	47,6	48,4	48,4	48,1	47,8	49,2
Portekiz	52,7	55,2	55,8	53,7	54,4	54,7	53,6	53,9
Birleşik Krallık	54,1	55,3	56,0	57,1	58,0	58,4	58,6	58,0
Çekya	51,5	50,6	49,3	51,2	52,7	52,5	51,8	51,6
Şili	37,8	40,2	45,5	48,4	49,3	49,4	44,5	44,1
Kosta Rika	38,4	44,5	43,9	47,6	46,4	50,4	46,5	47,5
Kore Cumhuriyeti	49,1	50,6	49,8	52,2	53,1	53,7	53,0	53,3
Yeni Zelanda	57,4	60,7	61,5	63,4	65,7	65,8	65,2	65,0
Kolombiya	53,4	51,3	55,3	58,1	57,0	56,0	50,2	52,1
Slovak Cumhuriyeti	52,2	51,3	50,8	51,9	52,3	52,3	51,9	54,7

Kaynak: Dünya Bankası

Tablo 2.6’da OECD ülkelerinde kadınların istihdam oranları verilmiştir. İlk olarak 2000 yılı incelendiğinde kadın istihdam oranının en yüksek olduğu ülke % 71,8 ile İzlanda; en az olduğu ülkenin ise % 25,1 oran ile Türkiye olduğu gözlemlenmiştir. Türkiye’nin tabloda verilen 2000-2021 yılları arasındaki kadın istihdam oranlarına bakıldığında tüm OECD ülkeleri arasındaki en düşük orana sahip olan ülke olduğu görülmektedir.

2021 yılında Avustralya, Almanya, İsviçre, Avustralya, Norveç, Kanada, Birleşik Krallık, Hollanda, İzlanda, İsveç ve Yeni Zelanda’nın kadın istihdamı konusunda sıralamada yüksek oranlara sahip olduğu görülmektedir. 2021 yılında OECD ülkeleri arasında kadınların istihdam oranlarının en az olduğu ülkeler arasında ise Türkiye, Yunanistan, Kosta Rika ve İtalya yer almaktadır.

Tablo 2.6. OECD Ülkelerinde Kadınların İstihdam Oranı (15+)

Ülkeler	2000	2005	2010	2015	2018	2019	2020	2021
Türkiye	25,1	20,7	24,1	27,6	29,5	28,8	26,3	26,8
Avusturya	47,1	48,2	51,6	52,4	53,3	53,5	52,7	52,0
Fransa	43,0	45,7	46,7	46,4	46,7	46,9	46,5	47,7
Almanya	44,8	45,5	49,5	52,4	54,3	55,0	54,9	55,0
Yunanistan	33,3	35,4	36,8	31,7	33,5	34,8	34,8	35,1
Japonya	46,9	46,2	46,1	48,0	51,3	52,1	51,8	51,9
Kore Cumhuriyeti	47,5	49,0	48,4	50,4	51,1	51,8	50,9	51,4
Letonya	42,4	45,6	45,1	49,4	52,2	52,6	52,0	50,7
Hollanda	52,2	51,7	55,4	54,5	56,7	57,7	57,5	59,9
Portekiz	50,2	50,4	49,2	46,9	50,4	50,8	49,8	50,2
Polonya	40,9	38,5	42,8	44,6	46,5	46,3	46,2	47,5
Slovak Cumhuriyeti	42,5	42,4	43,3	45,2	48,6	49,2	48,2	50,8
Slovenya	47,7	49,1	49,5	46,6	50,6	50,6	50,2	50,8
Birleşik Krallık	51,5	53,0	52,2	54,2	55,7	56,3	56,1	55,5
Belçika	40,0	41,3	43,6	44,2	46,7	47,3	46,6	46,5
Şili	33,1	35,3	41,0	45,0	45,3	45,5	39,4	40,0
Kanada	55,4	57,6	57,8	57,3	57,9	58,2	53,9	56,3
Danimarka	57,2	57,2	54,8	53,0	54,4	54,9	54,2	54,8
Estonya	46,5	49,8	47,3	52,4	54,3	54,8	53,7	53,9
Finlandiya	49,4	51,8	51,7	50,6	51,8	52,3	51,1	52,5
Macaristan	39,2	39,8	39,0	44,0	46,7	47,0	46,3	49,8

İtalya	30,3	34,2	34,5	34,7	36,2	36,6	35,7	35,4
İspanya	32,3	40,9	41,6	40,6	43,4	44,2	42,6	43,8
İsviçre	55,8	56,3	56,8	59,2	59,6	60,0	59,3	58,2
İsveç	55,4	54,4	53,9	56,2	57,3	56,9	55,6	56,1
Çekya	46,0	45,7	45,1	48,1	51,3	51,3	50,2	49,7
İsrail	47,5	48,8	52,9	55,9	57,4	57,2	55,7	55,62
Lüksemburg	40,0	43,6	47,2	50,5	52,5	52,7	53,0	55,1
Meksika	37,3	38,9	40,1	41,2	41,8	42,9	39,1	41,9
Avustralya	51,1	53,9	55,4	55,4	57,2	57,8	56,3	58,1
İrlanda	47,9	52,3	48,9	49,9	52,8	53,6	51,9	52,7
İzlanda	71,8	69,1	65,8	70,1	69,2	68,0	64,4	57,7
Norveç	59,2	58,1	59,9	59,7	59,6	60,0	59,4	57,3
Litvanya	47,4	46,4	44,9	50,0	53,4	54,1	52,9	53,0
Yeni Zelanda	53,9	58,2	57,2	59,6	62,8	62,9	62,0	62,4
Kosta Rika	35,8	40,4	39,9	42,3	40,8	42,9	36,0	35,9
Kolombiya	40,0	43,9	47,5	51,8	50,2	48,8	40,6	42,6
Amerika Birleşik Devletleri	56,6	55,3	52,7	52,9	54,0	54,5	50,7	52,3

Kaynak: Dünya Bankası

Tablo 2.7’de OECD ülkelerinde kadın işsizlik oranlarına yer verilmiştir. 2021 yılında en düşük oranın % 2,5 ile Japonya, ardından % 3,1 ile Almanya’da gerçekleştiği görülmektedir. En yüksek işsizlik oranları ise % 24,2 ile Kosta Rika, % 18,8 ile Yunanistan, % 18,3 ile Kolombiya ve % 16,7 ile İspanya’da gerçekleşmiştir. Türkiye ise OECD ülkelerinde kadın işsizlik oranlarının en yüksek olduğu ülkeler arasında % 15,6 oranla beşinci sırada yer almaktadır.

Tablo 2.7’de OECD ülkeleri arasında 2000 ve 2021 yılları dikkate alınıp incelendiğinde, Türkiye, Kosta Rika ve İzlanda’da işsizlik oranlarında önemli ölçüde yükselişler söz konusudur. 2021 yılındaki bu yükselişin sebebini ise pandemiye bağlamak mümkündür. Tablo 2.7’de OECD ülkeleri arasında Polonya, Finlandiya ve Letonya, 2000-2021 dönemlerinde kadın işsizlik oranlarını önemli ölçüde düşüren ülkelerdendir.

Tablo 2.7. OECD Ülkelerindeki Kadın İşsizlik Oranları (15+)

Ülkeler	2000	2005	2010	2015	2018	2019	2020	2021
Avustralya	6,0	5,2	5,3	6,0	5,3	5,1	6,3	4,8
Avusturya	4,6	5,8	4,6	5,3	4,6	4,3	5,2	6,2
Fransa	12,2	9,2	9,0	9,9	9,0	8,3	7,9	8,0
Almanya	8,2	10,8	6,4	4,2	2,9	2,7	3,3	3,1
İrlanda	4,2	4,0	11,4	8,9	5,6	4,6	5,6	6,6
İtalya	14,8	10,0	9,5	12,6	11,7	11,0	10,1	11,2
İspanya	20,3	11,9	20,2	23,5	17,0	15,9	17,4	16,7
Amerika Birleşik Devletleri	4,0	5,0	8,6	5,1	3,8	3,6	8,3	5,2
Hollanda	3,4	6,9	5,5	7,2	3,9	3,3	3,9	4,0
Norveç	3,2	4,1	2,9	4,0	3,5	3,3	4,1	4,8
Yunanistan	17,1	15,5	16,3	28,8	24,2	21,5	19,8	18,8
Japonya	4,5	4,2	4,6	3,1	2,1	2,2	2,5	2,5
Kanada	6,6	6,4	7,2	6,2	5,4	5,2	9,3	7,3
İsrail	11,1	11,6	7,9	5,3	3,9	3,9	4,1	4,9
İsviçre	3,1	5,0	5,1	4,9	5,1	4,7	5,0	5,6
İsveç	5,0	7,3	8,5	7,2	6,2	6,9	8,2	8,8
Belçika	8,2	9,5	8,5	7,7	5,5	4,9	5,3	6,5
Estonya	11,6	6,9	14,0	6,1	5,3	4,8	6,6	6,0
Danimarka	4,9	5,2	6,7	6,5	5,3	5,2	5,9	4,9
Finlandiya	11,9	8,6	7,6	8,8	7,2	6,1	7,4	6,9
Macaristan	5,7	7,4	10,6	7,0	3,9	3,4	4,4	4,3
İzlanda	2,6	2,4	6,7	4,0	2,5	3,1	5,2	6,2
Letonya	13,3	9,9	16,2	8,6	6,4	5,4	7,0	6,8
Lüksemburg	3,1	5,8	5,0	7,3	5,8	5,5	6,9	5,7
Litvanya	13,6	8,5	14,5	8,1	5,4	5,5	7,7	7,4
Meksika	3,3	3,9	5,1	4,4	3,4	3,5	4,0	4,2
Slovenya	7,0	7,0	7,0	10,0	5,7	4,9	5,6	5,4
Türkiye	6,2	11,1	11,3	12,5	13,7	16,3	14,8	15,6
Polonya	18,3	19,1	10,0	7,7	3,8	3,6	3,2	3,4
Portekiz	4,7	8,6	11,8	12,7	7,4	7,1	7,0	6,9
Birleşik Krallık	4,8	4,2	6,8	5,1	3,9	3,5	4,1	4,3
Çekya	10,5	9,7	8,4	6,0	2,7	2,3	2,9	3,6
Şili	12,4	12,2	9,9	7,1	7,9	8,0	11,4	9,4
Kosta Rika	6,6	9,3	9,1	11,1	12,1	14,9	22,5	24,2
Kore Cumhuriyeti	3,2	3,0	2,8	3,4	3,6	3,5	3,9	3,5

Yeni Zelenda	5,9	4,1	6,9	5,8	4,4	4,4	4,9	4,1
Kolombiya	25,0	14,4	14,1	10,8	11,7	12,7	19,0	18,3
Slovak Cumhuriyeti	18,6	17,2	14,6	12,8	7,0	5,9	7,0	7,0

Kaynak: Dünya Bankası

4. E7 ÜLKELERİNDE KADIN İSTİHDAMINA İLİŞKİN GÖSTERGELER

E7 kavramı, ekonomisinin gelişmekte olduğunu simgeleyen ülkelerin yer aldığı topluluğu ifade etmektedir. Yedi ülkeyi simgelediğinden ötürü kısaltmasında 7 rakamı görülmektedir. Kavram olarak ekonomisi gelişmekte olan yedi ülke anlamına gelmektedir. E7 tanımlamasına dahil olan yedi ülke Türkiye, Endonezya, Çin, Hindistan, Meksika, Rusya ve Brezilya'dır.

Tablo 2.8'de E7 ülkelerinin 2000-2021 dönemlerinde kadınların işgücüne katılım oranları, Tablo 2.9'da kadın istihdam oranları ve Tablo 2.10'da da kadın işsizlik oranları yer almaktadır.

Tablo 2.8'de 2000-2021 yılları arasında E7 ülkelerinde kadınların işgücüne katılım oranlarına genel olarak bakıldığında Çin, Rusya, Endonezya ve Brezilya'da oranların yüksek, Türkiye, Hindistan ve Meksika'da ise düşük seviyelerde gerçekleştiği görülmektedir.

Tablo 2.8'de kadın işgücüne katılım oranları incelendiğinde, 2021 yılında en yüksek verilerin Çin (% 61,6) ve Rusya'da (% 54,4) olduğu gözlemlenmiştir. Hindistan (% 19,2) ise 2021 yılında kadın işgücüne katılım oranlarının en düşük olduğu ülkedir.

Tablo 2.8. E7 Ülkelerinde Kadınların İşgücüne Katılım Oranı (15+)

Ülkeler	2000	2005	2010	2015	2018	2019	2020	2021
Türkiye	26	23,3	27,2	31,6	34,3	34,4	30,9	31,8
Brezilya	49,4	54,6	52,9	51,7	52,7	53,4	47,7	49,1
Çin	70,5	67,1	63,6	63,5	63,1	63	61,8	61,6
Hindistan	30,4	31,9	25,9	21,7	20,5	21,1	18,6	19,2
Endonezya	51,6	46	50,9	50,7	53	53,9	53,1	53,7
Meksika	38,6	40,5	42,3	43,2	43,2	44,5	40,8	43,8
Rusya Federasyonu	54,5	55,1	55,8	55,4	55,8	55,3	55,1	54,4

Kaynak: Dünya Bankası

Tablo 2.9’da E7 ülkelerinin 2000-2021 dönemlerinde kadın istihdam oranları yer almaktadır. Tablo 2.9’da kadınların istihdam oranlarına bakıldığında 2021 yılında Rusya (% 51,7) ve Çin’in (% 58,9) E7 ülkeleri arasında yüksek oranlara sahip olduğu görülmektedir.

Türkiye ve Hindistan’ın Tablo 2.9’da sunulan kadın istihdam oranlarına bakıldığında E7 ülkeleri arasında yer alan en düşük oranlara sahip ülkeler olduğu görülmektedir. İki ülkenin 2000 yılında kadın istihdam oranları Türkiye’de % 25,1, Hindistan’da % 28,6 iken aynı ülkeler için 2021 yılına bakıldığında ise Türkiye’de % 26,8, Hindistan’da % 18,3 olduğu görülmektedir. E7 ülkelerinin 2000-2021 yılları içinde gelişimine bakıldığında Hindistan’ın en az kadın istihdam oranına sahip olduğu söylenebilmektedir.

Tablo 2.9. E7 Ülkelerinde Kadınların İstihdam Oranı (15+)

Ülkeler	2000	2005	2010	2015	2018	2019	2020	2021
Türkiye	25,1	20,7	24,1	27,6	29,5	28,8	26,3	26,8
Brezilya	43,3	47,7	47,7	46,5	45,2	45,8	40	40,4
Çin	68,5	64,5	61,1	61	60,7	60,5	59,1	58,9
Hindistan	28,6	30	24,4	20,5	19,4	20,1	17,5	18,3
Endonezya	48,1	41,4	47,6	48,4	50,8	52,1	51,1	51,5
Meksika	37,3	38,9	40,1	41,2	41,8	42,9	39,1	41,9
Rusya Federasyonu	48,8	51,3	52	52,5	53,1	52,9	52	51,7

Kaynak: Dünya Bankası

Tablo 2.10’da E7 ülkelerinin 2000-2021 dönemlerinde kadın işsizlik oranları yer almaktadır. Tablo 2.10’a göre 2000 yılında en yüksek işsizlik oranı Brezilya (% 12,3) ve Rusya’da (% 10,3) yaşanmıştır. 2021 yılında en yüksek işsizlik oranı ise Brezilya (% 17,6) ve Türkiye’de (% 15,6) gerçekleşmiştir. 2000-2021 yılları arasında ise Brezilya ve Türkiye’de işsizlik oranlarının diğer E7 ülkelere göre yüksek seviyelerde gerçekleştiği tablodaki istatistiki göstergelerde görülmektedir.

Tablo 2.10. E7 Ülkelerinde Kadın İşsizlik Oranları (15+)

Ülkeler	2000	2005	2010	2015	2018	2019	2020	2021
Türkiye	6,2	11,1	11,3	12,5	13,7	16,3	14,8	15,6
Brezilya	12,3	12,5	9,8	10	14,2	14,1	16	17,6
Çin	2,8	3,9	3,9	4	3,7	3,9	4,3	4,2

Hindistan	6	5,9	5,7	5,4	5,2	4,9	5,5	4,5
Endonezya	6,7	10	6,3	4,4	4,1	3,3	3,7	3,9
Meksika	3,3	3,9	5,1	4,4	3,4	3,5	4	4,2
Rusya Federasyonu	10,3	6,9	6,8	5,3	4,7	4,3	5,5	5

Kaynak: Dünya Bankası

5. TÜRKİYE’DE KADIN İSTİHDAMINA İLİŞKİN GÖSTERGELER

Kadınların işgücüne katılım sağlayamamasının sebebi işsizlik seviyesi, kadınlara verilen düşük ücretler, eğitim seviyesinin düşüklüğü, kadınların aynı zamanda birer anne olmaları, çocuklarını yollayabilecekleri kreş, yuva vb. yerlerin fazla olmaması, kendisini evin içine tanımlayarak temizlik, yemek vb. rolleri kendisine ait, dışarıda çalışma alanını da erkeğe ait olarak görmesi gibi sebeplere bağlanmaktadır (Korkmaz ve Korkut, 2012:41-65).

Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranı diğer ülkeler bazında bir kıyas yapıldığında çok düşük olduğu gözlenmektedir. Genel bir değerlendirmede bunun sebebi ise; Türkiye’de kadınların daha çok kırsal kesimlerde resmi kayıtlara geçmeyecek şekilde tarım, hayvancılık gibi işlerde çalışmaları olarak nitelenmektedir. Resmi kayıtlara çalıştıkları işler geçmemektedir, bunun sebebi ise genellikle aile işlerinde veya ailenin sahip olduğu topraklarda çalışmalarındır (Varışlı, 2021: 2-3).

Tablo 2.11. Türkiye’de Kadınların İstihdamına İlişkin İstatistiki Göstergeler (15+)

Yıllar	İşgücüne Katılım Oranı	İstihdam Oranı	İşsizlik Oranı
2000	26,8	25,1	6,2
2001	27,3	25,3	7,4
2002	28,1	25,5	9,4
2003	26,8	24,1	10,1
2004	23,4	20,8	10,9
2005	23,3	20,7	11,1
2006	23,1	21,0	9,0
2007	23,2	21,1	9,1
2008	24,1	21,7	9,9
2009	25,6	22,4	12,6
2010	27,2	24,1	11,3
2011	28,5	25,6	10,0
2012	29,2	26,4	9,3

2013	30,4	27,2	10,5
2014	30,4	26,8	11,8
2015	31,6	27,6	12,5
2016	32,6	28,1	13,5
2017	33,7	29,0	13,8
2018	34,3	29,5	13,7
2019	34,4	28,8	16,3
2020	30,9	26,3	14,8
2021	31,8	26,8	15,6

Kaynak: Dünya Bankası

2021 yılında TÜİK tarafından belirlenen verilere göre Türkiye'nin kadın nüfusu 42 milyon 252 bin 172 kişidir. Toplam nüfusun % 49,9'u kadınlardan oluşmaktadır. Tablo 2.11 ve 2.12'de 2000-2021 yılları arasında Dünya Bankası tarafından belirlenen erkek ve kadın işgücüne katılım oranlarına bakıldığında kadınların işgücüne katılım oranlarının düşüklüğü anlaşılabilmektedir. Tablo 2.12'ye bakıldığında 2021 yılında erkek işgücüne katılım oranının % 69,4 olduğu görülmektedir. Tablo 2.11'e bakıldığında ise 2021 yılında kadın işgücüne katılım oranı yalnızca % 31,8 olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye'de kadınların işgücüne katılım oranlarının gelişimi bakımından olumsuz bir görünüm vardır. Artış gözlemlense de yukarıda göstergeleri paylaşılan dünya ülkeleri ile kıyaslandığında Türkiye son sıralarda yer almaktadır. Bu durumun sebepleri arasında Türkiye'de kadınların istihdam alanının genellikle tarım sektörü olması, Türkiye'de yaşanan toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile kadına atfedilen roller sayılabilmektedir.

2000 yılından bu yana Türkiye'de kadın istihdamında gözle görülebilir net bir değişim yaşanmamıştır. Bunun temel sebepleri eğitim şartları, toplumun bakış açısı ve demografik gelişimler vb. olarak yorumlanabilmektedir (Korkmaz ve Korkut, 2012:41-65). Bazı yıllarda kadın istihdam oranının düştüğü ve sonrasında eski oranını tekrar yakaladığı görülmektedir. Toplum baskısı ve eğitimsizlik bu durumun önemli sebeplerinden sayılabilmektedir.

Türkiye'de kadın istihdamının görünümüne bakılacak olursa yaşanan I. Dünya Savaşı ve II. Dünya Savaşları sebebiyle 20. yüzyılda erkekler daha çok savaştaydı. Bu sebeple de erkeklerin çalışma hayatındaki konumunda birilerinin bulunması

gerekiyordu. Doğan bu ihtiyaç sebebiyle de kadınların 20. yüzyılın başlarından itibaren çalışma hayatına atıldığı gözlemlenmiştir. Fakat her ne kadar kadınlar çalışma hayatına atılmış olsalar dahi incelenen verilerden de görüldüğü üzere Türkiye’de kadınların aktif bir çalışma hayatına atılımı diğer ülkelere kıyasla çok geridedir. Ülkedeki kadınların işgücüne katılımlarındaki, kadın istihdamındaki yaşanan bu durumun sebepleri arasında;

- Toplumsal cinsiyet eşitsizliği,
- Göç,
- Aile yapısı ve
- Eğitim seviyesi gösterilebilir (Sar, 2021: 22).

Türkiye’de işgücü istihdamına kadınların katılmasını etkileyen başlıca faktörler arasında şunları da söylemek mümkündür;

- İş yaşamındaki kadın kültürü- ücretsiz aile işçiliği,
- Kadının ve eşinin eğitim düzeyi,
- Yaş düzeyi,
- Medeni hal,
- Kayıt dışı istihdam,
- Ücret eşitsizliği,
- Yasal düzenlemeler (Gençtürk, 2022: 361-394).

Toplumsal cinsiyet eşitsizlik meselelerine giren toplum içinde “kadının rolü” üzerine kadına atfedilen bazı hususlar vardır. Kadına;

- Çocuk doğuran,
- Çocuğa ve eşine evin içinde bakma gibi bir sorumluluğu olan,
- Evin içini çekip çevirecek olan kişi gözüyle bakılır.

Eğer dışarıda çalışacaksa da yine toplum tarafından belirlenen “kadınlara ait” işleri yapabilmektedirler. Mühendis, kaptan, pilot, teknisyen vb. meslekler toplumsal algıya göre “erkek gücü” gerektirecek meslekler olarak nitelendirilmesi, kadınların da bu sebeple ilgili mesleklerde çalışmaları toplum tarafından belirlenen kurallara göre doğru değildir. Bu sebeple de kadınlar uzun yıllar –günümüzde de kısmen devam eden– tarım ve hayvancılık gibi, tekstil ya da gıda gibi işlerde ya aile işçisi olarak ya da resmi

kayıtlara geçmeyen düşük bütçe ve zor şartlar altında çalıştırılan kişi konumunda olmuştur (Belek Erşen, 2015: 191-205).

21. yy'da ekonomik büyümenin sağlanması yönünde uygulanan politikalar ile kadın istihdamı ve işgücü artmıştır. Buna bağlı olarak kadınların çalışma şartları geliştirilmiş olsa da dünya geneline bakıldığında Türkiye'nin hâlâ gelişmiş ülkelere nazaran kadınların işgücüne katılımında geri planda kaldığı görülmektedir. Oysa ekonomik büyümenin gelişmesi ve devamlılığı açısından kadınların hem istihdamının artırılması hem de işgücüne katılımının gerçekleştirilmesi gerekmekte ve gelişebilmek adına bu konuda çalışmaların hızlanması, niceliksel değil aynı zaman da niteliksel artışların da sağlanması gerekmektedir (Serel ve Özdemir, 2017: 136-146). Ekonomik büyümenin artmasını destekleyen unsurlardan ikisi;

- Bir ülkenin nüfusunun artması,
- Bir ülkenin nüfusunun işgücüne katılımının artması söylenebilmektedir.

Bu yüzden de dünya nüfusunun yarısını kadınların oluşturduğu göz önüne alınırsa sadece erkeklerin işgücüne katıldığı bir ülkeye oranla erkeklerin yanında kadınların da işgücüne katılımı gerçekleşen bir ülkedeki ekonomik büyümenin çok fazla artacağı söylenebilmektedir. O sebeple kadın işgücü sayısı fazla olan ülkelerde ekonomik büyüme gerçekleşmiştir demek yanlış olmayacaktır (Tunalı ve Yılmaz, 2016: 295-318).

Kadınlar eğer üretken olursa ve bu durum devamlılık arz ederse ekonomik büyümenin de devamlılığı olacaktır ve ülkenin hem yoksulluğunda hem de işsizlik oranlarında azalış görülecektir. Bu yüzden de gelişmiş ülkeler toplumsal kuralları yıkarak kadın ve erkek eşitsizliğini gidermeye çalışmakta, kadınların aktif bir çalışma hayatı sürmeleri için ellerinden gelen çabayı sarf etmektedirler. Bu çabanın ilk aşaması ise; eğitim ve istihdam olanaklarının gelişmesi ile ilk mahsullerini verecektir. Çünkü kadın erkek eşitsizliği giderilirse ekonomik büyüme ve ekonomik kalkınma da artış söz konusu olacaktır (Aydın, 2011: 57).

Bütün ülkelerin ekonomilerine katkı sağlamak, ekonomik açıdan gelişmek için temel hedefleri üretimi ve istihdamı arttırmaktadır. İstihdam artışında ise kadınların işgücünün sağlanması büyük bir önem arz etmekte istihdam artışı ile

ilişkilendirilmektedir. Özellikle kadınların işgücündeki artışın 2000 yıllarından itibaren arttığını söylemek mümkündür. 2000 yıllarının başından itibaren artış gösteren kadınların işgücüne katılımıyla birlikte o ülkenin tamamındaki ekonomik gelişmelerin arttığı da bilinmektedir. Çünkü kadın istihdamı arttıkça ülkenin işsizlik oranı da azalacaktır.

Türkiye bazında bakıldığında ise bu durum yukarıda verilen Tablo 2.11’den de anlaşılacağı üzere olumlu değildir. Çünkü Türkiye’de kadınların istihdamına geç bir zaman diliminde başlanmış, günümüzde de istenilen seviyeye gelememiştir. Ama yine de söylenilebilir ki 2000 yılında Türkiye’de ve dünyada gerçekleştirilen ekonomik ve kalkınma politikaları sebebiyle kadın istihdamında bir artış gözlemlenmiş; tarımdan hizmet sektörüne kadar her alanda 2015 yılına gelindiğinde her sektörde kadınların istihdam edildiği TÜİK verilerine göre görülmüştür (Pata, 2018: 135-137).

Kadınlar kırdan kente göç ettikçe kırsal kesimdeki çalışma oranlarının azaldığı ve kentte çocuk bakıp, ev işleri ile ilgilenmeye başladıkları bilinmektedir. Eğer kendi ekonomik özgürlüğünü kazanıp, ev işlerini ve çocuk bakımını başkasının üstlenmesi başlarsa o zaman istihdam oranı da kadının işgücüne katılımı da artışa geçmektedir. Bu durum gerçekleşene kadar kadınların kırdan kente yaptıkları her göç istihdamın azalışına denk gelecektir (Çağlayan ve Kemik, 2018: 143-157).

Kadınların istihdam oranı ile ekonomik büyüme arasında bir ilişkiden söz edilebilir. Kadınların istihdam oranı arttıkça, ekonomi içerisinde söz sahibi oldukları süre fazlaştıkça ekonomik büyümeyi de etkilediği görülmektedir ama tek başına yeterli bir sebep değildir.

Tablo 2.11 ve 2.12’de 2000-2021 yılları arasında Dünya Bankası tarafından belirlenen erkek ve kadın istihdam oranlarına bakıldığında kadınların istihdam oranlarının düşüklüğü anlaşılabilmektedir. Tablo 2.12’ye bakıldığında 2021 yılında erkek istihdam oranının % 60,8 olduğu görülmektedir. Tablo 2.11’e bakıldığında ise 2021 yılında kadın istihdam oranı % 26,8 olarak oldukça düşük seviyelerde gerçekleşmiştir.

Tablo 2.12. Türkiye’de Erkeklerin İstihdamına İlişkin İstatistiki Göstergeler (15+)

Yıllar	İşgücüne Katılım Oranı	İstihdam Oranı	İşsizlik Oranı
2000	74,4	69,5	6,5
2001	73,5	67,1	8,7
2002	72,2	64,5	10,7
2003	71,1	63,4	10,7
2004	70,5	62,9	10,7
2005	70,8	63,4	10,4
2006	69,2	63,2	8,5
2007	69,1	63,1	8,7
2008	69,5	62,8	9,6
2009	69,7	61,0	12,5
2010	70,2	63,0	10,3
2011	71,3	65,4	8,2
2012	70,7	65,3	7,6
2013	71,2	65,6	7,9
2014	71,7	65,2	9,0
2015	72,0	65,4	9,1
2016	72,4	65,5	9,5
2017	72,8	66,0	9,3
2018	72,9	66,0	9,4
2019	72,2	63,3	12,3
2020	68,4	60,0	12,2
2021	69,4	60,8	12,3

Kaynak: Dünya Bankası

Dünya genelinde ya da ülke bazında yaşanan krizler ülkenin ekonomik anlamda sıkıntı çekmesine neden olmuştur. Ekonomik anlamda sıkıntı çeken ülkeler ise, daralmaya gitmiştir. Daralmanın yol açtığı etmenlerden biri ise işsizlik meselesidir. Daralma sonucunda işverenlerin işçi çıkarmasına daha az işçi ile daha fazla iş yapma politikasını yürütmesine ya da yeni işçi talep etmemelerine yol açmıştır. Bu da ülkeler bazında “işsizlik” sorununu meydana getirmiştir.

Tablo 2.11’de 2000-2021 yılları arasında Dünya Bankası tarafından belirlenen kadın işsizlik oranları yer almaktadır. Tablo 2.11’deki oranlara bakıldığında 2000 yılında kadın işsizlik oranı % 6,2 iken işsizliğin 5 yıl sonra 2005 yılında yükselerek % 11,1 olduğu gözlemlenmiştir. Bu yükselişin ardından 2006 yılında % 9,0, 2007 yılında

% 9,1 ve 2008 yılında % 9,9 olarak düşüş gerçekleşmiştir. 2009 yılında ise işsizlik oranının % 12,6 olduğu ve tekrar yükseldiği gözlemlenmiştir. 2012 yılında % 9,3 olarak gerçekleşmiş olsa da 2009 ve 2021 yılları arasında % 10 ve üzerinde işsizlik oranları ile karşılaşilmektedir.

Tablo 2.11'e bakıldığında kadın işsizliğinin Türkiye'de en fazla yaşandığı yıllar 2019 (% 16,3), 2020 (% 14,8) ve 2021 (% 15,6); en az yaşandığı yıl ise 2000 (% 6,2) yılı olmuştur. Tablo 2.12'ye göre erkek işsizliğinin Türkiye'de en fazla yaşandığı yıl 2019 (% 12,3), 2020 (% 12,2) ve 2021 (% 12,3); en az yaşandığı yıl ise 2000 (% 6,5) yılı olmuştur. 2019, 2020 ve 2021 dönemlerinde en yüksek işsizlik seviyesinin yaşanmasının nedeni ise; tüm dünyayı etkisi altına alan pandemi salgının gerçekleşmiş olmasıdır.

Bir ülkede ekonomik kriz yaşanmasının büyümeye gidilememesinin sebeplerinden biri olarak eğitim yetersizliği ve istihdam eksikliği de sayılabilmektedir.

Eğer eğitim seviyesi yetersiz ise o ülkenin ekonomik bir büyümeye gitmesi söz konusu dahi olamamaktadır. O sebeple iyi bir eğitim alınması önemlidir. 2005 yılında TÜİK tarafından yayınlanan verilere göre Türkiye'de işsiz olan kişilerin eğitim durumları verilmiştir. En fazla işsiz kesiminin lise mezunlarında; en az işsizliğin ise okur-yazar olmayanlarda olduğu gözlemlenmiştir. Fakat söylenebilir ki okuma yazma bilmeyen toplumun tarım ile uğraşacağı için düşük bütçe ile de olsa ekonomiye atıldığı söylenebilir ama lise veya yüksekokul dengindeki insanların iş seçecekleri, eğitimini gördüğü beceri ve alanlarla tahsil görmek isteyecekleri söz konusudur. Bu sebeple de işsizliğin bu denklikte okullardan mezun öğrencilerde yüksek olmasının nedeni olabilir (Çalışkan, 2007: 296-298).

Tablo 2.13'de 2014-2021 dönemlerinde Türkiye'de 15 yaş üstü kadınların eğitim durumuna göre kadın istihdam göstergeleri sunulmuştur. 2014 yılında Türkiye'de kadın istihdam göstergeleri incelendiğinde okuma yazma bilmeyen % 15,5, okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen % 19,7, ilkokul % 25,9, ilköğretim % 20,7, ortaokul veya dengi meslek ortaokul % 19,2, genel lise % 25,8, lise dengi mesleki okul % 32,1 ve yükseköğretimde % 60,3 oranlarında gerçekleştiği gözlenmektedir. 2021 yılında ise okuma yazma bilmeyen % 12,1, okuma yazma bilen fakat bir okul

bitirmeyen % 15,7, ilkokul % 25,5, genel lise % 26, lise dengi mesleki okul % 30,1 ve yükseköğretimde % 56,2 oranlarında gerçekleşerek son sekiz yılda kayda değer bir artış görülmemektedir. Tablo 2.13'teki genel görünümüne bakıldığında okuma yazma bilmeyen ile okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyenlerin zaman içerisinde istihdam oranlarında düşüş yaşandığı gözlenmektedir.

Tablo 2.13. Türkiye’de Eğitim Durumuna Göre Kadın İstihdam Göstergeleri (15+)

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Okuma Yazma Bilmeyen	15,5	15,6	14,7	15,4	15,5	14,5	11,7	12,1
Okuma Yazma Bilen Fakat Bir Okul Bitirmeyen	19,7	19,9	19,8	20,2	19,1	18,6	15,7	15,7
İlkokul	25,9	26,6	26,9	28	28,5	27,1	24,1	25,5
İlköğretim	20,7	23,8	27,8	28,6	28,3	27	23,1	-
Ortaokul veya Dengi Meslek Ortaokul	19,2	17	16,6	16,9	19	19,1	16,7	-
Genel Ortaokul/ Mesleki Veya Teknik Ortaokul/İlköğretim	-	-	-	-	-	-	-	20
Genel Lise	25,8	26	26,6	27	27,7	26,3	23,8	26
Lise Dengi Mesleki Okul	32,1	33,4	32,9	33,8	33,8	31,3	28,3	30,1
Yükseköğretim	60,3	59,9	59,3	59,3	59,4	58,3	54,6	56,2

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE KADIN İSTİHDAMI VE İKTİSADİ BÜYÜME İLİŞKİSİ

Çalışmanın ekonometrik analiz kısmını oluşturan bu bölümde, kadın istihdamı ve ekonomik büyüme ilişkisini inceleyen çalışmalara ilişkin bilgiler ile bu çalışmaların sonuçlarına dair bulgulara yer verilmiştir. Sonrasında ise bu çalışmanın analizlerinde kullanılan veriler, yöntemler ve ulaşılan analiz sonuçları açıklanmıştır.

1. LİTERATÜR

Kadın istihdamı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştıran birçok çalışma vardır. Bu bölümde kadın istihdamının ekonomik büyümeye etkisini, Türkiye ve diğer ülke ekonomilerini ele alarak değerlendiren çalışmalara ilişkin açıklamalarda bulunulacaktır.

Tablo 3.1. Kadın İstihdamı ve İktisadi Büyüme Arasındaki İlişkiyi Araştıran Çalışmalar

YAZARLAR	İNCELENEN DÖNEM VE ÜLKE	YÖNTEM	MODELDE KULLANILAN DEĞİŞKENLER	SONUÇ
Klasen (2000)	1960-1992 Güney Asya, Sahra Altı Afrika, Doğu Avrupa, Doğu Asya ve Pasifik, Latin Amerika ve Karayipler, Orta Doğu ve Kuzey Afrika, OECD	Panel Veri Analizi	Kadın istihdam ve eğitim oranları, ekonomik büyüme	Kadınlara yönelik cinsiyet eşitsizliği → Ekonomik büyüme
Luci (2009)	1965-2005 184 ülke	Panel Veri Analizi	Kadınların işgücüne katılım oranı, GSYİH	Kadınların işgücüne katılım oranları → GSYİH (Pozitif etki)

Klasen ve Lamanna (2009)	1960-2000 Orta Doğu ve Kuzey Afrika, Sahra-altı Afrika, OECD, Latin Amerika ve Karayipler, Doğu ve Orta Avrupa, Doğu Asya ve Pasifik, Güney Asya	Panel Veri Analizi	Kadın istihdam ve eğitim oranları, ekonomik büyüme	Kadınlara yönelik istihdamda ve eğitimde cinsiyet ayrımcılığı → Ekonomik büyüme (Negatif etki)
Aydın (2011)	1998-2008 ABD, Singapur, Hollanda, İsviçre, Danimarka, İsveç, Avusturalya, Kanada, Finlandiya, Türkiye ve Hong Kong	Sabit Etkiler Modeli ile Rastsal Etkiler Modeli, En Küçük Kareler Metodu	Kadınların işgücüne katılım oranı, GSYİH	Kadınların işgücüne katılım oranları → GSYİH (Pozitif etki)
Er (2012)	1998-2008 187 ülke	Panel Veri Analizi	Kadın istihdam oranı, kadın işsizlik oranı, ekonomik büyüme	Kadın istihdam oranı → Ekonomik büyüme (Pozitif etki)
Dilbaz Alacahan ve Korkmaz (2013)	2008-2012 (Çeyrek Dönemlik) Türkiye	Regresyon Analizi	Kadın ve erkek istihdam oranları ve GSYİH	Erkek istihdam ve kadın istihdam oranı → GSYİH (Pozitif etki)
Korkmaz ve diğerleri (2013)	2000-2013 Türkiye ve ABD	Regresyon ve Granger Nedensellik Analizi	Kadın istihdam oranı, GSMH	Amerika ve Türkiye’de Kadın istihdam oranı → GSMH (Pozitif etki)
Lechman ve Kaur (2015)	1990-2012 162 ülke	Panel Veri Analizi	Kadın işgücüne katılım oranı, ekonomik büyüme	Kadın işgücüne katılım oranı ↔ Ekonomik büyüme
Serel ve Özdemir (2017)	2000-2013 (Çeyrek Dönemlik) Türkiye	Regresyon Analizi	Kadın istihdam ve işsizlik oranı, GSYİH	Kadın istihdam oranı → Reel GSYİH (Pozitif etki), Kadın işsizlik oranı → Reel GSYİH (Negatif etki)
Dücan ve Atay Polat (2017)	2007-2014 OECD ülkeleri	Panel Veri Analizi	Kadın ve erkek işgücüne katılım oranı, dışa açıklık oranı, GSYİH	Kadın ve erkek işgücüne katılım oranı → GSYİH (Negatif etki)
Pata (2018)	1988-2015 (Yıllık) Türkiye	Toda-Yamamoto Nedensellik testi ve Hatemi-J Asimetrik Nedensellik Testi	Kadın istihdam oranı, tarım, sanayi ve hizmet sektörlerindeki GSYİH	Kadın istihdam oranı → Hizmet sektöründeki GSYİH (Pozitif etki)
Türlüoğlu (2018)	1999-2017 (Yıllık) Türkiye	Granger Nedensellik Testi	Kadın istihdam oranı ve ekonomik büyüme	Kadın istihdam oranı ↔ ekonomik büyüme

Kıral ve Karlılar (2019)	1996-2017 (Yıllık) 4 ülke-gelir grubu	Genelleştirilmiş Momentler Metodu (GMM)	Kadın işgücüne katılım oranı, ekonomik büyüme	Yüksek gelirli ve üst-orta gelirli ülkelerde U şeklinde, Alt-orta gelirli ve düşük gelirli ülkelerde ters U şeklinde bir ilişki bulunmuştur.
Eren (2020)	1991-2018 (Yıllık) Avrupa Birliği	Panel Veri Analizi	Genç kadın işsizlik oranı, ekonomik kalkınma oranı	Genç kadın işsizlik oranı → Ekonomik kalkınma
Özkök ve Polat (2020)	1990-2018 (Yıllık) Türkiye	Johansen Eşbütünleşme Testi	Ekonomik büyüme, kentleşme ve enflasyon oranı, kadınların işgücüne katılım oranı	Ekonomik büyüme, kentleşme ve enflasyon oranları → Kadınların işgücüne katılım oranı (Pozitif etki)
Taş ve diğerleri (2020)	2013-2017 (Çeyrek Dönemlik) Türkiye	ARDL Eşbütünleşme Testi	Kadın istihdam oranı, sermaye stoku ve toplam işgücü oranları, ekonomik büyüme	Kadın istihdam oranı → Ekonomik büyüme (Kısa dönem) (Pozitif etki), Kadın istihdam oranı → Ekonomik büyüme (Uzun dönem) (Negatif etki)
Göcen (2020)	1988-2018 (Yıllık) Türkiye	ARDL Eşbütünleşme Testi, Fourier Toda-Yamamoto Nedensellik Testi	Kadın işgücüne katılım oranı, kadınların tarım, sanayi ve hizmet sektöründeki istihdam oranı, kişi başına GSYİH	Kadın istihdam oranı ve ekonomik gelişme arasında bir ilişki bulunamamıştır.
.Tütüncü ve Zengin (2020)	1991-2016 (Yıllık) E7 Ülkeleri	Çok Kırılmalı Panel Eşbütünleşme ve Panel Nedensellik Testleri	Kadın istihdam oranı, ekonomik büyüme	Kadın istihdam oranı → Ekonomik büyüme (Pozitif etki)
Yalçınkaya ve Dilber (2021)	1988-2019 (Yıllık) Türkiye	Zaman Serileri Analizi, Granger Nedensellik Analizi	Kadın istihdam oranı, kadın yüksekokullaşma oranı, GSYİH	Kadın istihdam oranı → GSYİH
Algan ve Oktay (2021)	1995-2019 (Yıllık) 17 ülke	Panel Veri Analizi ve Genelleştirilmiş Momentler Metodu (GMM)	Kadın işgücüne katılım oranı, ekonomik kalkınma	Kadın işgücüne katılım oranı → Ekonomik kalkınma (Pozitif etki)
Kutluay Şahin (2022)	2009-2020 (Yıllık) 31 Avrupa Ülkesi	Panel Veri Analizi	Kadın istihdam oranı, GSYİH	Kadın istihdam oranı → Ekonomik büyüme (Pozitif etki)

Not: “→” tek yönlü nedensellik ilişkisini, “↔” çift yönlü nedensellik ilişkisini göstermektedir.

Klasen (2000) tarafından yapılan araştırmada, Güney Asya, Sahra Altı Afrika, Doğu Avrupa, Doğu Asya ve Pasifik, Latin Amerika ve Karayipler, Orta Doğu ve Kuzey Afrika ile OECD lkelerinde, kadınlara yönelik olarak yapılan istihdamda ve eğitimde cinsiyet eşitsizliğinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi panel veri analizi yöntemi ile araştırılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, eğitimde yaşanan cinsiyet eşitsizliği, beşeri sermayenin ortalama kalitesini düşürmek yoluyla ekonomik büyüme üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir. Ayrıca cinsiyet eşitsizliği yatırım ve nüfus artışına etkisi dolayısıyla da ekonomik büyüme üzerinde dolaylı bir etkiye sahiptir.

Luci (2009) tarafından panel veri analiz yöntemi kullanılarak yapılan çalışmada 184 ülkenin kadın işgücüne katılım oranı ve büyüme ilişkisi 1965-2005 dönemleri için ekonomik verilerle analiz edilmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre kadınların işgücü piyasasına katılımının, büyüme üzerinde olumlu etki yarattığı, ekonomik büyümenin ise kadınların işgücüne katılımı üzerinde net bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir.

Klasen ve Lamanna (2009) tarafından yapılan araştırmada, Orta Doğu ve Kuzey Afrika, Sahra-altı Afrika, OECD, Latin Amerika ve Karayipler, Doğu ve Orta Avrupa, Doğu Asya ve Pasifik ile Güney Asya lkelerinde, kadınlara yönelik istihdamda ve eğitimde cinsiyet ayrımcılığının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi panel veri analiz yöntemi ile araştırılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, kadınlara yönelik istihdamda ve eğitimde cinsiyet ayrımcılığının ekonomik büyümeyi negatif olarak etkilediği tespit edilmiştir.

Aydın (2011) tarafından yapılan çalışmada, kadınların işgücüne katılım oranlarındaki artışın rekabet gücü ve ekonomik büyümeye etkileri Sabit Etkiler Modeli, Rastsal Etkiler Modeli ve En Küçük Kareler Metodu ile araştırılmıştır. Oluşturulan temel hipoteze kadınların işgücüne katılım oranlarındaki artışın rekabet gücünü pozitif etkilediği yönündedir ve rekabet gücü yüksek ülkelerde bu hipotez kabul edilmiştir. Rekabet gücü yüksek olmayan ülkeler için ise katsayılar anlamsız çıktığından bir değerlendirmede bulunulamamıştır. Kurulan bir diğer hipoteze göre ise bulunan sonuç kadınların işgücüne katılımı GSYİH'yı olumlu etkilemektedir.

Er (2012) tarafından yapılan çalışmada, 1998-2008 dönemleri için incelenen 187 ülkede kadın istihdam ve işsizlik oranları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki panel

veri analiz yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Çalışmada iki model oluşturulmuş olup, kurulan birinci model sonucuna göre kadın istihdam oranlarının artması ekonomik büyüme üzerinde olumlu etki yaratmaktadır. İkinci model sonucuna göre ise işsizlik oranlarının artması ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemektedir.

Dilbaz Alacahan ve Korkmaz (2013) tarafından yapılan çalışmada 2008-2012 dönemleri için kadın istihdam oranları ve büyüme arasındaki ilişki incelenmiştir. Regresyon analizi yöntemi kullanılarak yapılan çalışmada erkek istihdamındaki 1 birimlik artış GSYİH üzerinde 1,022 birim, kadın istihdamındaki 1 birimlik artış ise GSYİH üzerinde 1,583 birim artış sağlamaktadır.

Korkmaz ve diğerleri (2013) tarafından Regresyon ve Granger Nedensellik analizi yöntemleri kullanılarak yapılan çalışmada, 2000-2013 dönemlerinde Türkiye ve ABD’de kadın istihdamının GSMH üzerindeki etkisi incelenmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre ise Amerika’da GSMH’daki bir birimlik artışın, kadın istihdamı oranlarını 4.80 birimlik arttırdığı, Türkiye’de ise 32349504 birimlik arttırdığı sonucu ortaya çıkmıştır.

Lechman ve Kaur (2015) tarafından yapılan çalışmada, 1990-2012 dönemlerinde incelenen 162 ülkede kadınların işgücüne katılımı ile ekonomik büyüme ilişkisi panel veri analiz yöntemi ile araştırılmıştır. Çalışma sonuçlarına göre kadınların işgücüne katılımı ile ekonomik büyüme arasında karşılıklı bir nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Serel ve Özdemir (2017) tarafından yapılan çalışmada 2000-2013 dönemleri için reel GSYİH (1998 yılı fiyatlarıyla), kadın istihdam ve kadın işsizlik değişkenleri arasındaki ilişki regresyon analizi yöntemi kullanılarak incelenmektedir. Analiz sonuçlarına göre kadın istihdamındaki % 1’lik artış, Reel GSYİH’yı % 0.309 arttırırken, kadın işsizliğindeki % 1’lik artış, Reel GSYİH’da % 0.206 azalışa neden olmaktadır.

Dücan ve Atay Polat (2017) tarafından yapılan araştırmada, OECD ülkelerinde, kadın işgücüne katılımının GSYİH üzerindeki etkisi panel veri analiz yöntemi ile ele alınmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, OECD ülkelerinde kadın ve erkek işgücüne katılım oranlarındaki artışların GSYİH artışı üzerinde negatif bir etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Pata (2018) tarafından yapılan çalışmada, 1988-2015 yılları arasında kadın istihdamı ile tarım, sanayi ve hizmet sektöründeki GSYİH arasındaki ilişki Toda-Yamamoto Nedensellik ve Hatemi-J Asimetrik Nedensellik testleri ile incelenmiştir. Çalışmanın sonucuna göre, kadın istihdamındaki artış temel olarak hizmet sektöründeki GSYİH'nın artmasını sağlamaktadır.

Türlüoğlu (2018) tarafından yapılan çalışmada, Türkiye'de 1999-2017 dönemlerinde kadın istihdamı ile ekonomik büyüme ilişkisi Granger Nedensellik testi ile incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre kadın istihdamı ve büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Yani kadın istidamı arttırıldığında büyümenin de artacağı aynı şekilde büyümenin değişmesinin kadın istihdamını etkileyeceği sonucuna ulaşılmıştır.

Kıral ve Karlılar (2019) tarafından yapılan çalışmada, 4 ülke-gelir grubunda kadın işgücüne katılımı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki olarak ifade edilen U şekilli kadınlaştırma hipotezinin Genelleştirilmiş Momentler Metodu (GMM) yöntemi ile incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın sonucuna göre yüksek gelirli ülkeler ve üst-orta gelirli ülkeler için U şekilli kadınlaştırma hipotezinin geçerli olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Alt-orta gelirli ülkeler ve düşük gelirli ülkeler için analiz sonuçları, U şekilli kadınlaştırma hipotezinin geçerliliğini reddetmektedir ve ters U şekilli bir ilişki ortaya çıkmaktadır. Hipotezin reddedildiği alt-orta gelirli ve düşük gelirli ülkelerde; işgücü piyasası çarpıklıklarını ortadan kaldıran ve tüm bireyler için eşit bir alan yaratan politikaların uygulanması kadınların emeğine olan talebi arttırmaya yardımcı olacaktır.

Eren (2020) tarafından yapılan çalışmada, 1991-2018 dönemlerinde Avrupa Birliği ülkelerinde genç kadın işsizliği ve ekonomik kalkınma arasındaki ilişki panel veri yöntemiyle analiz edilmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre genç kadın işsizliğinden ekonomik kalkınmaya tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu bulunmuştur.

Özkök ve Polat (2020) tarafından yapılan çalışmanın amacı Türkiye'de ekonomik büyüme, kentleşme ve enflasyon oranı gibi sosyo-ekonomik faktörlerle kadınların işgücüne katılımı arasındaki ilişkiyi 1990-2018 dönemi için Johansen eşbütünleşme testi yöntemleri kullanılarak analiz etmektir. Çalışmanın ampirik bulgularına göre, ekonomik büyüme, kentleşme ve enflasyon oranlarındaki %1'lik

artışlar, incelenen dönemde kadınların işgücüne katılımını sırasıyla % 0.459 , % 0.507 ve % 0.047 oranında artırmaktadır.

Taş ve diğerleri (2020) tarafından ARDL eşbütünleşme testi yöntemi kullanılarak yapılan çalışmada, Türkiye özelinde kadın işgücünün görünümü analiz edilmiş, ekonomik büyüme ve kadın işgücü arasındaki ilişki ve kadının işgücü piyasasındaki önemi incelenmek istenmiştir. Analiz sonuçları kısa dönemde kadın istihdamı ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki olduğu, uzun dönemde ise bu ilişkinin yönünün negatif olduğunu ortaya koymuştur.

Göcen (2020) tarafından yapılan çalışmanın amacı Türkiye’de kadın istihdamı ve ekonomik gelişme arasındaki nedensellik ilişkini araştırmaktır. ARDL eşbütünleşme testi ve Fourier Toda-Yamamoto Nedensellik testi yöntemleri kullanılarak yapılan çalışmanın sonucunda ekonomik gelişme ile kadın istihdamı arasındaki nedensellik ilişkisinin kademeli yapısal kırılmaların dikkate alınmasına karşı duyarlı olmadığı tespit edilmiştir.

Tütüncü ve Zengin (2020) tarafından yapılan çalışmada, E7 ülkelerinde 1991-2016 dönemleri için kadın istihdam oranları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki Çok Kırılmalı Panel Eşbütünleşme ve Panel Nedensellik testleri ile incelenmiştir. Araştırmanın sonuçlarına bakıldığında ise Brezilya, Meksika, Endonezya ve Rusya’da kadın istihdam oranları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu diğer ülkelerde ise bu ilişkinin anlamsız olduğu tespit edilmiştir.

Yalçinkaya ve Dilber (2021) tarafından yapılan, örneklem yılı 1988-2019 yılları arası olan çalışmanın amacı kadın istihdamının ve kadın yüksekokullaşma oranının ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin zaman serileri analizi ve Granger Nedensellik analizi yapılarak incelenmesidir. Analiz sonuçlarına göre kadın istihdamından GSYİH’ya tek yönlü bir nedensellik ilişkisi, kadın yüksekokullaşma oranından kadın istihdamına doğru ise çift yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir.

Algan ve Oktay (2021) tarafından panel veri analiz yöntemi ve Genelleştirilmiş Momentler Metodu (GMM) kullanılarak yapılan çalışmada, 1995-2019 dönemlerinde 17 geçiş ekonomisi olan ülke için kadın işgücüne katılım oranı ile ekonomik kalkınma ilişkisi araştırılmıştır. Çalışmanın sonucuna göre kadın işgücüne katılım oranı ile

ekonomik kalkınma arasındaki ilişkinin U şeklinde bir eğilim izlediği tespit edilmiştir. Bu durum ekonomik kalkınmanın ilk aşamasında kadın işgücü talebini azalttığı ve tespit edilen eşik noktasından sonra ekonomik büyümenin kadın işgücüne olan talebi arttırdığını göstermektedir.

Kutluay Şahin (2022) tarafından yapılan çalışmada, 2009-2020 dönemlerinde incelenen 31 Avrupa ülkesindeki kadın istihdamı ile ekonomik büyüme ilişkisi panel veri yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışmanın sonucunda kadın istihdamındaki yükselmenin ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir.

2. VERİ SETİ VE METODOLOJİ

Çalışmanın bu kısmında Türkiye’de kadın istihdamı ve ekonomik büyüme ilişkisini analiz etmek üzere kullanılan veri seti ile ekonometrik analiz yöntemleri açıklanmıştır.

2.1. Veri Seti

Analizlere konu olan değişkenlere ait veriler, 2005:1-2022:9 arasındaki döneme ait aylık verilerden oluşmaktadır. Veriler Türkiye İstatistik Kurumu ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası EVDS internet sitesinden alınmış ve analiz dönemi verilerin bulunabilirliğinden yola çıkılarak belirlenmiştir.

Çalışmada, Türkiye’deki kadın istihdamı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin ampirik analizi yapılmıştır. Türkiye’ye ait 15 yaş üstü kadın istihdam oranları bağımsız değişken olarak modelde kullanılmıştır. Türkiye’nin ekonomik büyüme göstergesi olarak ise toplam sanayi üretim endeksi ele alınmış ve bağımlı değişken olarak modele dâhil edilmiştir. Sanayi üretim endeksi logaritmik formda analize konulmuştur. Değişkenlere ilişkin tanımlamaların yer aldığı bilgiler Tablo 3.2’de gösterilmiştir.

Tablo 3.2. Modeldeki Değişkenlerin Tanımlamaları

Değişkenler	Sembol	Tanımlama	Kaynak
Ekonomik Büyüme	LNSAN	Sanayi Üretim Endeksi	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
Kadın İstihdamı	ISTH	15 yaş üstü kadın istihdam oranı	Türkiye İstatistik Kurumu

2.2. Metodoloji

Çalışmanın bu kısmında Türkiye’deki kadın istihdamı ile iktisadi büyüme arasındaki ilişkinin analizi için uygulanan metodoloji açıklanmaktadır. İlk aşamada, kadın istihdam oranları ile ekonomik büyüme verileri için durağanlık durumlarını tanımlamak amacıyla birim kök testleri yapılmıştır. Birim kök analizleri yapılması amacıyla Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF), Phillips Perron (PP), Kwiatkowski Philips Schmidt Shin (KPSS) ve Ng-Perron testleri kullanılmıştır. İkinci aşamada eşbütünleşme ilişkisi sınır testi ile sınanmıştır. ARDL modeli ile değişkenler arasındaki kısa ve uzun dönem ilişkiler değerlendirilmiştir. Sonrasında ise değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi Toda Yamamoto Nedensellik Analizi yöntemleriyle incelenmiştir.

2.2.1. Birim kök testleri

Birim kök testleri kullanılan değişkenlerin durağanlığını test etmektedir. Durağanlık; zaman serisi verilerinin, sabit ortalama çevresinde dalgalandığı ve bu dalgalanmanın varyansının zaman boyunca sabit kalmakta olduğu bir süreci ifade etmektedir (Yıldız, 2007: 66). Kullanılan serilerin arasındaki ilişkinin anlamlı olabilmesi, kullanılan serilerin durağan durumda olmasına bağlı olmaktadır. Analizlerde en sık karşılaşılan problem, kullanılan serilerin durağan olmamasıdır. Zaman serilerinin durağan olmaması halinde “F” ve “t” istatistikleri geçerli değildir. Sahte regresyon durumu ile durağan olmayan serilerde karşılaşılmaktadır.

Sahte regresyon ise analizlerin güvenilirliğini olumsuz etkilemektedir. Sahte regresyon sorunu olması durumunda, bağımlı ve açıklayıcı değişken arasında hiç ilişki olmadığı ama ilişki varmış gibi sonuçlar verildiği görülmüştür. Bu nedenle analizin gerçek sonuçlar verebilmesi için serilerin durağan hale getirilmesi gerekmektedir (Ünver, 2017: 83)

Bu çalışmada serilerin durağan olup olmadığını test etmek için Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) Testi, Phillips Perron (PP) Testi, Kwiatkowski Phillips Schmidt Shin (KPSS) Testi ve Ng-Perron Testi kullanılmıştır.

2.2.1.1. Genişletilmiş Dickey Fuller birim kök testi (ADF)

Kullanılan zaman serilerinin durağanlıklarının test edilmesinde yaygın olarak kullanılan birim kök testlerinden biri olan Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) birim kök

testi serilerin uzun dönemde göstermiş olduğu özellikleri analiz etmektedir. Dickey Fuller (DF) birim kök testinin ortaya çıkmasında serinin uzun dönemde sahip olduğu özellikler üzerinde geçmiş dönemlerde değişkende yaşanan değişimlerin değişkenin gelecek dönemlerde göstermiş olduğu değişiklikler üzerinde etkisinin olup olmadığının eğer bir etkisi varsa bu etkisinin ne kadar süreceğinin tespit edilmesi fikri etkili olmuştur. Bu doğrultuda Dickey-Fuller tarafından 1979 yılında ortaya atılan DF testinde AR (1) sürecinden hareketle oluşturulan regresyon modelleri oluşturulmaktadır (Bayır, 2019: 151-152).

Aşağıda denklem 3.1'deki Y_t değişkeni, Y değişkeninin ilgili dönemde almış olduğu değeri göstermektedir, Y_{t-1} değişkeni ise bir önceki dönemde almış olduğu değeri göstermektedir. Modeldeki u_t terimi de kalıntı teriminin ifadesi için kullanılmaktadır (Torun, 2015: 55).

$$Y_t = \phi Y_{t-1} + u_t \quad (3.1)$$

($\phi=1$) olduğunda, Y_t değişkeninin durağanlık sorunu yani sahte regresyon sorunu olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Sonucun durağan olmadığı durumda model, aşağıdaki gibidir.

$$Y_t = Y_{t-1} + u_t \quad (3.2)$$

Denklem 3.2'deki denkleme göre bir önceki dönemde değerinin ve o dönemdeki maruz kalmış olduğu şokun sistemde mevcut olduğu anlamına gelmektedir. Bu kavrama literatürde rassal (tesadüfi) yürüyüş kavramı denilmektedir. Rassal yürüyüşün varlığı, zaman serilerinde birim kökün var olduğu anlamına gelmektedir. Yani Y_t 'nin birim kök taşıdığını göstermektedir. Değişken değerinin uğradığı şok ise zaman serisinin durağan olmadığı anlamını ifade etmektedir. Bu durumda denklemin birinci farkının alınması gerekmektedir. Birinci farkı alınmış olan denklem aşağıda yer alan Denklem 3.3'teki gibidir.

$$\Delta Y_t = \mu Y_{t-1} + u_t \quad (3.3)$$

Denklemdaki $\mu = \phi - 1$ 'dir ve Δ ise birinci farkı temsil etmektedir. $\Delta Y_t = (Y_t - Y_{t-1})$ şeklindeki denklem, birinci farkın gösterilmiş halidir ve $\mu = 0$ olması durumunda Denklem 3.4 haline dönüşerek Y_t birinci farkta durağan olacaktır. Bu durumda $I(1)$ yani

birinci farkta durağan denilecektir. Birinci farkta durağan olmayan serinin ikinci kez farkı alınarak I(2) durağan hale getirilmektedir.

$$\Delta Y_t = (Y_t - Y_{t-1}) = u_t \quad (3.4)$$

Kullanılan zaman serisinin durağanlığını anlayabilmek amacıyla aşağıda yer alan hipotezler kurulmaktadır.

$H_0 = \mu = 0, \rho = 1$ olması durumu: Serinin durağan olmadığını göstermektedir. Birim kök içermektedir.

$H_1 = \mu \neq 1$ olması durumu: Serinin durağan olduğunu göstermektedir.

H_0 hipotezinin kabulü halinde, Y_t serisinin sahte regresyon sorunu içerdiği yani durağan olmadığı anlaşılmaktadır. Durağanlığın test edilebilmesi için kritik değerlerin olması gerekmektedir. Bu kritik değerler, DF yöntemi tarafından hesaplanan Tau istatistik değerleridir. DF yöntemi kullanılarak bulunan Tau istatistik değerlerinin mutlak değerli hali, MacKinnon kritik değerinin de mutlak değerli halinden küçük olduğunda, serinin durağan olmadığı anlamını içermektedir. Tam tersi olup Tau istatistiğinin mutlak değerli hali, MacKinnon Kritik değerinin mutlak değerli halinden büyükse; zaman serisinin durağan olduğu sonucuna ulaşılmaktadır (Şerefoğlu, 2014: 107).

$\Delta Y_t = \mu Y_{t-1} + u_t$ modeline bir sabit terim eklendiğinde denklem şu şekilde yazılmaktadır:

$$\Delta Y_t = \beta_1 + \mu Y_{t-1} + u_t \quad (3.5)$$

Aynı modele sabit terim ve trend eklendiğinde ise;

$$\Delta Y_t = \beta_1 + \beta_2 t + \mu Y_{t-1} + u_t \quad (3.6)$$

şeklinde yazılmaktadır (Çelik ve Taş, 2007: 15).

2.2.1.2. Phillips Perron birim kök testi (PP)

ADF testinin bazı eksikliklerinin giderilmesi amacıyla kullanılan yardımcı testlerden biri Phillips-Perron testidir. Genişletilmiş Dickey Fuller testi, modele gecikmeli değerler ekleyerek DickeyFuller testini otokorelasyon problemine karşı düzeltmiştir. Phillips-Perron birim kök testi ise hata teriminin zayıf derecede bağımlı

olmasına ve heterojen olarak dağılmasına izin vermektedir. Bu sayede otokorelasyon sorunu ortaya çıkmamaktadır (Torun, 2015: 61).

Bu testi öneren Philips ve Perron, makalelerinde genellikle finansal zaman serilerinde popülerliği olan birim kök testlerine yoğunlaşmışlardır. PP testinin ADF testinden farklılaştığı nokta, hatalarda oluşan serisel korelasyonla ve değişen varyans sorunuyla nasıl baş ettiği konusundadır (Kutlar, 2005: 321).

Söz konusu test için kurulan denklem aşağıdaki gibidir:

$$Y_t = \varepsilon + \alpha Y_{t-1} + u_t \quad (3.7)$$

$$Y_t = \varepsilon + \mu(t-G/2) + \alpha Y_{t-1} + u_t \quad (3.8)$$

Yukarıdaki modelde u_t : hata terimlerinin dağılımını, G : gözlem sayısını göstermektedir. Denklemdaki ε ve α katsayıları trendsiz model için en küçük kare (EKK) katsayılarını ifade ederken ε , α , u_t katsayıları da trendli modelin EKK katsayılarını göstermektedir. PP hipotezinin yazımı şu şekilde yapılmaktadır:

$H_0: \alpha=0$ (Serinin birim kök sorunu olduğunu göstermektedir.)

$H_1: \alpha \neq 0$ (Serinin birim kök sorunu içermediğini göstermektedir.)

PP testi ve DF testinin kritik değerleri birbiriyle aynıdır. PP birim kök testinin test istatistikleri, ADF birim kök testinin test istatistiği için kullanılmakta olan kritik tablo değerleriyle karşılaştırılıp sıfır hipotezleri ret ya da kabul edilmektedir. Karşılaştırma sonuçlarına göre serilerin durağanlıklarına karar verilmektedir (Akıncı, 2008: 57).

2.2.1.3. Kwiatkowski Phillips Schmidt Shin birim kök testi (KPSS)

DF birim kök testinin gecikme uzunlukları belirlenirken tahminde meydana gelebilecek sapmalara ilişkin eksikliklerin olması Kwiatkowski–Phillips–Schmidt–Shin (KPSS) testinin geliştirilmesinde rol oynamıştır. KPSS birim kök testi ADF ve PP testlerdeki hipotezlerin tam tersidir. Amaç modeldeki seriyi deterministik trendden arındırarak birim kök sorununun giderilmesidir. Birim kök testlerine göre farkı ise 0 hipotezinin Kwiatkowski–Phillips–Schmidt–Shin testinde serinin durağan olması durumunu, alternatif hipotezinin ise serinin birim kök içerdiğini yani durağan olmaması durumunu göstermesidir.

KPSS testinin denklemi denklemi 3.9’da gösterilmektedir:

$$Y_t = X_t' \beta + u_t \quad (3.9)$$

Modeldeki X_t “sabit ve trend” ya da “sabit” determinist bileşeni ifade etmek için kullanılmıştır (Çağlayan ve Saçaklı, 2006: 124).

0 hipotezindeki durağanlık, trend durağanlığı demektir. Sebebi ise serilerin trend’den arındırılmış olmasıdır (Sevüktekin ve Çınar, 2017: 376).

KPSS testi hipotezleri aşağıdaki şekildedir:

$H_0: \delta=0$ ise seri birim kök içermemektedir yani durağandır.

$H_1: \delta>0$ ise seri birim kök içermektedir yani durağan değildir.

2.2.1.4. Ng-Perron birim kök testi

Phillips- Perron birim kök testinde karşılaşılan hata teriminin hacminde olan çarpıklığın giderilmesi için M-testleri oluşturulup, geliştirilmiştir (Schwert, 1989: 147-159).

Ng-Perron (2001) Genelleştirilmiş En Küçük Kareler (Generalized Least Squares) yöntemiyle birlikte kullanarak oluşturup geliştirdikleri birim kök testinde trendden arındırılan serileri incelemişlerdir. Geliştirilen birim kök testinde dört farklı birim kök istatistiği bulunmaktadır. Bulunan M-testleri ise MZ_α , MZ_t ve MSB ’dir. MSB testi Z_α ve Z_t testlerini ifade etmektedir. Aşağıdaki 3.10, 3.11 ve 3.12 denklemlerinde yer almaktadır.

$$MZ_\alpha = Z_\alpha + \left(\frac{T}{2}\right)(\theta_1 - 1)^2 \quad (3.10)$$

$$MSB = \left(\frac{\sum_{t=1}^{T-2} y_{t-1}^2}{S^2}\right)^{1/2} \quad (3.11)$$

$$MZ_t = Z_t + \left(\frac{1}{2}\right) \left(\frac{\sum_{t=1}^T y_{t-1}^2}{S^2}\right)^{1/2} (\theta_1 - 1)^2 \quad (3.12)$$

MPT serisine bakıldığında, seride sabit varsa test istatistiği 3.13 numaralı denklemdeki gibi hesaplanmaktadır. Sabit ve trend varsa 3.14 numaralı denklemdeki gibi hesaplanmaktadır.

$$MPT = \left[\frac{\bar{c} T^{-2} \sum_{t=1}^T \hat{Y}_{t-1}^2 - \bar{c} T^{-1} \hat{Y}_T^2}{S_{AR}^2} \right] \quad (3.13)$$

$$MPT = \left[\frac{\bar{c} T^{-2} \sum_{t=1}^T \hat{Y}_{t-1}^2 + (1-\bar{c}) T^{-1} \hat{Y}_T^2}{S_{AR}^2} \right] \quad (3.14)$$

MZ α ve MZ t testlerinde hesaplanan test istatistiklerinin değeri Ng-Perron'un belirlediği kritik değerlerden küçük ise genel hipotez reddedilememektedir. Hesaplanmakta olan MSB ve MPT test istatistiklerinin değeri Ng-Perron'un belirlediği kritik değerden küçük ise genel hipotez reddedilmektedir (Göktaş, 2008: 54).

2.2.2. Sınır testi

Pesaran ve diğerleri (2001) tarafından ortaya konulan sınır testi yaklaşımı uzun dönemde değişkenlerin bütünleşme derecelerine bakılmadan aralarındaki eşbütünleşme ilişkisinin analiz edilmesi için kullanılmaktadır. Değişkenlerin düzeyde durağan ya da farklı derecelerde durağan olması durumunda bile aralarındaki uzun dönem ilişkilerin analiz edilebilmesine olanak sağlaması diğer eşbütünleşme testlerinden farklıdır (Başar ve diğerleri, 2009: 306).

Sınır testine öncelikle Kısıtlanmış Hata Düzeltme Modeli (UECM)'nin kurulması ile başlanmaktadır. İlgili model 3.15 numaralı denklemde gösterilmiştir. Serinin eşbütünleşme ilişkisine karar verebilmek için modeldeki bağımlı ve bağımsız değişkenlerin birinci dönem gecikme katsayılarına bakılmaktadır. Katsayıların anlamlılığının sınanması ise F testi ile yapılmaktadır.

$$\Delta X_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^m \beta_{1i} \Delta X_{t-i} + \sum_{i=0}^m \beta_{2i} \Delta Y_{t-1} + \beta_3 X_{t-1} + \beta_4 Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (3.15)$$

Sınır Testinin temel hipotezi; $H_0 = \beta_3 = \beta_4 = 0$ şeklinde kurulmaktadır.

Modelde eşbütünleşme ilişkisine karar verilebilmesi H_0 hipotezinin reddedilmesi gerekmektedir. Sınır testindeki hesaplanmış olan test istatistiği Pesaran vd. (2001)'deki

tablo alt ve üst sınırdan oluşan kritik değerlerle kıyaslanmaktadır. (İpek ve Kızılgöl, 2016: 428) Hesaplanan değer F istatistik değerinden küçük olması halinde seriler arasında eşbütünleşme ilişkisi olmadığı büyük olması halinde ise seriler arasında eşbütünleşme ilişkisi olduğu söylenebilmektedir (Karaca, 2005: 6).

2.2.3. Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif modeli (ARDL)

Değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi olduğuna sınır testi ile karar verilir ve ardından aralarındaki kısa ve uzun dönemli ilişkiler Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif Model (ARDL) modeliyle tahmin edilir. 3.16 numaralı denklemle gösterilen ARDL modelinde tüm değişkenlerin gecikme uzunlukları ayrı ayrı ve AIC (Akaike) ile SIC (Schwarz) gibi bilgi kriterlerinden faydalanılarak hesaplanmaktadır. Uygun gecikme uzunlukları ile tahmini yapılan modelde, hesaplanmış olan katsayıların işaretlerine ve istatistiksel olarak anlamlılıklarına bakılmaktadır. Değişkenlere ait katsayıların işaret ve anlamlılıklarına bakılarak uzun dönemli ilişkileri hakkında yorumda bulunulabilmektedir. ARDL modelinde, uzun dönem katsayılarının hesaplaması yapılırken bağımsız değişkenlerin katsayıları gecikmeli olan bağımlı değişkenlerin katsayılarının birden farkına bölünmektedir (Yamak ve Tanrıöver, 2007). Bu hesaplamaya ilişkin formül 3.17 numaralı denklemde sunulmaktadır.

ARDL Modeli aşağıda yer almaktadır.

$$Y_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^p \beta_{1i} Y_{t-i} + \sum_{i=0}^q \beta_{2i} X_{t-i} + e_t \quad (3.16)$$

Modelde p ve q, uygun gecikme uzunluklarını ifade etmektedir. ARDL modelinde, değişkenlerinin hepsinin aynı düzeyde bütünleşik olma durumu şart değildir.

$$\text{ARDL Modeli Uzun Dönem Katsayısı} = \frac{\sum_{j=0}^q \beta_{2j}}{1 - \sum_{j=1}^p \beta_{1j}} \quad (3.17)$$

ARDL modeline dayalı hata düzeltme modeli ile kısa dönemli ilişki analiz edilmektedir. Hata düzeltme modeli ise denklem 3.18'de yer almaktadır.

$$\Delta Y_t = \beta_0 + \beta_1 ECT_{t-1} + \sum_{i=1}^p \beta_2 \Delta Y_{t-i} + \sum_{i=0}^q \beta_3 \Delta X_{t-i} + u_t \quad (3.18)$$

Denkleimde yer alan “ECT_{t-1}” ifadesi, ARDL modelinin uzun dönemli ilişkisinin hata terimlerinin gecikmeli değerini göstermektedir. Katsayısının, negatif ve anlamlı olması beklenmekte ve bu değer hata düzeltme terimi olarak adlandırılmaktadır. Negatif ve anlamlı bulunan hata düzeltme terimi, uzun dönemde değişkenler arasında oluşan eşbütünleşme ilişkisini destekleyici nitelik taşıyacaktır. Bu katsayı, değişkenlerin aralarındaki uzun dönemli bir ilişkide herhangi bir nedenle yaşanan şok nedeni ile gerçekleşecek olan sapmanın ne kadar sürede düzelebileceğini ifade etmektedir (İpek, 2013: 138).

2.2.4. Toda-Yamamoto nedensellik testi

Seriler arasında nedensellik ilişkisinin analizinin yapılabilmesi için serilerin durağanlık bilgisine ihtiyaç vardır. Durağan olmayan serilerle yapılan analizlerde sahte regresyon sorunu ile karşılaşmaktadır. Serilerin durağan olmadığı durumda ise birinci veya ikinci farklarının alınması ile durağanlığının sağlanması gerekmektedir. Toda-Yamamoto (1995) tarafından geliştirilmiş olan Gecikmesi Artırılmış VAR yönteminde serilerin durağan hale getirilmesi durumu zorunluluk değildir yani seriler durağanlık derecelerine duyarlı olmadan analize dahil edilmektedir (Yavuz, 2006: 169).

Toda-Yamamoto nedensellik analizinde, seriler arasındaki eşbütünleşme ilişkisinin varlığı önemli olmadığı için zaman serilerinin maksimum bütünleşme derecesi belirlenmektedir. Analizdeki optimum gecikme uzunluğu (k), maksimum bütünleşme derecesi (d_{max}) sembolleriyle gösterilmektedir (Doğan, 2017: 24).

Toda-Yamamoto nedensellik analizindeki değişkenlerin durağan ya da trend dâhil iken durağan olup olmadığına, eşbütünleşme ilişkisine sahipliğine bakılmasına gerek olmadan; testin k serbestlik derecesiyle asimptotik dağılımda olduğu bulunabilmektedir. Analizin başarılı sonuç verebilmesi, maksimum bütünleşme derecesi ile gecikme uzunluğunun doğru biçimde belirlenmesiyle olmaktadır (Yavuz, 2006: 169). Toda-Yamamoto nedensellik analizi için VAR yöntemiyle oluşturulan denklemler aşağıdadır.

$$Y_t = \lambda_1 + \sum_{i=1}^k \beta_{1i} Y_{t-i} + \sum_{j=k+1}^{k+d_{max}} \beta_{1j} Y_{t-i} + \sum_{i=1}^k a_{1i} X_{t-i} + \sum_{j=k+1}^{k+d_{max}} a_{1j} X_{t-j} + \varepsilon_{1t} \quad (3.19)$$

Denklem 3.19 için kurulan hipotez:

$$H_0: \forall i \text{ için } a_{1i}=0$$

$$H_a: \forall i \text{ için } a_{1i} \neq 0$$

H_0 hipotezinin reddi halinde X'ten Y'ye doğru bir nedensellik ilişkisinin varlığından söz edilebilir.

$$X_t = \lambda_2 + \sum_{i=1}^k \delta_{2i} X_{t-1} + \sum_{j=k+1}^{k+d_{max}} \delta_{2j} X_{t-j} + \sum_{i=1}^k \vartheta_{2i} Y_{t-i} + \sum_{j=k+1}^{k+d_{max}} \vartheta_{2j} Y_{t-j} + \varepsilon_{2t} \quad (3.20)$$

Denklem 3.20 için kurulan hipotez:

$$H_0: \forall i \text{ için } \delta_{2i}=0$$

$$H_a: \forall i \text{ için } \delta_{2i} \neq 0$$

H_0 hipotezinin reddi durumunda ise Y'den X'e doğru bir nedensellik ilişkisinin varlığından söz edilebilir (Şoltan, 2009: 60-61).

3. AMPİRİK ANALİZ SONUÇLARI

Çalışmanın bu bölümünde kadın istihdamının ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin tespiti için Türkiye özelinde gerçekleştirilen ampirik analizlerin sonuçlarına yer verilecektir.

3.1. Birim Kök Testi Sonuçları

Analizlere başlarken ilk olarak birim kök testleriyle değişkenlerin durağanlık seviyeleri tespit edilecektir. Durağanlık seviyelerinin tespiti ise Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF), Phillips Perron (PP), Kwiatkowski Phillips Schmidt Shin (KPSS) ve Ng-Perron testleriyle yapılmıştır. Birim kök testlerinden elde edilen değişkenlere ait sonuçlara Tablo 3.3'de yer verilmiştir.

Tablo 3.3. ADF, PP, KPSS ve Ng-Perron Birim Kök Testlerinin Sonuçları

DEĞİŞKEN	ADF	PP	KPSS	Ng-Perron				KARAR
				MZa	MZt	MSB	MPT	
LNSAN	-3.523 (2) ^{y**}	-4.824 (1) ^{y*}	0.092 (10) ^{y*}	-37.912 (1) [*]	-4.352 (1) [*]	0.114 (1) [*]	2.410 (1) [*]	I(0)
	-4.002 (%1)	-4.001 (%1)	0.216 (%1)	-23.800 (%1)	-3.420 (%1)	0.143 (%1)	4.030 (%1)	
	-3.431 (%5)	-3.431 (%5)	0.146 (%5)	-17.300 (%5)	-2.910 (%5)	0.168 (%5)	5.480 (%5)	
	-3.139 (%10)	-3.139 (%10)	0.119 (%10)	-14.200 (%10)	-2.620 (%10)	0.185 (%10)	6.670 (%10)	
İSTH	-2.181 (1) ^y	2.272 (0) ^x	1.740 (11) ^z	1.260 (1) ^z	1.511 (1) ^z	1.199 (1) ^z	102.713 (1) ^z	I(1)
	-4.005 (%1)	-2.575 (%1)	0.739 (%1)	-13.800 (%1)	-2.580 (%1)	0.174 (%1)	1.780 (%1)	
	-3.432 (%5)	-1.942 (%5)	0.463 (%5)	-8.100 (%5)	-1.980 (%5)	0.233 (%5)	3.170 (%5)	
	-3.140 (%10)	-1.615 (%10)	0.347 (%10)	-5.700 (%10)	-1.620 (%10)	0.275 (%10)	4.450 (%10)	
ΔİSTH	-2.714 (13) ^{x*}	-15.208 (1) ^{z*}	0.091 (0) ^{z*}	-62.909 (1) ^{z*}	-5.601 (1) ^{z*}	0.089 (1) ^{z*}	0.405 (1) ^{z*}	
	-2.576 (%1)	-3.461 (%1)	0.739 (%1)	-13.800 (%1)	-2.580 (%1)	0.174 (%1)	1.780 (%1)	
	-1.942 (%5)	-2.875 (%5)	0.463 (%5)	-8.100 (%5)	-1.980 (%5)	0.233 (%5)	3.170 (%5)	
	-1.615 (%10)	-2.574 (%10)	0.347 (%10)	-5.700 (%10)	-1.620 (%10)	0.275 (%10)	4.450 (%10)	

Not: (.) Parantez içindeki rakamlar ADF testinde AIC kriteri ile belirlenmiş gecikme uzunluklarıdır. PP ve KPSS testlerinde Bartlett Kernell tahmin yöntemi kullanılmıştır. Bant genişliği ise Newey-West olarak belirlenmiştir. x: regresyonun trend ya da sabit terim içermediğini, y: regresyonun trend ve sabit terim içerdiğini, z: regresyonun sabit terim içerdiğini açıklamaktadır. *: %1 anlamlılık düzeyini. **: %5 anlamlılık düzeyini, ***: %10 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir.

LNSAN değişkeni, ADF testi sonucuna göre % 5, PP, KPSS ve NG-Perron testi sonucuna göre ise % 1 anlamlılık düzeyinde birim kök sorunu içermemekte ve düzeyde durağandır.

ISTH değişkeni, ADF testi, KPSS testi, PP testi ve NG-Perron testi sonucuna göre %1 anlamlılık düzeyinde birinci farkı alındığında durağandır.

Birim kök testi sonuçlarına göre elde edilen sonuçlar doğrultusunda genel bir değerlendirme yapılacak olunursa, LNSAN değişkeninin I(0) düzeyinde durağan ve ISTH değişkeninin ise I(1) düzeyinde durağan olduğuna karar verilmiştir.

3.2. Sınır Testi Sonuçları

Aşağıda uygun gecikme uzunluğu ile tahmin edilen sınır testi sonuçları yer almaktadır.

Hesaplanan F istatistiği değerinin (4.68) üst kritik değerden (6.26) küçük olması sebebiyle kadın istihdamı ile ekonomik büyüme arasında eşbütünleşme ilişkisinin bulunmadığına karar verilmiştir. Δ ISTH değişkeni, I (1) birinci farkı alındığında durağan düzeyde olduğu için F istatistik değeri, üst değer ile mukayese edilmektedir.

Tablo 3.4. Sınır Testi Sonuçları

L	F İstatistiği	KRİTİK DEĞERLER	
		%10 Anlamlılık Düzeyi	
		Alt Sınır	Üst Sınır
1	4.68	5.59	6.26

Not: *L, denklemdeki bağımsız değişken sayısını ifade etmektedir. ** Alt ve üst değerler Pesaran ve diğerleri (2001)'den alınmıştır.

3.3. Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif (ARDL) Modeli Sonuçları

Kadın istihdamının ekonomik büyümeye uzun dönemli etkisi, ARDL analizi yardımıyla incelenmiştir. Bu amaçla kurulmuş olan ARDL(p,q) modeli, 3.21 numaralı eşitlikte gösterilmektedir.

$$LNSAN_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^p \beta_{1i} LNSAN_{t-i} + \sum_{i=1}^q \beta_{2i} ISTH_{t-i} + e_t \quad (3.21)$$

LNSAN ve ISTH değişkenleri arasındaki uzun dönemli ilişkiyi incelemek için AIC bilgi kriteri aracılığı ile tahmin edilmiş olan ARDL modelinin uygun gecikme uzunlukları LNSAN değişkeni için 3, ISTH değişkeni için 9 olarak bulunmuştur. Böylelikle uzun dönemli ilişkinin analiz edilebilmesi için kurulan ARDL modeli, ARDL (3,9) şeklinde belirlenmiştir. Bu modelden elde edilen sonuçlara ilişkin bilgiler Tablo 3.5’te gösterilmiştir.

Tablo 3.5. ARDL (3,9) Modelinden Elde Edilen Uzun Dönem Katsayıları

Bağımlı Değişken: LNSAN			
Değişkenler	Katsayı	t istatistiği	Prob
ISTH	0.02***	1.73	0.08

Not: *: %1 anlamlılık düzeyini. **: %5 anlamlılık düzeyini. ***: %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Analiz sonuçları incelendiğinde, ARDL (3,9) modelinden elde edilen uzun dönemli katsayılar, kadın istihdamının ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin pozitif yönlü ve %10 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir.

3.4. ARDL Modeline Dayalı Hata Düzeltme Modelinin Sonuçları

Kadın istihdamının ekonomik büyüme üzerindeki kısa dönemli etkisinin tespiti için tahmin edilen hata düzeltme modeli sonuçları Tablo 3.6’da yer almaktadır.

Tablo 3.6. Hata Düzeltme Modeli Sonuçları

Bağımlı Değişken: LNSAN			
Değişkenler	Katsayı	t istatistiği	Prob
C	0.458*	3.091	0.002
@TREND	0.000*	2.983	0.003
D(LNSAN_SA(-1))	-0.283*	-3.873982	0.000
D(LNSAN_SA(-2))	-0.194*	-2.779604	0.006
D(ISTH_SA)	0.055*	6.038	0.000
D(ISTH_SA(-1))	0.068*	6.930	0.000
D(ISTH_SA(-2))	0.009	0.897	0.370
D(ISTH_SA(-3))	-0.039*	-3.799	0.000
D(ISTH_SA(-4))	-0.019*	-1.791	0.074
D(ISTH_SA(-5))	-0.000	-0.085	0.931

D(ISTH_SA(-6))	-0.010	-1.179	0.239
GD(ISTH_SA(-7))	-0.025*	-2.698	0.007
D(ISTH_SA(-8))	-0.015	-1.611	0.108
ECT(-1)	-0.130*	-3.068	0.002

Not: *: %1 anlamlılık düzeyini. **: %5 anlamlılık düzeyini. ***: %10 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir.

Kadın istihdamı değişkenine ilişkin istatistiksel olarak anlamlı katsayıların bazılarının negatif bazılarının pozitif olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle kadın istihdamının iktisadi büyüme üzerindeki kısa dönemli etkisine yönelik karar verilememektedir.

3.5. Toda-Yamamoto Nedensellik Analizi Sonuçları

Tablo 3.7’de VAR Modeli için uygun gecikme uzunluğu, Tablo 3.8’de ise Toda-Yamamoto nedensellik analizinin sonuçları gösterilmiştir.

Tablo 3.7. VAR Modeli İçin Uygun Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-359.7340	NA	0.125379	3.599343	3.632212	3.612644
1	281.1137	1262.566	0.000222	-2.737449	-2.638843	-2.697549
2	298.0372	33.00503	0.000195	-2.866041	-2.701698	-2.799541
3	308.2693	19.75154	0.000183	-2.928052	-2.697972	-2.834952
4	329.5191	40.59666	0.000154	-3.099692	-2.803874*	-2.979992
5*	336.5047	13.20657	0.000150*	-3.129400*	-2.767844	-2.983099*
6	337.4824	1.829059	0.000155	-3.099328	-2.672035	-2.926426
7	339.6048	3.927914	0.000158	-3.080645	-2.587614	-2.881143
8	347.8678	15.12838*	0.000151	-3.123063	-2.564295	-2.896961
9	350.6439	5.027278	0.000153	-3.110884	-2.486379	-2.858182
10	351.8520	2.163872	0.000157	-3.083105	-2.392862	-2.803803
11	353.2952	2.555969	0.000161	-3.057663	-2.301683	-2.751761
12	354.4798	2.074560	0.000166	-3.029650	-2.207932	-2.697147

Not: *: Uygun gecikme uzunluğunu belirtmektedir.

Toda-Yamamoto nedensellik analizi için gerekli olan optimum gecikme uzunluğu AIC kriteri baz alınarak 5 olarak belirlenmiştir. Yapılan birim kök testlerine göre LNSAN değişkeni düzeyde durağandır. ISTH değişkeni ise birinci farkı

alındığında durağan olmasından dolayı maksimum gecikme uzunluğu 1 olarak seçilmiştir. Bu sebeple VAR(6) modeli tahmin edilmiştir.

Tablo 3.8. Toda-Yamamoto Nedensellik Analizi Sonuçları

Temel Hipotez	χ^2	Nedensellik Yönü
LNSAN ISTH'nin Granger nedeni değildir.	5.57	ISTH → LNSAN
ISTH LNSAN'nin Granger nedeni değildir.	52.27*	

Not: *: %1 anlamlılık düzeyini göstermektedir. →: tek yönlü nedensellik ilişkisini göstermektedir.

Tablo 3.8’de gösterildiği gibi nedensellik analizi sonuçlarına göre ekonomik büyüme değişkeninden kadın istihdamı değişkenine doğru anlamlı bir nedensellik ilişkisi bulunamazken kadın istihdamı değişkeninden ekonomik büyüme değişkenine doğru anlamlı bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

Ekonomik büyüme değişkeninden kadın istihdamı değişkenine doğru anlamlı bir nedensellik ilişkisi bulunmaması işsiz büyüme ile açıklanabilmektedir. İşsiz büyüme ise ekonomideki büyümeye rağmen işsizlik sorunun çözülmediği, istihdamın artmadığı büyümedir. Türkiye’de de ekonomik büyümenin istihdama yansımaları belli koşullara bağlı olduğu ve yeni istihdam yaratılabilmesinin yolunun sadece büyüme olmadığı anlaşılmaktadır (Kara ve Duruel, 2010:367-396).

SONUÇ

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler de dâhil olmak üzere dünyada ekonomik büyümeyi sağlamanın yollarından biri istihdam oranlarının artırılmasını sağlamaktır. İstihdam oranları artırılması hedeflenirken istihdam edilen kadın sayısının istihdam edilen erkek sayısının gerisinde kaldığı görülmüş ve bu durumun toplam istihdam artışını etkilediği anlaşılmıştır. İş gücünün kullanımında kadınlara yapılan cinsiyet ayrımcılığı, kadının işgücü piyasasına katılımında dengesizliklere neden olmaktadır.

Türkiye’de kadın istihdamının ekonomik büyümeye etkisini araştıran bu çalışmanın amacı, kadın istihdamı ile ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığını, eğer bir ilişki varsa bu ilişkinin hangi yönde gerçekleştiğini tespit etmektir. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır.

İlk bölümde kadın istihdamı ve iktisadi büyüme kavramlarının tanımlanması yapılmış, sonrasında kadın istihdamını etkileyen faktörler ile kadın istihdamına yönelik yaklaşımlar ele alınmıştır. İkinci bölümde dünyada, Türkiye’de, Avrupa Birliği’nde yer alan ülkelerde, OECD ve E7 ülkelerinde kadın istihdamına ilişkin istatistiki göstergeler değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde ise 2005:1-2022:9 dönemlerine ait aylık veriler kullanılarak Türkiye’de kadın istihdamı ile iktisadi büyüme arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla ampirik analiz yapılmıştır. Çalışma kapsamında ekonomik büyüme değişkeni olarak toplam sanayi üretim endeksi, kadın istihdamı verileri olarak ise Türkiye’deki 15 yaş üstü kadınların istihdam oranları kullanılmıştır. Toplam sanayi üretim endeksi Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası EVDS’den kadın istihdam oranları ise TÜİK’den elde edilen verilerden oluşmaktadır. İlgili dönemlere ise verilerin bulunabilirliğine bakılarak karar verilmiştir.

Değişkenlerin durağanlık seviyelerinin tespiti için ADF, PP, KPSS ve NG-Perron birim kök testleri kullanılmıştır. Sonrasında değişkenlerin eşbütünleşme ilişkisinin varlığının analiz edilebilmesi amacıyla Pesaran ve diğerlerinin (2001) geliştirmiş oldukları sınır testi analizi yapılmıştır. Kısa ve uzun dönemli ilişkilerin analiz edilebilmesi için ise ARDL modeli kurulmuştur. Toda-Yamamoto nedensellik analizi ile son aşamada değişkenler arasındaki nedensellik yönü tespit edilmeye çalışılmıştır.

Gerçekleştirilen ampirik analizler sonucunda kadın istihdamı ile iktisadi büyüme arasında uzun dönemde eşbütünleşme ilişkisinin olmadığı saptanmıştır. ARDL modeli ile bulunan sonuçlar, kadın istihdamının iktisadi büyüme üzerinde uzun dönemde anlamlı ve pozitif yönlü bir etkisi olduğunu göstermiştir. Hata düzeltme modeli sonuçlarına göre ise kadın istihdamının iktisadi büyüme üzerindeki kısa dönemli etkisi belirsizdir. Toda-Yamamoto nedensellik analizinden elden edilen bulgulara göre kadın istihdamından ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak kadın istihdam oranlarında meydana gelen bir artış uzun dönemde ekonomik büyümeyi artıracaktır.

Kadın istihdam oranlarının artırılması ve ekonomik büyümenin desteklenmesi amacıyla Türkiye’de toplumun bakış açısı ve algısı değiştirilmeli, eğitim ve iş dünyasında kadınların erkeklerin gerisinde kalmaması sağlanmalı ve hayatın tüm aşamalarında eşitlik olmalıdır. Sonucunda ise kadınlara istihdam alanında daha fazla imkân verilerek erkek istihdam oranı seviyelerine yaklaştırılmalıdır.

Türkiye’de kadın istihdamının artırılmasına yönelik önemli görülebilecek politika ve yasal düzenlemeler yapılmakla birlikte, kadın istihdamı oranlarındaki artış yeteri düzeyde olmamakta ve erkeklerin gerisinde kalmaktadır. Kadın istihdamını belirleyen sebeplere bakıldığında yaş, ücretsiz aile işçiliği, eğitim seviyesi, yasal mevzuatlar, ücret, kayıt dışı istihdam, medeni hal, çocuk sahibi olma durumu, istihdam yapısı, gelir adaletsizliği ve sosyal statü gibi çok sayıda unsur bulunmaktadır. Türkiye’de uygun politika ve yasal düzenlemeler ile kadın istihdamını artırmaya yönelik çalışmalar yapılarak uzun dönemde iktisadi büyüme pozitif yönde desteklenebilir.

Türkiye ekonomisinde kadın istihdam oranlarını artırabilmek amacıyla kadınların toplum tarafından kendilerine yüklenen belirli işleri yapması gerektiği düşüncesi ile oluşan cinsiyet ayrımcılığının ortadan kaldırılmasını sağlayacak yasal düzenlemeler gerçekleştirilmelidir. Kadınlara ev ve çocuk bakımlarında kolaylık sağlayacak esnek çalışma saati uygulaması getirilmelidir. Çalışan anneler için kazanılan ücrete ek kreş ya da bakım desteği sağlayacak devlet politikaları ve kadın işçi çalıştıran işyerlerine vergi muafiyetleri sağlanması yönünde politikalar geliştirilmelidir.

Kadınların eğitim seviyelerinin artırılmasına yönelik politikalar geliştirilerek kadınlara istihdam alanları yaratılmalıdır. Uygun politikalar ile kadınların yaş kısıtlamasına gidilmeden bilgi ve birikimleri göz önünde bulundurularak değerlendirilmesi sağlanmalıdır. Kadınlara yönelik cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılması, eğitim seviyesinin yükseltilmesi vb. olumlu yönde yapılan politikalar ile ekonomik büyüme uzun dönemde desteklenmektedir. Sürdürülebilir ekonomik büyümenin sağlanması kadınların ekonomi içinde bulunması ile gerçekleştirilebilir.

KAYNAKÇA

- ACAR, Y. (1990) **Büyüme Teorileri**, Bursa, Uludağ Üniversitesi Basımevi.
- AKTAŞ, G. (2013) "Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak*" **Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 30, Sayı 1, ss. 53-72.
- ALTUNÇ, Ö. (2008) "Türkiye’de Finansal Gelişme ve İktisadi Büyüme Arasındaki Nedenselliğin Ampirik Bir Analizi" **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 3, Sayı 2, ss. 113-114.
- ALTUNTEPE, N.; T. GÜNER (2013) "Türkiye’de İstihdam-Büyüme İlişkisinin Analizi (1988-2011)" **Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi**, Cilt 5, Sayı 1, ss. 73-84.
- ALGAN, N.; D. S. OKTAY (2021) "Kadınların İşgücüne Katılımı ve Ekonomik Büyüme: Geçiş Ekonomileri Üzerine Bulgular", **International Conference on Eurasian Economies**, ss. 222-228.
- AKDEMİR, S; ve diğerleri (2019) "Türkiye’de ve Seçilmiş Ülkelerde Kadının İşgücü Piyasasındaki Yeri", **Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi**, Cilt 43, ss. 184-202.
- ARAT, T. (1995) "Avrupa Birliği ile Türkiye Arasındaki İlişkiler ve Gümrük Birliğinin Yeri" **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 44, Sayı 1, ss. 587-606.
- ATAMTÜRK, B. (2007) "Büyüme Teorileri ve IMF Politikaları", **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Sayı.1, ss. 89-103.
- AYDIN, F. F. (2011) "Kadın İstihdamının Rekabet Gücü ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye İle Rekabet Gücü En Yüksek Ülkelerin Karşılaştırılması", Yayınlanmamış Doktora Tezi, **Erciyes Üniversitesi**, Kayseri.
- BAŞAR, S; ve diğerleri (2009) "Türkiye’de Kamu Harcamaları ve Büyüme İlişkisi: Sınır Testi Yaklaşımı", **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2009**, Cilt 13, Sayı 1, ss. 301-314.
- BEDÜK, A. (2005) "Türkiye’de Çalışan Kadın ve Kadın Girişimciliği" **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 3, Sayı 12, ss. 106-107.
- BELEK ERŞEN, U. (2015) "Farklı Sosyal Kategorilerden Kadınların Toplumsal Cinsiyet Algıları", Yayınlanmamış Doktora Tezi, **Hacettepe Üniversitesi**, **Sosyoloji Anabilim Dalı**, İstanbul.
- BERBER, M. (2011) **İktisadi Büyüme ve Kalkınma**, 4 bs. Trabzon, Derya Kitabevi.
- BUSMANN, M (2009), "The Effect of Trade Openness on Women's Welfare and Work Life", **World Development**, Cilt 37, Sayı 6, ss. 1027-1038.

- ÇAĞLAYAN, E.; İ. SAÇAKLI (2006) "Satın Alma Gücü Paritesinin Geçerliliğinin Sıfır Frekansta Spektrum Tahmincisine Dayanan Birim Kök Testleri İle İncelenmesi" **İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 20, Sayı 2, ss. 121-137.
- ÇAĞLAYAN, S.; A. KEMİK (2018) "Kırdan Kente İç Göç Süreciyle Kadınların İş Yaşamına Katılımları ve Sonuçları", **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 43, ss. 143-157.
- ÇAKIR, A. (2021) "NATO Dönüşüm Politikalarının İnşacı Yaklaşımla İncelenmesi (1991-2011)*" **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Cilt 17, Sayı 38, ss. 289-334.
- ÇALIŞKAN, Ş. (2007) "Eğitim-İşsizlik ve Yoksulluk İlişkisi", **Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Cilt 7, Sayı 13, ss. 284-308.
- ÇELİK, T.T.; O. TAŞ (2007) "Etkin Piyasa Hipotezi ve Gelişmekte Olan Hisse Senedi Piyasaları", **İstanbul Teknik Üniversitesi Dergisi**, Cilt 4, Sayı 2, ss. 11-22.
- ÇINAR, M.; M. SEVÜKTEKİN (2017) **Ekonometrik Zaman Serileri Analizi**, Bursa, Dora Yayınevi.
- DÜCAN, E.; M. ATAY POLAT (2017) "Kadın İstihdamının Ekonomik Büyümeye Etkisi: OECD Ülkeleri İçin Panel Veri Analizi", **Çanakkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 26, Sayı 1, ss. 155-170.
- DOĞAN, B. (2017) "Ekonomik Küreselleşme ve Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği Toda-Yamamoto Nedensellik Analizi" **Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar**, Cilt 54, Sayı 628, ss. 19-27.
- EASTERLY, W.R.; D.L. WETZEL (1989) "Policy Determinants of Growth Survey of Theory and Evidence", **PPR Çalışma Belgesi Serisi**, 343, Dünya Bankası.
- ECEVİT, Y.; G. BAYRAKÇEKEN TÜZEL (2019) **İşgücü Piyasasında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği El Kitabı**, Ankara, Nika Yayınevi.
- ER, Ş. (2012) "Women Indicators Of Economic Growth: A Panel Data Approach", **The Economic Research Guardian**, Cilt 2, Sayı 1, ss. 27-42.
- ERBAY, E.; T. TUNCAY (2006) "Sosyal Hizmet Bakışıyla Kadın İstihdamı", **Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi**, Cilt 17, Sayı 2, ss. 25-40.
- EREN, M. V. (2020) "Cinsiyet Eşit(siz)liğinde Genç Kadın İşsizliği ile Kalkınma Arasındaki İlişki: Avrupa Birliği Ülkeleri Üzerine Ekonometrik Bir Analiz", **Yaşar Üniversitesi E-Dergisi**, Cilt 15, Sayı 59, ss. 598-614.
- ESER, K.; Ö. EKİZ GÖKMEN (2009) "Beşeri Sermayenin Ekonomik Gelişme Üzerindeki Etkileri: Dünya Deneyimi ve Türkiye Üzerine Gözlemler" **Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, ss. 41-56.
- ERCAN, YENER, N. (2000) "İçsel Büyüme Teorisi: Genel Bir Bakış", **Planlama Dergisi**, ss. 129-138.

- EVANS, M.; J. Kelley (2008) "Avustralya'da Kadınların İşgücüne Katılımındaki Eğilimler: 1984–2002", **Sosyal Bilimler Araştırması**, Cilt 37, Sayı 1, ss. 287-310.
- EYÜBOĞLU, A.; ve diğerleri (2000), **Kentlerde Kadınların İş Yaşamına Katılım Sorunlarının Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Boyutları**, T.C. Başkanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü.
- GENÇTÜRK, Z. (2022) "Türkiye'de Kadının İşgücüne Katılımını Etkileyen Faktörler", **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 2, Sayı 43, ss. 361-394.
- GÖCEN, S. (2020) "Ekonomik Gelişme ve Kadın İş Gücü İstihdamı: Türkiye İçin Nedensellik İlişkisi İncelemesi", **International Journal of Economic and Administrative Studies**, Cilt 29, ss. 45-60.
- GÖKTAŞ YILMAZ, Ö. (2005) "Türkiye Ekonomisinde Büyüme ile İşsizlik Oranları Arasındaki Nedensellik İlişkisi", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi**, Sayı: 2, ss. 63-76.
- İPEK, E. (2019) "Türkiye'ye Yönelik Finansal Sermaye Akımlarının Tasarruf ve Yatırım Üzerine Etkisi", Doktora Tezi, **Balıkesir Üniversitesi, S.B.E.** Balıkesir.
- İPEK, E.; Ö. AYVAZ KIZILGÖL (2019) "Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet ve Kadının İşgücüne Katılımına İlişkin Mikroekonometrik Analiz: Türkiye", **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 19, Sayı 2, ss. 455-474.
- KAKICI, H.; H. EMEÇ, Ş. ÜÇDOĞRUK (2007) "Türkiye'de Çalışan Kadınların Çocuk Bakım Tercihleri", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi**, Cilt 0, Sayı 5, ss. 20-40.
- KAMACI, A. (2012) "Dış Ticaretin Büyüme, İstihdam ve Reel Ücretler Üzerine Etkisi", Yayınlanmamış Doktora Tezi, **Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Sakarya.
- KARA, S.; B. AFŞAR, E. KARA (2020) "Türkiye'de Kadın İşgücünün Görünümü ve Büyümeye Etkisi (2008-2018)", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi**, Cilt 23, Sayı 2, ss. 590-602.
- KARACA, O. (2005) "Türkiye'de Faiz Oranı ile Döviz Kuru Arasındaki İlişki: Faizlerin Düşürülmesi Kurları Yükseltir Mi?", **Turkish Economic Association**, Ankara, No :14
- KARA, M.; M. DURUEL (2010) "Türkiye'de Ekonomik Büyümenin İstihdam Yaratamama Sorunu", **Journal of Social Policy Conferences**, ss. 367-396.
- KARABIYIK, İ. (2012) "Türkiye'de Çalışma Hayatında Kadın İstihdamı", **Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt XXXII, Sayı I, ss. 231-232.

- KARAGÖL, E.T.; T. AKGEYİK (2010) **Türkiye’de İstihdam Durumu: Genel Eğilimler-Seta Analiz.**
- KAZGAN, G. (2006) **İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi**, 12. bs., İstanbul, Remzi Kitapevi.
- KOCACIK, F.; V. GÖKKAYA (2005) "Türkiye’de Çalışan Kadınlar ve Sorunları", **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 6, Sayı 1, ss. 195-219.
- KORAY, M.; ve diğerleri (1999) **Gıda İşkollarında Çalışan Kadınların Koşulları ve Geleceği**, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Aralık.
- KORKMAZ, A.; G. KORKUT (2012) "Türkiye’de Kadının İşgücüne Katılımının Belirleyicileri", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 17, Sayı 2, ss. 41-65.
- KORKMAZ, M.; ve diğerleri (2013) "Türkiye’de Kadın İstihdamının Amerika Birleşik Devletlerindeki Kadın İstihdamı İle Karşılaştırılması", **Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Cilt 8, Sayı 9, ss. 1845-1863.
- KORKMAZ, M.; DİLBAZ ALACAHAN, N. (2013) "Türkiye’de Formel Piyasaya Yönelmede Kadın İşgücü Arzı ve GSYH Etkileri: Ampirik Bir Çalışma", **Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Cilt 8, Sayı 7, ss. 887-900.
- KUTLAR, A. (2005) **Uygulamalı Ekonometri**, 2.bs., Ankara, Nobel Yayınevi.
- KUTLUAY ŞAHİN, D. (2022) "Kadın İstihdamının Ekonomik Büyümeye Etkisi: Ampirik Bir Analiz*", **Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi**, Cilt 8, Sayı 2, ss. 277-288.
- KIRAL, G.; S. KARLILAR (2019) "Kadın İşgücüne Katılımı ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Ülke Grupları İçin Panel Veri Analizi " **Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi**, Cilt 54, Sayı 2, ss. 935-948.
- KLASEN, S.; F. LAMANNA (2009) "The Impact Of Gender Inequality In Education And Employment On Economic Growth: New Evidence For A Panel Of Countries", **Feminist Economics**, ss. 91-132.
- KLASEN, S. (2000) "Does Gender Inequality Reduce Growth and Development? Evidence from CrossCountry Regressions", **Sonderforschungsbereich 386: Analyse Diskreter Strukturen Discussion**.
- LUCI, A. (2009) "Female Labour Market Participation and Economic Growth" **International Journal of Innovation and Sustainable Development**, Cilt 10, ss. 97-108.

- LECHMAN, E.; H. KAUR (2015) "Economic Growth and Female Labor Force Participation-Verifying the U-Feminization Hypothesis. New Evidence for 162 Countires Over the Period 1990-2012", **Economics and Sociology**, Cilt 8, Sayı 1, ss. 1-13.
- MIKE, F.; S. KARLILAR (2020) "Ekonomik Küreselleşme Sürecinin Kadın İşgücüne Katılımı Üzerine Etkisi: Gelişmekte Olan Asya Ülkeleri Örneği", **Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi**, Cilt 26, ss. 153-166.
- NALBANT, F.; T. KORKMAZ (2019) "Feminist Teori Temelinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Türkiye Bağlamında Değerlendirilmesi", **AÇÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 5, Sayı 2, ss. 165-186.
- NEGİZ, N.; A. YEMEN (2011) "Kamu Örgütlerinde Kadın Yöneticiler: Yönetici ve Çalışan Açısından Yönetimde Kadın Sorunsalı", **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 2011, Sayı 24, ss. 196.
- NEUMAYER, E.; I. DE SOYSA (2011), "Globalization and the Empowerment of Women: An Analysis of Spatial Dependence Via Trade and Foreign Direct Investment", **World Development**, Cilt 39 Sayı 7, ss. 1065-1075.
- ÖZAYDINLIK, K. (2014) " Toplumsal Cinsiyet Temelinde Türkiye'de Kadın ve Eğitim", **Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi**, Cilt 14, Sayı 33, ss. 93-223.
- ÖZDEMİR, Z.; İ. NOYAN YALMAN, S. BAYRAKDAR (2012) "Kadın İstihdamı ve Ekonomik Kalkınma: Geçiş Ekonomileri Örneği", **International Conference on Eurasian Economies**, ss. 115-116-117-118-119-120-121-122.
- ÖZTÜRK, M.; B. I. ÇETİN (2009) "Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluk ve Kadınlar" **Journal of Yaşar University Dergisi**, Cilt 3, Sayı 11, ss. 2661-2698.
- ÖZER, M.; K. BİÇERLİ (2003-2004) "Türkiye’de Kadın İşgücünün Panel Veri Analizi", **Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 3, Sayı 1, ss. 55-85.
- ÖZSAĞIR, A.(2008) “Dünden Bugüne Büyümenin Dinamiği”, **KMU İİBF Dergisi**, Cilt 10, Sayı 14, ss. 332-347.
- PATA, U. K. (2018) "Türkiye’de Kadın İstihdamı ve Ekonomik Büyüme: Simetrik ve Asimetrik Nedensellik Testleri ile Sektörel Bir Analiz", **Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi**, Cilt 21, ss. 135-137.
- PESARAN, M.H.; Y. SHIN, R.J. SMITH (2001) “**Bounds Testing Approaches to The Analysis of Level Relationships**” *Journal of Applied Econometrics*, Volume 16, Issue 3.
- TAŞ, S.; ve diğerleri (2020) " Türkiye’de Kadın İşgücünün Görünümü ve Büyümeye Etkisi (2008-2018)", **Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi**, Cilt 23, Sayı 2, ss. 590-602.

- SANCAR ÖZKÖK, C.; M. ATAY POLAT (2020) "Ekonomik Büyüme, Enflasyon ve Kentleşmenin Kadınların İşgücüne Katılımına Etkileri: Türkiye Üzerine Bir Uygulama", **Küresel İktisat ve İşletme Çalışanları Dergisi**, Cilt 9, Sayı 17, ss. 63-76.
- SAR, E. (2021) "Çalışma Hayatında Kadın İstihdamı ve Türkiye'de Yansımaları", **Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi**, Cilt 4, Sayı 1, ss. 20-40.
- SAĞLIK, B.; H. Y. ÇELİK (2018) "Küreselleşen Çalışma Hayatında Kadının Rolü", **Fırat Üniversitesi İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 2, Sayı 2, ss. 95.
- SARUHAN, A.; Ö. DEMİREL (2001) "Kadının Toplumsal Statüsü", **1. Ulusal Aile Hizmetleri Sempozyumu**, Ankara, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- SEREL, H.; B.S. ÖZDEMİR (2017) "Türkiye’de Kadın İstihdamı ve Ekonomik Büyüme İlişkisi", **Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, Cilt 5, Sayı 3, ss. 132-148.
- SCHWERT, G. (1989) "Tests for Unit Roots: A Monte Carlo Investigation", **Journal of Business and Economic Statistics**, Sayı 7, ss. 147-159.
- ŞEREFOĞLU, Ş. (2014) "Para Politikası Kararlarının Hisse Senedi Piyasası Üzerine Etkisi BİST-100 Endeksine İlişkin Ampirik Bulgular" Yayınlanmamış Doktora Tezi, **Atatürk Üniversitesi S.B.E.** Erzurum.
- ŞİMŞEK, M.; C. KADILAR, (2010) "Türkiye’de Beşeri Sermaye, İhracat ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Nedensellik Analizi", **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 11, Sayı 1, ss. 115-140.
- ŞAHİNOĞLU, T; M. B. AĞIRKAYA (2021) "Kadın İstihdamını Etkileyen Unsurlar ve Bu Unsurların Demografik Özelliklerle İlişkisi: Erzurum İli Örneği", **İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 6, Sayı 16, ss. 398-421.
- TANRIÖVER, B.; N. YAMAK (2015) "Nominal Faiz Oranı-Genel Fiyat Düzeyi İlişkisinin Gibson Paradoksu Çerçevesinde Analizi", **Maliye Dergisi**, Cilt 168, ss. 186-200.
- TORUN, N. (2015) "Birim Kök Testlerinin Performanslarının Karşılaştırılması", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **İstanbul Üniversitesi, S.B.E.**, İstanbul.
- TODA, H.Y.; T. YAMAMOTO (1995) "Statistical Inference in Vector Auto Regressions with Possibly Integrated Processes" **Journal of Econometrics**, Volume 66, ss. 225-250.
- TUNALI, H.N.; A. YILMAZ (2016) "Büyüme, Beşeri Sermaye ve Kalkınma İlişkisi: OECD Ülkeleri'nin Ekonometrik Bir İncelemesi", **Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 14, Sayı 4, ss. 295-318.

- TÜRLÜOĞLU, E. (2018) "Kadın İstihdam ve Büyüme İlişkisi: Var Modeli Analizi", **Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)**, Cilt 5, Sayı 9, ss. 59-68.
- TÜTÜNCÜ, A.; H. ZENGİN (2020) "E7 Ülkelerinde Kadın İstihdamı ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki", **Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi**, Cilt 16, Sayı 1, ss. 1-16.
- ÜLGENER, S. (1980) **Milli Gelir, İstihdam ve İktisadi Büyüme**, İstanbul, Der Yayınları.
- ÜNSAL, E. (2007) **İktisadi Büyüme**, 1. bs. Ankara, İmaj Yayıncılık.
- ÜNLÜÖNEN, K.; ve diğerleri (2007) **Turizm Ekonomisi**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım.
- VARIŞLI, N. (2021) "Türkiye’de Kadın İşgücünün Kayıt Dışı İstihdamdaki Durumu", **The Journal of World Women Studies**, Cilt 6, Sayı 1, ss. 1-17.
- YAĞCI, Ö. (2007) **Turizm Ekonomisi**, Ankara, Detay Yayıncılık.
- YALÇINKAYA, M. H.; T. DİLBER (2021) "Türkiye’de Eğitimli Kadınların İstihdamına ve Ekonomik Büyümeye Etkisi", **Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 5, Sayı 2, ss. 295-307.
- YANTUR, P. (2017) "Ortadoğu Ülkelerinde Kadın İstihdamı İran ve Türkiye Örneği", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Marmara Üniversitesi, Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü**, İstanbul.
- YAVUZ, N. (2006) "Türkiye’de Turizm Gelirlerinin Ekonomik Büyüme Etkisinin Testi: Yapısal Kırılma ve Nedensellik Analizi" **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, Cilt 7, Sayı 2, ss. 162-171.
- YILMAZ ESER, B.; H. TERZİ (2008), "Türkiye’de İşsizlik Sorunu ve Avrupa İstihdam Stratejisi", **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 30, ss. 229-250.
- YILMAZ, M.; Y. ZOĞAL (2015) "Kadının İşgücüne Katılımının Tarihsel Gelişimi ve Kadın İstihdamını Etkileyen Faktörler: Türkiye ve Avrupa Örneği", **Uluslararası Ekonomi Konferansı**, İtalya.
- YILDIZ, Ş. (2007) "Büyümenin Demokratikleşme Üzerine Etkileri", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Atatürk Üniversitesi S.B.E.** Erzurum.

